

# कोकण टाइम्स

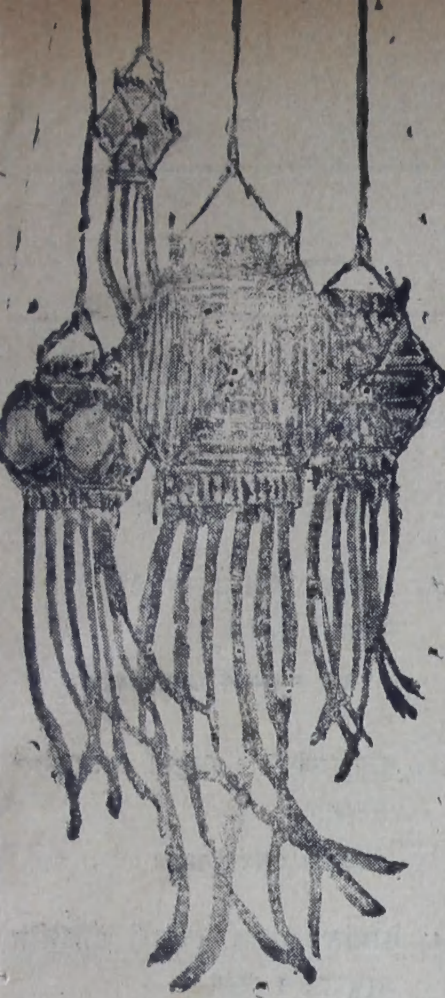
दिवाळी अंक, १९८८

रु. ४/-









# कोंकण टायम्स

दिवाळी अंक,  
१९८८

## नव्या वर्सा निमतान

नमस्कार

दिवाळेची परबी  
कश्टान शेत पिकों  
कश्टान समृद्धी घडों  
कश्टान खांवक मेळों

फुलांचो तुरो, भाताचें कणस भेटयताना खोस जावची तशे  
तरेची खोस कोंकण टायम्स दिवाळी अंक तुमकां भेटयताना भोगता.  
सगळ्यांक दिवाळेची आनी नव्या वर्साची उर्बेभरीत परबी. समेस्तांच्या  
काळजांत मायेमोगाची आनी भावपणाची भावना उर्देव.

● संपादक :

तुकाराम शेट

● संपादन पालव :

प्रकाश द. नायक  
महादेव भोसले

● उजवाडावपी :

हिरा शेट

● छापपी :

रवि मुद्रणालय  
बेळगांव फोन : २३०७९

● कोंकण टायम्स पब्लिकेशन

बेती, बार्देश, गोंय, ४०३१०१

लेखांतली मतां त्या त्या लेखकाची

आमी व्हिडोओच्या युगांत आसात, आनी आमी गोंयकार तर  
या युगाच्या हुंबऱ्याच आसात. येत्या त्या वर्सासाकून गोंयांत टी.  
व्ही. च्यो कार्यावळी तयार करपाक केंद्र जातलें. या केंद्राक जाय  
तशी पाथावळ निर्माण जावपाची गरज आसा. चड प्रमाणांत बरे  
फोटोग्राफर, लेखक, कलाकार आनी हेर सुविधा जाय. मुंबयसारक्या  
व्हड शारांत फिल्म इंडस्ट्री आसल्याकारणान सगळीं साधना आनी  
मनीस बळगें मुंबय केंद्राक सहज मेळ्ळें. पुण गोंय हे विशी फाटी  
पडचेना. गोंयकारांनी आपल्याक जाय जाय तें निर्माण केलां आनी  
बरें तेंच निर्माण केलां. निर्मणेच्या चळवळीक गोंयकारांनी बांदून  
घेतलां. मागीर कसलेंय युग येवदी आमीं त्या युगाक सामकारा  
वयतले.

- संपादक



# बरपावळ

- ☞ सृजनाची प्रेरणा
  - रवींद्र केळेकार
- ☞ साहित्य आनी साहित्यिक
  - चंद्रकांत केणे
- ☞ रामायणांतलें कोंकणी पळे
  - प्रो. लु. आ. रोड्रीगेश
- ☞ आमी आनी भुरगीं
  - शीळा कोळमकार
- ☞ बंदखणीतले दीस
  - नागेश करमळी
- ☞ जिती जिवी नक्शे
  - सुकाराम शेट
- ☞ घरापाखें
  - महाबळेश्वर सैल
- ☞ आनी स्फूर्त आयली
  - गोकुलबास प्रभू
- ☞ तीन कविता
  - निलबा खांडेकार
- ☞ गोंयकारांच्या सुशेगाद
  - वृत्तीचे परिणाम
  - आरमांद यल फर्नांडीस



- ☞ संस्कृतीक मळार गोंयचें भारता
  - देणे
  - प्रकाश वि. तळवणेकार
- ☞ अच्छेव : म्हाका आवडलेलें
  - कोंकणी पुस्तक
  - रवींद्र रमाकांत म्हाडुळकार
- ☞ वज्रलिखणी : म्हाका आवडलेलें
  - पुस्तक
  - उल्हास यशवंत नायक
- ☞ गोंयांत मुळावें शिक्षण कोंकणी
  - जावपाकूच जाय
  - निळकंठ हळर्णकार
- ☞ गोंयचे बेकारीचो प्रस्न
  - आनी उपाय
  - गीताली नायक कुराडे
- कविता
  - शंकर रामाणी/जगदीश दोशी
  - शांतो तेंडुलकार
  - रोहिदास कोरगांवकार
  - आर. रामनाथ
  - उदय गांवकार
  - शाणू ये. गावडे

णवें निबंद सर्तींतली कोंकण टायम्स इनामां  
 आरमांद यल. फर्नांडीस, प्रकाश वि. तळवणेकार., रवींद्र रमाकांत म्हाडुळकार,  
 उल्हास यशवंत नायक, निळकंठ हळर्णकार

**कोंकण टायम्सकडल्यास सगळ्यांक दिवाळेची परबी !**

सगळ्यांच्या कश्टान तयार जाल्लो कोंकण टायम्स दिवाळी अंक भेटयताना आमकां खोस भोगता ! - उजवाडावपी



आशिल्लें. अचकीत खंयच्यान तरी सुरं करून अेक तीर आयलो आनी तो नर-क्रौंचाक लागलो. तो लागना फुडें नर-क्रौंच रक्त-बंबाळ जावन सकल पडलो. निकतोच आपणा वांगडा रति-क्रीडेंत गुल्ल आशिल्लो नर अकस्मात असो मरून पडिल्लो पळोवन मादी-क्रौंचाचेर आकांत आयलो. ती मोट्या मोट्यान रडपाक लागली.

वाल्मीकीच्यान हो देखाव पळोवन नज जालो. ताचें काळीज कळवळून आयलें. ताणे सोंसू नज जावन तीर सोडिल्ल्या निषादाक सराप दिलो.

आनी हातूंतल्यान रामायण जल्मा आयलें,

खासा रामायणूच हें सांगता, म्हणटकूच, दुबाव घेवपाचो धीर कोण करतलो ?

पुणून म्हाका मात सदांच दिसलां-

सीतेचें दुख पळोवनूच वाल्मीकीचें काळीज कळवळून आयिल्लें आसूंक जाय. अेका मडवळान तिगेल्या चारित्र्याचो दुबाव घेतिल्लो म्हण रामान तिका सोडिल्ली. बावडी जड आंगाची आशिल्ली. खंय वतली आशिल्ली. ती वाल्मीकीच्या आश्रमांत गेली आनी थंयच आलासरो घेवन रावली. तिची गत पळोवन वाल्मीकीचें काळीज आकूळ पिकूळ जालां जावंक जाय.

आनी उपरांतूच ताका रामायण बरोवपाचें येवजलां जावंक जाय. निखट्या रामाची न्हंय, तर सीतेचीच कथा सांगपा खातीर ताणे तें बरयलां जावंक जाय.

There is no creation without pain हें तत्व हांगा जिस्त लागून जाता.

अेक रशियन लोककथा वाचिल्ली-

अेकलो गितारिस्ट आशिल्लो. गितार घवन घरांतल्यान भायर सरतालो आनी रस्त्यार खंयूय अुबो रावन वाजयत रावतालो. पुणून- नशीब बावड्याचें- कोणूच तागेली गितार आयकुपाक अुबो रावी नाशिल्लो.

परतो, लोकांक ताचो त्रास जातालो.

गितारिस्ट येवजूक लागलो, ' कितें जालां काय ? लोक अरसिक, अशें कांय म्हणूं नज. बरें म्हाका वाजोवंक येना, अशें तरी म्हणूं येत व्हय ? ना. हांव शास्त्रशुद्ध वाजयतां. तरी आसतना, लोक आयकुपाक अुबो राविना ! .. सतें, गितारिचें लाकूड बरें न्हय, जावंक जाय.'

तो बरें लाकूड सोदपाक रानांत गेलो.

तो चलत वतालो.

अवचित अेक कडेन अेक शेवणे ताच्या पांयां कडेन येवन पडलें. वयल्यान सकल पडिल्लें. गितारिस्ट ताच्या म्हऱ्यांत गेलो. आनी ताका विचारपाक लागलो, ' कितें जालें ? तुका कोणे मारलें ?'

' कोणेच मारूंक ना.' शेवण्यान जाप दिली.

' मागीर, पडलें कशें ?'

## मृजनाची प्रेरणा

- रवीन्द्र केळेकार

There is no creation without pain.

- कोणे म्हळां हें, अुगडास जायना. पुणून खूब जाणांच्या तोंडांतल्यान हें वाक्य आयकलां. कांय कडेन बाचूंकूय मेळ्ळां. गळजांत चरें जावंक जाय. दुसऱ्याचें दुख पळोवन काळीज आकूळ पिकूळ जावंक जाय. कळवळून येवंक जाय. मागीर जें बरोवप जाता तेंच ' खरें ' साहित्य आसता- हो सार ह्या वाक्याचो.

हालींच विष्णु प्रभाकरांच्या तोंडांतल्यान अेक वाक्य आयकलें : ओस की बूंद पीनेसे कोअी कवि नही बनता. किसी के आँखों में आंसू भी पीने पड़ते हैं उसे.'

वाल्मीकीन रामायण केन्ना बरयलें ?

तो खंय अेक दीस तमसा न्हंयेचे तडी वेल्यान चलत चलत वतालो. बरोच मुखार पावलो तेन्ना ताका अेक रान लागलें. थंय ताका क्रौंच पक्ष्याचें अेक जोडपें दिश्टी पडलें. तें रति-क्रीडेंत गुल्ल



‘मळबाचो थाव घेवपाक वयर वयर अडत गेल्लें. अवचित शक्ती सोंपली आनी पडलें.’

जाप आयकून गितारिस्त येवजूक लागलो, ‘कितें करूं ? हाका घेवन घरा वचूं ?’ ताणे शेवण्याक विचाल्लें, ‘हांव तुका म्हणेर घेवन वतां. थंय तुका वखदां करतां... व्हरूं मूं ?’

शेवण्यान जाप दिली ना.

गितारिस्त शेवण्याक घेवन घरा आयलो. पडटा आसतना शेवण्यान जी किळांच मारिल्ली ती ताणे आयकल्ली. ती आयकून ताचें काळीज कळवळून आयिल्लें. शेवण्याक वाटेरूच अडोवन घरा येवप गितारिस्ताक जमपा सारकें नाशिल्लें. ‘हाका बरें करूंक जाय’ अशें धारावन तो ताका घरा घेवन आयलो. आनी ताका वखदां करपाक लागलो.

कांय दीस तो अेका चित्तान ताका वखदां करनालो.

ताका अेक शेजारी आशिल्लो. ह्या शेजाऱ्याक गितारिस्ताचें अेके वटेन अजाप तर दुसरे वटेन कौतुक. शेवणे लिपोवन दवल्लें जाल्यार गितारिस्त कितें करतलो तें पळोवचें-शें ताका दिसलें.

अेक दीस गितारिस्त वखदां हाडपाक बाजारांत गेलो-सो पळोवन शेजाऱ्यान शेवणे हाडून आपणागेर लिपोवन दवल्लें.

गितारिस्त घरा आयलो. पळे जाल्यार, शेवणें ना ! ‘आ : ! कितें जालें कांय देवा ? बुकल्यान बी व्हेलें काय, देवा ?’ ताचे

तकलेंत तरे तरेचे दुबाव घोळपाक लागले. हुस्क्यान तो शेजारेर गेलो.

‘म्हजें शेवणे तुंवें पळेलां व्हय ?’

‘ना.’ शेजाऱ्यान जाप दिली.

तो दुसऱ्या शेजाऱ्यागेर गेलो. म्हजें शेवणे तुमी पळेलां व्हय ताणें ना म्हण जाप दिली.

तो पुराय वाडचार भोंवलो. सगळे कडेन ताका ना म्हण जाप मेळ्ळी.

निशेवन तो घरा परतलो. ताका कितें करचें, कांयच येवना जालें. शेवण्याच्या वियोगान तो खंती जाल्लो. खंतीन तो हातुळ आड पडलो.

अवचित ताची नदर गितारीचेर पडली, ती अेक कोनस आशिल्ली. खुल्ली आनी वाजोवपाक लागली. सवन रात वाज रावलो. कोण आयला, कोण गेला हाचें भान लेगीत ताका आशिल्लें. तो वाजयत राविल्लो.

मुबार पुराय गांव येवन अुबो राविल्लो आनी तागेलें सगळें आयकतालो.

There is no creation without pain...

## INSTITUTE OF PUBLIC ASSISTANCE PROVEDORIA GOA LOTTERY

The most popular lottery to-day, which is 4 decades old, is sold everywhere.

It offers more prizes than any other lottery.

The drawing of the lottery is the most unique feature. You have got to see it to believe it.

Get a Goa Lottery Ticket The good fortune may be yours.

Remember that every ticket you buy goes towards a good cause.

The Goa Lottery run by the Provedoria helps to meet the various social welfare schemes like assistance to poor families and individuals, Immediate Relief to victims of fire, flood and other calamities, to the disabled persons, for family planning, financial assistance to poor students, for running of its homes for the Aged and Orphans in Goa.

It's your generosity that counts. Give a hand to the Provedoria.

**Buy a ticket - Help the poor - Win a prize.**



‘जो मेरेन मोठे मोठे साहित्यिक आसतले तो मेरेन आमची कां कितलीय बरी आसली तरी आमकां वाचक मेळचो ना आनी सांय मेळची नात.’

म्हजेमुखार एक तरनाटो लेखक बशिल्लो. जण एके आवयक आपलें भुरगें सुंदर दिसता तशें लेखकाक आपलें बरप दर्जेदार जाता हें हांव जाणा. भुरगें सुंदर जावचें हे खातीर आवय चडशें कळंक शकना. चडच जाल्यार ती ताका वेगळे तरेन न्हेसयता, यता. पुण लेखक आवयचे परस इल्लो चड भाग्यवान म्हणूंक य. तो आपणे बरयिल्ले बरप निवळायता, सुदारता. चार जाणांक वून दाखोवन तातूंत बदल करता आनी जेन्ना ताचें समाधान ता तेन्ना आपले बरप हे संवसारिक साहित्याच्या दर्जाचे आसा तें ताका मनापसून दिसूंक लागता. त्या उपरांत तो त्या बरपाची तप्यांनी वाखाणणी करची आनी ताका इनामां मेळची अशी ध्या करता आनी जेन्ना ती मेळनात तेन्ना तो आपूण खंय उणो जाता हे येवजूचे बदला लोक आपणाचेर अन्याय करता अशें नून चलता.

खूबशा लेखकांक सोंपेपणान मान्यताय मेळना ही गजाल टकी न्हय. पुण ज्याचेकडेन चिकाटी आसता. धीर आसता ताची वळ सगळ्यांकच केन्ना ना केन्ना तरी घेवची पडटा. भवभूति-रकिल्या म्हाकवीक लेगीत केन्नातरी वितराणान म्हणचें पडिल्लें :

‘ये नाम केचिदिह न प्रथयंत्यवज्ञां  
जानंति ते किमपि तान्प्रति न एष यत्नः ।  
उत्स्पत्येस्ति मम कोऽपि समानधर्मा  
कालो ह्ययं निरवाधिविपुलाच पृथ्वी ॥’

— ज्यांकां म्हजे कवितेविशीं आपलेपण दिसना. जे आड प्रचार करतात वा ज्यांकां कविता समजना तांकां हांव सांगतां फुडाराक कोणय तरी असो मनीस जल्मतलो जो हें काव्य समजतलो... ताळ अनंत आसा आनी पृथ्वी विशाळ आसा.

पुण निशेल्ले सगळेच लेखक भवभूति नासतात. भवभूतिची चाय गांठचे खातीर एक साधना करचेली आसता म्हणपाचे तांकां न नासता. तातूंतय कोंकणी लेखकांची खोड अशी कि ते मानून लतात कि आपूण कांकोणी भास उलयता देखून ती आपणाक आपसूक बरोवंक येतली. जी भास आपणाक येता ती शिकून घेव-ची गरज नासता अशें तो धरून चलता. परत तो जो साहित्य-कार हाताळता ते खातीर साधनालेगीत करना. एकाद्र्या विशयान

मनीस भारावन वता आनी तो आपले दुबळ भाशेच्या आनी कच्चे प्रतिभेच्या आदारान आपली भावना उतरांनी बरोवन काडटा. आपणे बरयिल्ल्या बरपाक लागून आपल्या मनांत उदेल्ली भावना वाच-प्यांच्या मनांत उदेना हाचो दोश वाचप्याक दिवंक फावना, हें तो मानूंकच तयार नासता. ताका दिसूंक लागता कि एक व्हड साहि-त्यिक जावपाची कुवत आपले मदी आसा आनी ती चिडून उडो-वपाचे कारस्थान सगळे लोक करतात.

म्हजे मुखार बशिल्लो तरनाटो लेखक हो असोच निशेल्लो. पदरचे पैसे खर्चून ताणे आपल्या कथांचो एक संग्रह छापून काडिल्लो. तो सुंदर जावचो हे खातीर बऱ्या छापखान्यांत तो छापिल्लो. बरे कागद. सुंदर बायंडिंग आनी कवराचेर एक सोबीत रंगीत चित्र हांचो आदार ताणे घेतिल्लो पुण पुस्तक कोणच विकते घेना ‘ते उजवाडावन चार वर्सां जाली तरी आपणाक एकूय इनाम मेळूंक ना म्हणून तो खंती जाल्लो. म्हज्या हातांत आपलें पुस्तक दिवन साणे आपली खंत उक्तायली आनी म्हळें, ‘आमकां कोंकणी लोकांक आपले मदले गुणी लेखक वयर आयिल्ले सोसना. ते ताका जे पाय ओडूंक लागतात. हेंच पुस्तक जर हांवें दुसरें खंयचेच भाशेंत बरयिल्ले जाल्यार म्हाका पैसे आनी नामना मेळ्ळे बगर रावपाची न्हय.’

हांवें ताका बसोवन घेतलो. आनी दोन धिराची उतरां सांगली. म्हळें, ‘फातोंडेर जेन्ना सूर्य उदेता तेन्ना कांय लोक कुडीची दारां, जनेलां बंद दवरून दीस जावंकच ना अशें मानतात. हें खरे आसले तरी जसो जसो दीस वयर चडटा तशें ताचे तेज आनी धग वाडूंक लागता आनी ताची दखल आळशाक लेगीत घेवची पडटा. तू नशिंव नाका. तुझी साधना चालू दवर. बरयत राव...

‘पुण बरोवंक उमेद येवंक जाय. जी दिवपाचें काम कोणूच करिना. आता तूच म्हजें पुस्तक वाचून पळय आनी सांग. ज्या पुस्तकाक साहित्य अकादमीची वा हेर संस्थांचो इनामां मेळ्ळ्यात तांचे परस म्हजे पुस्तक खंय उणें आसा तें.’

तागेलो जबर आत्मविश्वास पळोवन म्हाका ताची लक्ष्मबाय दिसली. हांवें म्हळें, ‘साधना ही अखंड चालू दवरपाची आसता. साधकच उबगलो जाल्यार ताका सिद्धी कशी मेळटली?’

आपल्या पुस्तकाचेर आपल्या फोट्यासयत एक बरो अभिप्राय छापचो अशी निमाणे सुचोवणी करून तो गेलो.

हांवें तागेले पुस्तक चाळून पळयलें. पुस्तकांतलें बरपांत कांयच अर्थ नासलो. अशुद्ध भास आनी खंयच्या तरी दुपऱ्या कथांचे वाटे गांठावन बरयिल्ल्यो कथा ज्यांकां ताळतंत्र नासलो.



आता म्हाका प्रस्न पडलो, हो लेखक निकटचा अभिप्रायाची न्हय तर 'बऱ्या' अभिप्रायाची अपेक्षा करता. ते पुस्तक उजवाडावंक ताणे सुमारा भायर पैशे खर्चिल्यात. पुण ताची तोखणाय कशी करपाची ?

म्हाका एका प्रसंगाचो उगडास जालो. महात्मा गांधीक एके फावटी कोणेतरी चार पांच पानांचे एक पत्र बरोवन ताणी कितें करचें हे विशी आपले तदरेन 'मोलादीक' सुचोवण्यो केल्ल्यो. आनी निमाणे बरयिल्ले, 'ह्या पत्रांतलें तुमकां मानवत तें दवरचें. मानवना तें भायर उडोवचें.'

महात्मा गांधींनी पत्र वाचलें आनी कागदांक लायिल्लीं पीन काडून घेतली आनी बरयिल्ली कागदां खंय कोयराच्या डब्यांत उडयली.

म्हज्या हातांत आशिल्ले पुस्तक पळोवंक सुंदर. छापणावळ बरी, कागद बरें, चित्र बरें आनी बार्पाडिंग बरें. खंयच्याय आर-मारीची सोबा वाडयतले आसले. म्हाका चुरचुरे पडले. एकाद्रे बरें पुस्तक इतल्या पैशांनी छापून जातले आसलें. पुण हे सगळे बरयतलो कश ?

तशें पळोवंक गेल्यार संवसारांत बरे लेखक आनी किरकोळ लेखक सगळ्या भासांनी आसतात. भारतीय भासांपुरतोच विचार केलो जाल्यार हजारांनी लेखक बरयतात. पुण कितल्याशा लेखकांची नांवां हेर भाशांचे वाचक सोडाच खासा त्या लेखकाच्या भाशेंतले वाचक जाणा आसताले. एकाद्रो टॉलस्टॉय, गोर्की, मोपासा, शेक्स-

पियर, इवायंग... भाशेची सराद हुपुन दुसऱ्या भासांच्या वाचप्या काळजांत घर करता. भारतीय लेखकांमदी प्रेमचंद, रवींद्र शरदबाबू अशे आसात जे खरेल्या अर्थान साहित्य स्वामी म्हणूं ताणी सुमार पन्नास ते शंबर वर्सा आदी आपले साहित्य बरयिल्लें तशें पळोवंक गेल्यार तांगेल्या कथांनी आधुनिकपण वा आयज चर्चा जाता ती प्रयोगशीलता ना. वाचप्याक गोंदळावन उडोवचें असले गूढ वा दुर्बोध बरपय ताणी बरोवंक ना. पुण आज ले वाचक तांगेले साहित्य वाचून मुग्ध जातात. वाचकाच्या भावनांतल्यो कथा आफुडतात.

एके वटच्यान अशे मूठभर समर्थ साहित्यिक आनी दुसरे च्यान हजारांनी दुसरे साहित्यिक असो हो विरोधाभास आमकां पळोवंक मेळटा. पुण खूब थोडे लोक विचार करतात आसतले ह्या समर्थाकडेन अशें कितें आसा ज्याचे वरवीं ते भारतीय प्रजे काळजाचेर राज्य करतात. फकत एकेच भाशेच्या न्हय तर सगळ्या भासांच्या वाचकांक ते मंत्रमुग्ध करतात. परत सगळे थरांत आनी पिरायेच्या वाचकांक ते भाळयतात. तांच्यात अशें वेगळे आसा कितें जें हजारांनीं हेर साहित्यकांन आमकां पळोवंक मेळना.

अशा श्रेश्ठ साहित्यिकामदी श्री. शरश्चंद्र चट्टोपाध्याय हांचे नांव आमच्यानी घेंव येता. ज्या काळार रवीन्द्रनाथ टागोर सारकिले तेजस्वी सर्जक बंगाली साहित्याच्या मळबांत चकचकता आनी त्या काळार शरदबाबूंनी फकत बंगाली भाशेंतच न्हय पुराय भारतांत वाचप्यांच्या काळजांत आपलें वेगळे स्थान मेळो घेतले. शरदबाबूंच्या साहित्यिक व्यक्तीमत्वाचो विकास स्वतंत्रपणान जालो आनी तीच तांचे प्रतिभाशक्तीची गवाय म्हणूं येता. अशें प्रस्न येता तो असो कि शरदबाबूंनी अशें कितें आसलें ज्याचे वरवीं लोकहृदयाचेर राज्य करूंक पावले. टिकाकार सांगतात शरदबाबूंनी जैताची कारणा दोन आसात. पयले कारण म्हळ्यार तांची भावना आनी शैली जी सादी, सरळ आसली आनी दुसरें म्हळ्यार तांचे कथांची पात्रां आनी विशय बंगाली मध्यमवर्गीय समाजांतले आसले वाचक तांका वळखताले. वळखीच्या मनशाच्या मनाच्यो भावना वाचकांच्या मुखार दवरपाचे काम शरदबाबूंनी केले आनी तांगेलें साहित्यांत बंगाली समाजाक आपल्या आत्म्याचे दर्शन घडलें. मेरेन साहित्यांत भावनीक नदरेन एकरूप जावन त्या समाजाचे चित्र कोणेंच काडूंक नासलें. पुण म्हजे नदरेन ही कारणां खरी आसत तरी गौण आसात. सरळ सादे भाशेच्या आदारान वा वळखीच्या मनशांच्या चित्रावरवीं काळीज जिखूंक मेळता. काळीज हे जिखपाक काम दुसरें काळीजच करूंक शकता. शरदबाबूंनीय आपल्या काळजांत बंगालचे काळीज जिखले. मनीस जातीविशी तांच्या काळजांत उलो मोग आनी कळवळो आसलो ताचें तें फळ. बंगाली समाजाचे सगळे दुख्ख आनी पिडा शरदबाबूंनी आपली केली. आनी कलाकाराचें काम कसबांन ती लोकांमुखार दवल्ली. दुख्खी आनी पिडेस्तांविशी तांचे मनांत जी समवेदना आसली ताका लागूनच ते बंगालचे हृदयेश्वर जावंक पावले.

शरदबाबूंच्या साहित्याचो एक नियाळ घेतलो जाल्यार आमच्यांनी म्हणूं येता कि ते मनीसपणाच्या मोगान थबथबलां. ए.

समेस्तांक  
दिवाळीची परबी



मावजो  
फोटो स्टुडिओ

नव्या टेक्नाॅलॉजीचेर बऱ्यो  
शेराँक्स कापीय काडून मेळटात.

नगरपालिकेलागी,

मडगांव गोंय

फोन नं. : २२२६७



मनशाचे ते मूल्याकनच आसा. तांगेल्या साहित्यांतलें तत्वगि-  
एका समीक्षकान चंडीदासाच्या उतरांनी सांगलां.

‘सबार उपरे मानुष सत्य’

‘ताहार उपरे नाई’

मनीस सत्य हें सर्वश्रेष्ठ. ताचेपरस श्रेष्ठ कांय ना. शरद  
ती मनशाक मनीस लेखलो आनी ताका ताचो मान दिलो.  
ताक देवत्व भाळयता. आनी देवचारत्व भिवयता पुणे तो मनीसच  
क सोदता. मनीस म्हणून संवसारात आपणाक वळखूचो आनी  
ताक फाव अशी वागणूक आपणाक मेळची इतलीच ताची  
आसता. एका हिंदी फिल्मगितांत कवी सहज सांगून गेला.

‘ना मैं भगवान हूँ

ना मैं शैतान हूँ

दुनिया जो चाहे समझे

मैं तो इन्सान हूँ’

अशे तरेन शरदबाबूंच्या साहित्यांत बंगाली समाजाचो आत्मो  
लो देखून तांचे साहित्य अमर जावंक पावलें. लोकांक ते जाय  
शे दिसलें. म्हजे पुस्तक कोण वाचीना आनी म्हाका कोण इनामां  
अशी खंत उक्तावपाचो प्रसंग तांचेर आयलो ना.

जेन्ना लेखकाच्या काळजांत लोकांचीं पिडापिड, तांचें वयलो  
याय, अत्याचार हांचेविशी समवेदना उदेता तेन्नाच साहित्यांत  
आत्मो अवतार घेता. शरदबाबूंनी मनीस आनी समाजाचो  
समजून घेतली. ती आपली म्हणून भोगली देखून त्या  
साहित्यांत ते प्राण हाडूंक शकले. संत वा तत्वचिंताखातीर  
‘ममवत्, सर्व भूतेषु’ भाववृत्ती जितली गरजेची तितलीच  
काकय गरजेची आसता. काळजाक दुख बादले बगर अनुभूतिचे  
प्रायेवगर अभिव्यक्तीक तेज येना. काळीज काळजान जिखचे  
ता आनी समस्त समाजाचे काळीज जिखले जाल्यारच लेखक  
पेशवर जावंक पावता.

पुण समाजहृदय जिखप हें काम सोपे न्हय. त्याखातीर  
चर्चा करचेली आसता. जिणेतल्या सबार अडचणींक तोंड दिवन  
बना सोंसून मर्माचेर जाल्ले आघात पचोवन मनशाचे काळीज  
वूचेंले आसता. आमच्या सामकार कितलेंय मनीस आसले तरी  
एका मनशाची वेगळी वळख करून घेवची पडटा आनी ती  
एका दिसांत जायना आनी लोकांपासून, कुशीन रावनय ती  
ना. ते खातीर लेखकान संवसाराच्या त्रिविध तापांत आपणाक  
सावन घेवचें पडटा.

शरदबाबूंची जीण ही एक कश्टांची जीण आसली जिणेंत  
जी जे पळयले, अणभवले ज्या लोकांकडेन तांचो संपर्क वा  
आयलो तातूंतल्यान तांचे साहित्य सर्जले. साहित्य निर्मूचे  
तेर ताणीं अणभव घेतले नात तर घेतल्या उपरांत साहित्य  
मले.

शरदबाबूंची एक खबर सांगतात ‘बडी दीदी’ ही तांगेली  
ची कथा. ती बरयल्या उपरांत ते ब्रह्मदेशाक गेले. त्या उपरांत  
स वर्सां ताणी कांय एक बरयले ना. पुण १९४४ वर्सा ते  
लाक परतले आनी ताणी आपली कथा परत वाचून थारयले कि  
बरोवप आपणे सोडून दिले हे समा केले ना.

मॅक्सिम गोर्की हांगेले साहित्यिक जिणेविशी अशेंच म्हणूं-  
जिणेंतलो अणभव जसो घेतलो तसो ताणी बरयलो.

‘रस्ते अजून सुकूंक नासले. शेतांनी विरघळपी बर्फ अजून  
पाताळल्लेच आसले. पुण खूबकडेन पाचवें तण वयर सरिल्ले. खांद्याक  
पोती हुमकळावन तो लोकमाता वोल्गाची परिक्रमा करतालो. त्या  
उपरांत झारितीसीन न्हंयन भोंवतले बोटींत बसलो. न्हंयतऱ्ही दृश्यां  
पळयतां, पळयतां ताची आत्मगलानी पयस जाली. जिणेतलीं उमेद  
परत जागी जाली.

‘... ताणे पायांनी हजारांनी गांव माडयिल्ले. लोक आनी  
थळां पळयिल्ली. दर्या आनी वोटी. दोंगर आनी मळां, पोरसां आनी  
वाळवंटां पळयली, वळखून घेतलीं. भोंवतना मेळत ते काम केलें.  
केन्ना, केन्नाय दिसाक पंदरा, पंदरा वरां कश्टलो. भारी वजनाच्यो  
पोटल्यो उखल्ल्यो, खाणीतल्यान मोठ खणले, फातोर फोडले. त्या  
भायर पोतयेंत आशिल्ल्या पुस्तकांचे वजन’

जिणेचे हे अणभव सामान्यजनांची जीण वळखूपाचे हे यत्न  
जिणेंतले श्रेय आनी श्रद्धा वळखून कश्टल्यो लोकांकडलो संपर्क  
गोर्कीन सादलो आनी तातूंतल्यानच तांचे साहित्य घडले. तडीपार  
केल्ले लोक जेन्ना गोर्कीच्यो कथा वाचताले तेन्ना तांका उदेल्या  
सूर्याची उब जाणवताली. दर्याच्या ल्हारांचो आवाज आयकूंक  
येतालो. सायबेरियाच्या थंड प्रदेशांत तांची जिणेवयली श्रद्धा जागी  
करताल्यो.

एका साहित्यकाक दुसरे कसलें इनाम जाय आसत ? तडी-  
पार केल्ल्या कैद्यांक जीण जगपाची प्रेरणा जे साहित्य दिता ताचे  
मोल कोणे करचे ? मॅक्सिम गोर्की खंयच्याच विद्यापीठांत शिकले  
नात. संवसाराच्या विद्यापिठांत कान, डोळे आनी काळीज उगेंतें  
दवरून ताणी शिक्षण घेतले आनी आपले आत्मकथेक ‘म्हजी  
विद्यापीठां’ अशें नांव दिलें.

साहित्य म्हळ्यार विद्वानांच्या चर्चेचे साधन न्हय. वा कप-  
ड्यांमारको फॅशन परेडीचो विशय न्हय. साहित्य म्हळ्यार लोक  
जिणेचो एक वेगळावंक नज असो वांटो. जेन्ना साहित्य लोकजिणेचो  
वांटो जाता, लोकांक साहित्यामदीं आपले जिणेचे रूप दिसूंक लागता,  
तेन्ना त्या साहित्यकाक लोक निखटो माथार उखलून ओगी रावना  
तर काळजाच्या शिवासनाचेर ताका बसयतात.

अजून म्हज्या हातांत भायल्या आंगान सोबीत आनी अंतःरंगत  
पोकळ अशें तें कोंकणी पुस्तक आसा. ताचें कितें करचे हो प्रस्न म्हाका  
सारको सुटूंक ना. म्हाका दिसता आमच्या साहित्यिकांचे खंयतरी  
चुकता. कालिजांत वचून डॉक्टर वा इंजिनियर जातलो जाल्यार  
लेगीत एक साधना करची पडटा. चिकण मातयेचो गणपती करतलो  
जाल्यार कलाकारांक आपली कलेची साधना करतनाच माती तयार  
करची पडटा. श्रेष्ठ गायकाक ताल, सुरांची साधना करतना  
वाद्याच्या सुराकडेन सुमेळ साधचे भायर कठीण रियाज करचो  
पडटा. पुण आमचे लेखक मात फाविल्ल्या वेळार पेन उखलून  
धव्याचेर काळे केलें ते अ-क्षर साहित्य जावचें अशी अपेक्षा करतात.  
आनी खंतीची गजाल म्हळ्यार तांकां समजावपी, शिटकावपी  
कोणूच ना.



## जंय

जंय गिज्ञानाच्या स्वातंत्र्यान  
चित्त थाऱ्यार धरता  
आनी शिरंतरां जागयल्यात  
काळाच्या पडद्या पावलां वांगडा

जंय संकुचित करणेन  
जगाच्या स्वातंत्र्याचे  
आनी बापड्या दोळ्यांतल्या  
लाख लाख दिव्यांचे  
वांटप करूंक ना

जंय सत्याच्या सोदप्यांक  
स्वातंत्र्यान दुकां दिव नांत,  
धामाची पायली कुडवान फारीक  
करतना

पाडंग संस्कृतीच्या सक्तीत,  
जंय रूढीची भोगावळ  
सरणार जळटा,  
अनंतात विलीन जाल्ल्या किळांच्या  
खातीर

जंय गिज्ञानाच्या बोव्दांत  
पांवलां कणकणीं सूर्या फांकता  
आनी हातांतल्यान अंका  
सर्गाचे बांधप जाता,  
रेसपेदांच्या मनांखातीर  
मानवतेच्या चकचकयाळ मुल्यांखातीर

—थंय,  
त्या सर्गांत  
म्हज्या विस्तृत देशांतलो  
मनीस जागो जांव दी.

## पावस

तिच्या रघा-रघांत भरसोवन  
तो आतांच थांबला,  
खरशेत  
आनी ती खांडयेची कोंबी कशी  
रोंवाणेंक बशिल्ल्या भशेन जाल्या.  
तिच्या उपाट सुखांत  
तिचो संयम आशिल्लो  
तिच्या प्रतिकेचे काळ-खीण आशिल्ले  
आयचे तिचे मुमुखे हांसप  
तिच्या कळवळ्यांतल्यान  
तिच्या तडफड्यांतल्यान  
तिच्या सुख्यापणांतल्यान  
आनी तिच्यांत वेरेल्ल्या कातऱ्यांतल्यान  
धांवत आयलां.

सवण्यांची चावडी  
कावळ्यांची शाळा  
तिच्या हांसपार उधळटात  
आपल्या हड्ड्यावयलीं थानां  
किस्मुरपी हात ती घट्ट धरता,  
दामून हड्ड्याकडेन  
अंका विचित्र सुखाचो अणभव  
तिचे काळीज चीर करून वयता

आता तिच्या काळजाच्या चौकटीत  
कृपांची विरळ सपनां तरंग घेतात.  
ताच्यांतले जीवन आनी तिच्यातले  
सुखेपण

घेतना-दितना  
ताच्या जावनान  
तिचे ओंठ राट जातात.

परत तो कोसळटा,  
सगळ्या सपनांचेर काळी कृपा ओडून  
बेभान जोगलायत  
ती झाडांच्या शिरतरांतल्यान  
शिरशिर

आनी तिची खोशी  
घरांच्या पांख्यावेल्यान,  
वालेतीतल्यान  
झऱ्यांतल्यान  
न्हंयतल्यान  
आनी म्हापूरांतल्यान लेगीत  
खळखळाची स्वर गाजयत  
ती व्यक्त जाता,  
सर्गखीण गाजोवपी वीर्य  
आता तिच्या उदंड योनींत  
अुपाट भरिल्ले आसता  
तो पावस  
ती धर्तरी.





# रामायणांतलें कोंकणी पर्व

— प्रो. लु. आ. रोद्रीगिझ

**जे** हस्तग्रंथ ७७१ आनी ७७२ पुर्तुगालच्या ब्राग पुस्तकालयांत पाळलले आसत, तातूंत 'महाभारत' आनी 'रामायण' ह्या काव्यांची कोंकणी गद्याचीं पूर्ण पाठांतरां (versions) मेळतात. हस्तग्रंथ ७७२ हांतू जें एक पर्व आस तें खंयचे भाशेच्या पायणांच्या पाठांतरांत मेळनां. भारतीय महाकाव्याक हें गोंयचें पंप अंशदान (contribution) आनी तांतू गोंयचे भुंयेच्यो ती समाजाच्यो कांय संज्ञा घडसरल्यात. परंत ताच्या लेखकान मालो परिचय व नांव स्पष्ट करूंक नां, पण भारती महाकाव्यांचे तीप्रमाणें, तांतूंतल्यो कथा आपले स्त्रये पार्वतीच्या मागण्याखातीर देवान तिका वर्णिल्यो म्हण तो सांगता; महादेव म्हणजे शिव देवाक हे कथांनीं अनेक नांवांनी उल्लेखला, जशें शंकर, सदाशिव आसनाथ.

रामाच्या वंशा आनी देवपणाविषी हें कोंकणी गद्याचें पर्व थार फकत पुराणांतलें एक कोंकणी भाशांतर न्है, पण गोंयच्या भांशीची साष्टी आनी अंतूज (फोंडें) ह्या तालुक्यांतले भाशेंत आपूण (original) रचनां; साष्टी-अंतूज वाटार म्हणजे ती नदीचे दोनीय तडीं, केलोशी साष्टीत आनी शेळवन-आगापूर जेंत; ह्या वाटारांत सगळें कोंकणी प्रधान पंडित जमून आसले. तीं कोंकणी भास संस्कारली आनी प्रमाणायली, जी भास वैर खल्ल्या हस्तग्रंथांनीं मेळता आनी पोरनी प्रमाण कोंकणी जाता.

ह्या पर्वाक ६ अध्याय आसत : १) महाबल राय रामाच्या पांयांच्या आंगठ्याक माथें लावन मोक्ष प्राप्त करता; म्हणून माची ही चरित्रकथा; २) अयोध्येच्या दशरथ रायाक एक जन्मता; ३) बाल रामाचो बारसो; ४) रामाचे जातक (horoscope); वीस दिसांच्या बाल रामाक हंसाचें रूप घेवन, दैत्य चोरून व्हरता; ६, वसिष्ठ रामाक परतो अयोध्येक आता.

ह्या पर्वांतलो एक अध्याय हो :

## रामायण

अध्याय पांचवो

फुडां राम विसां (१) दिसांचो जाल्या उपरांतें, ताची माय मयारि धरनु खेळ्यो. ऐशें आसता येकु दैत्य दखिण दिशे ठावन ताचें रूप धरनु तिचे लागीं येवन उभो रावलो. तें दशरथान देखिलें, ती तो हांगा कितें करिता ऐशें पळेंव लागलो. इतुक्या रामाचे येन त्या बाळकाक पाळण्यांतु दवरनु आपण दशरथालागीं आयलीं. हंसांन देखून येक महाभयनक रूप धरनु त्या बाळकाक हातीं

धरनु आकाशमारगी उडलो; तें उभय वर्गानीं देखिलें. थोरू आकांतु वर्तलो : आतां आमी कितें करूंचे, तो दैत्य कोणीकडे वचत म्हणु कोणु कोणु जाण. ऐशें म्हणु दोगय चिते पडलीं. इतुक्या वसिष्ठु थें पावन सरलो : आगा दशरथा, तूं कित्या म्हणु ऐसली चिता करिताशि जें माका सांग. आपल्या गुरूचें उत्तर आयलून दशरथा १) रायान म्हळें, आगा स्वामिया, ही मजी स्त्री रामाक जै जै म्हणू खेळता आसतनां, येकु दैत्य हंसाचें रूप धरनु हिचे लागीं एवनु उभो रावलो; माका हांसचि ऐशें दिलें; इतुक्या मधें हिणें रामाक पाळण्यांतु दवरनु मजे लागीं आयली. जें त्या दैत्यान देखून अेक म्हा (भयानक रूप धरनु त्या बाळकाक हातीं धरनु आकाश मारगीं उडलो) २), तूं येकि बुद्धी दी; जावळि मगेरि पुत्रु नां आशिल्लो तावळि तूवें मगेरि जायसो केलो, नेणेंचि प्रमाणें तूं माका तो पुत्रु हाली ऐसो करूंच्याक कांय येक प्रतेमु ३) दी. तें उत्तर आयकनु वसिष्ठान म्हळें : तूं कांय चित्ता करूं नाका, हांव वचूनु रामाक घेवनु येतां.

ऐशें म्हणु त्या दैत्याचे पाठी लागलो. पाठी घेना देखून तो दैत्य इसरशीं खोलांतु येवनु लिपलों. फुलडां तो वसिष्ठु चिकोळण ४) भोंवून जरि इसरशीं खोलांतु वच, तरि तो दैत्य मेरेच्या आडसरा लिपून आस. तें वसिष्ठान देखून त्या दैत्याक पाचारिलो : आरे दैत्या तूं ह्या बाळकाक घेवनु आयलेंलोशि तो कित्या ? मजे लागीं युद्ध करि. ऐशें म्हणु धणुवाक बाण लावनु विदिलो. तें दैत्यान देखून, आपल्या धणुवाक सातावीस बाणा लावनु त्या बाणाचे शेतकूट केले. तें देखून वसिष्ठाक जो कोपु आयलो तो कोणांच्यान सांगव नां : जैसो मागां नरसिंहाक कोपु आयलेंलो तैसो आणलो. धणुवाक येकानरशें बाण लावनु विदिले; तें निर्तचि वचून दैत्याच्या हृदयाक भेदले. तेणें करितां इसरशीं खोलांतु ठांवनु कुळस्तळचे येवनु तो उमळून पडलो.

तावळि वसिष्ठान रामाक हांतांनु घेवनु अयोध्या येवंक आयलो ऐशें आसतां माजोरडेच्या म्हळल्या ग्रामा पावलो; थें अेक जणा माजोरडेकाराक भेटलो; ताणें वसिष्ठाक नमस्कार करुनु म्हळें : आहो तुमीं खं घेल्ले ह्या चेरडुवाक घेवनु ? तावळि वसिष्ठान : माका इसरशीं खोलांतु अेक कार्य आशिल्लें, थें वचुंक वेतां आसतनां हें चेरडू रडू लागलें मजे सांगातीं येतलें म्हणु रडुचें तरि थांबनां, तें देखुनु हांवें ताका हाडिल्लें.

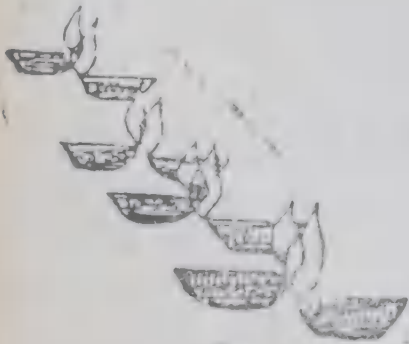
ऐशें उलैत आसतनां रावणाचो पुत्रु इंद्रजित थें पावनु सरलो, तें माजोरडेकारान देखुनु उतरडेचे येकि पाळंदीतु वचून लिपलो. फुडां वसिष्ठाक वा रामाक खांदारि घेवनु इंद्रजित उडलो. तावळि



वसिष्ठान इन्द्रजिता लागीं विचारिलें : माका कित्याक व्हरताशि ? तें आयकूनू इन्द्रजितान म्हळें : आयचो सगळो दिसु हांव निःहारी, रज मात्र खेल्लें नां, तुमचें दोगांचें माम खावन म्हणू व्हरतां. त्या उतरारि वसिष्ठान म्हळें : आमचे मास तुजो येकु घांसु, तुका हांव (दितां ससारी निमिगवे ? ... ) ५) खं मेळत ऐशें म्हणु ताच्या लागीं निमिगलें. तावळि वसिष्ठान म्हळें : मजे पाटीं तूं यो, तुका हांव दाखैन, ऐशें म्हणौनु इन्द्रजिताक पाठी घेवनु मगृभुंय ६) आयलो; येवनु त्या इन्द्रजिताक बांयतु चै म्हणु सांगिलें. वसिष्ठाचें उत्तर आयककूनू बांयतु चैलो, चैत खेवी आपण्याच्याचि रुपाचो येकु राखेसु भितरि देखिलो; देखून ताका पाचारिलो; आरे राखेसा, तूं मजे लागीं युद्ध करि. ऐशें म्हणु खाडारि हातु घालो, तावळि ताचें रुप तेंवे खाडारि हातु घालो; तें इन्द्रजितान देखून म्हा कोपारुडु जावनु राखेसाक मारुंच्याक बांयतु उडी घाली. घालिन खेवीं वसिष्ठान अक वज्र ताच्या आंगारि मारलें; तें निर्वचि वचून ताच्या हृदयारि भेदलें; तेणें करितां ताणे प्राणु सोडिलो.

फुडां वसिष्ठु मगृभुंय ठावनु जंव उतरड्या ये. तंव तो माजोरडेकारु लिपलेलो देखिलो : आरे ताका तूं भियेवनु हांगा येवनु लिपलोशि, हांवें ताचो निपातु केलो (७). तें उतर आयकूनू माजोरडेकारान म्हळें : कोणी प्रमाणीं तुवें ताचो निपातु केलो ? तूं तरि बळिवंसु न्हय, तो इन्द्रजितु राखेसु भयानक, ऐसल्याचो निपातु करुंच्याक तुका इतुलें बळ, माका हें माच दिसनां. तें उतर आयकूनू वसिष्ठान श्लोक म्हळो : बुद्धि असा बल तसा, निर्बुद्धि वृथा बल, वन्य मिहु मदनमस्ता, संश्यान मिहु निपातेते (८). अर्थ : बळ आशिल्ले माज वरें, पण अबुद्ध्याक कितलेंय बळ जालें तरि कामा नये; दृष्ट संश्यान मानलल्या मिहाक मारलो. (हांगा कितें तरी चुकलां) मनुशु जावनु इन्द्रजिताक नाडैल्लो; भौ (मागां येक संश्यान मिहाक नाडौनु मारलो) (९). ऐशें आयकूनू माजोरडेकारु विनंती करुं लागलो : आसा स्वामिया कोणी प्रमाणीं संश्यान मिहाक नाडैल्लो ही कथा माका सांग.

तें उतर आयकूनू वसिष्ठु ताका सांगूं लागलो : पुर्वीं केलोशी म्हळल्यार गांवांयेक अटुक अरणें आशिल्लें, त्या अरण्यांतु येकु सिहु मदा आयलो; जितुक्यो मोनजाती (१०) आशिल्यो इतुक्योय मारनु भकी, ऐशें (हांगा एक उतर समजनां) कोल्यान येकि बुद्धि केली : समस्तीं मोनजातींक मेल्लैल्यो; मेळोन तांचे लागीं म्हळें : आमी दिसाच्या दिसा येकेंक आमचें पील त्या मिहाक दिवचे, मजी सती जाल्यारि संसो दित; ऐशी ताणें बुद्धि समस्त मोनजातींक दिली मिहा लागीं वचून त्यो विनंती करुं लागल्यो : आगा सिहा बळचा, तूं आनचें उतर आयक : आमी दिसाच्या दिसा येकि सर्वां खांवक धाडितांव (११), ती खावन तूं सुखी राव, आमकां विभास करुं नाका. तें आयकूनू सिहान म्हळें : भौ वरें, आनी येकि मातु आस : जरि तुमीं कळावनु हाडी तरि तुमकां मारिन. ऐशें मिहाचें उतर आयकूनू मोनजाती (१२) सुखी जावनु आपापल्या स्थानां गेल्यो. फुडां तांतांचे सत्यें प्रमाणीं ती हाडूनू दिसाच्या दिसा दिति. ऐशें असता येकु दिसु संश्याची सती पावली; संसो म्हा चितेस्तु (?) जावनु आपल्या पिलाक धाडी नां जालो; समस्तीं मोनजातीं लागीं म्हणूं लागलो : हांव आनी त्या मिहाक येकि प्रकारीं बांयतु घालितां, घालूनू बोव करितां, बोव करिता खेवीं तुमीं येकेकु फातरु हातांतु घेवनु या. ऐशें म्हणु ते समस्तीं मोनजातींक सांगूनू आपण त्या सिहा लागीं गेलो. तो कळावनु आयलो देखून मिहु म्हा कोपारुडु जावनु ताचेरि उपुंक आयलो. तावळि त्या संश्यान म्हळें : स्वामिया तुका आनी हांव हरण (येकि मोनजाति) दाखैन, तें तुका चौं म्हैत्यांक पुरो; मजें मास खाल्यारि येकु तुजो घांसु जांवचो नां आनी घांसुय जरि जालो तरि तुजी भूक वचुंची नां. ऐशें संश्याचें उतर आयकूनू सिहान म्हळें : माका तूं दाखै, दाखैल्यारि हांव तुका सोडिन. तावळि संश्यान म्हळें : मजे सांगानी यो. तें उतरा आयकूनू सिहु संश्या सांगती वचूं लागलो. वेतना रासै ग्रामा पावलो; थै येकि बांय चाळीस पूम खोलि आशिली; ते बांयतु सिहाक वच म्हणु सांगिलें. तावळि मिहु वेगीं वेगीं ते बांयच्या कांटारि वचूनू भितरि चौं लागलो; चैतचि भितरि ताचे रुप देखिलें, पण हाका आपणाचें रुप ऐशें



Seasons Greetings and Best Wishes for a  
Bright and Happy Diwali

**V. S. DALVI MOTORS**

**Mapusa - Goa**



ठळें नां, ती मोनजातीचि म्हणु पैज करूं लागलो : आरे चोरट्या जें हांव मांस खातलों; ऐशें म्हणु खाडारि हातु घालिता, मिशियो पुतारता; तैशेंचि तें रूप करता; ऐशें विहान देखुन म्हा कोपारुडु तावुन बायतु उडी घाली; घालित खेवीं संश्यान ( हांगा एक दोन ठोळ्यो जेरक्ष जांवक नां ).

ऐशी कथा वसिष्ठान त्या माजोरडेकाराक सांगिली; तें ताका दीय ऐशे दिसून ताणें म्हळें : स्वामिया, बुद्धी ऐशी आनी एकि कोणि वस्तु नां म्हणुंच्याक पुर्विल्यानीं श्लोकु नेणून (?) म्हळा. ऐशें म्हणु वसिष्ठाक नमस्कार करून आपल्या कार्याक गेलो. फुडां वसिष्ठ उतरड्या हौनु अयौध्या आयलो. येवन रामाक दशरथा लागीं दिलो, आनी भारगावरि जितुके वर्तललें इतुकेंय सावकाशीं सांगिलें. दशरथान रामाचे भोंतीं नानां परींच्यो वस्तु उवाळून पोरो घाल्यो. ऐशी ही कथा म्हायेश्वरान पार्वत्येक सांगिली. अपूर्वि कथा देखुन गंधराची प्राणेश्वरी संतोषली; संतोषून पुणतीं विनंती केली : आगा स्वामिया ह्या रामाक घरीं हाडिल्या उपरांतें कितें वर्तलें तें माका मांग. ते विनंत्ये प्रमाणीं सदाशिव कथा सांगूं लागलो. ही कथा समाप्त.

टीप :

१) लेटिनवाद; २) हें वाक्य वाचुंक मेळना; ३) Sie; ४) chicalim; ५) हांगा वाचुंक मेळनां; ६) mor-mugao; ७) राम, लक्ष्मण, हनुमान, सुग्रीव लंकेंत रावणां लागीं युद्ध करतनां, रावणाचो म्हावीर पुत्र इंद्रजित हाका लक्ष्मणान मारचो, अशें म्हण वाल्मीकि कवीच्या रामायणांत वर्णिलां पण रामायणाच्या ह्या खुद गोंयच्या कोंकणी पर्वीत इंद्रजिताक वसिष्ठान गोंयां मारलो म्हळां; ८) ह्या श्लोकाचें लेखन मारखें वाचुंक मेळनां; ९) हें कातरलां; १०) मराठी अनेक वचन; ११) मराठीवाद-

सोळाव्या शेकड्यांत गोंयां जें मुलकी माहित्य आसलें ताचें कांय भाग फिरंगी पाद्रीनी रोमींत लिप्यांतर (transliteration) केले. हस्तग्रंथ ७७१ आनि ७७२ म्हळ्यार रोमी लिप्यांतर केल्ले कोंकणी गद्य. हस्तग्रंथ ७७२ हांतूंतलें चड शें गद्य मसुद्यांत (rough copy) आस; ताच्यो शुभ प्रतयो (fair copies) करुंक पावलेनां व केलेल्यो त्यो सांडल्यो जायत. वलें पर्व हांवें रोमींतल्यान देवनागरींत लिप्यावर केलां. विरामचिन्हां (punctuation), कलम (paragraphs), आनि उजू आनि अनुजू वाणी (direct and indirect speech, ह्या नागरी लेखनांत हांवें घातल्या.

ह्या मसुद्यांत उतरां फोडून परत सुद्रावण्यो केल्यात, आनि कांय वाक्यां अपूर्ण उरल्यांत. ते भायर त्रागाच्या ग्रंथालयांत ह्या हस्तलेखांचीं अनेक उतरां आनि वाक्यां अपठनीय (illegible) जाल्यात, आनि जेरक्ष करतनां अनेक उतरांचे कुटके गेल्यात, आनि आखीं उतरां आनि ओळ्यो लेगित सांडल्यात.

निमाण्या धा चरसो मरेन असलीं चरलेकी हातबरोपां वाचून वाचून मज्या डोळ्यांची दृष्टीय झरल्यो, आनि आरसो (Lens) पासून वापरून वाचपाक त्रास जातात. म्हणून हें वीशेक पानांचें पर्व बरें वाचुंक आनि समजुंक मेळलेनां. आनि त्या हस्तग्रंथांक सुमार २००० पानां आसत, जांतू आमचें प्रौड कोंकणी माहित्य पुरील्लें आस. हें भायर ३००० बरें पानांचे पुर्विले कोंकणी हस्तलिखित शब्दकोश आसत. तर हें सगलें कोण आनि केदनां वाचतले ?

जन्नां हें साहित्य आमी वाचतले, तेन्नां जें उदंड शब्दगांडां आनि पुर्विले माहित्य १६ व्या शेकड्या आदीं कोंकणी भाशेन उत्पन्न केल्लें तें व्यक्त जातलें, आनि तेदनां कोंकणी भाशे विशीं जें उत्पन्न माहित्य आमी प्रदर्शन करतात ताची आमकां लज भोगतली.

## The Largest and Oldest Urban Cooperative Bank of Goa The Goa Urban Co-operative bank Ltd.

( Regd. Off. Dr. Atmaram Borkar Road, Panaji Goa )

WISHES  
Its Share-holders, Depositors & Constituents  
A VERY HAPPY & PROSPEROUS DIWALI

Financial Position as on 30 9 1988

( Rs. in thousands )

Share Capital	17446	Investment	288526
Reserve Fund & other Reserves	50523	Advances	263158
Deposits	433434	Working capital	596679

No of members : 55,355

Our Branches at :

Panaji, Margao, Ponda, Curchorem, Vasco, St. Estevam, Cavelossim, Assolna, Market, Mal, Porvorim, Nagorcem, Baina, HO Branch, Mapusa

" We take pride in being partners in your progress & Prosperity."



# **IRRIGATION DEPARTMENT**

GOVERNMENT OF GOA,

PARTICIPATES IN THE DEVELOPMENT OF THE STATE  
BY EXECUTING THE DEVELOPMENTAL WORKS UNDER  
WATER RESOURCES

Through construction of :

1. **Salaulim Irrigation Project**
2. **Tilari Irrigation Project**
3. **Anjunem Irrigation Project**
4. **Command Area Development works IN BOTH  
Anjunem & Salaulim Irrigation Projects**
5. **Minor Irrigation Schemes Such as Construction  
of Bandharas, Tanks and Lift Irrigation.**

and Many other schemes under WATER RESOURCES  
DEVELOPMENT

Issued by :-

**Irrigation Department**

PANAJI-GOA



# बंदखणींतले दीस

— नागेश करमली

बंदखण म्हळ्यार ख्यास्त भोगपाची बंदिस्त सुवात. कोणच मापुण जावन बंदखणींतली कश्टा-कडाची जीण भोगूंक मागचो ना. सोच कितें तरी गुन्यांव हातान घडचो, गुन्यांव करपी सांपडचो आनी मागीर ताच्या वांट्याक ही बंदखण येवंची, अशेंच खरें म्हळ्यार घडटा- घडूंक जाय. पुण म्हज्यामारख्याच्या वांट्याक जी बंदखण आयली तिचें स्वरूपच वेगळें. ती बंदखण एके परीन मागूनच घेतिल्ली कशी. म्हजे पिळगेच्या तशेंच म्हजे आदले पिळगेच्याय शेंकड्यांनी गोंयकारांनी तशेंच गोंयांभायल्यांनीय हे तरेचीं बंदखण भोगली. कांय जाणाक तर ही बंदखणीची ख्यास्त भोगोवंक साता-समुद्रां भायर आंगोल-पुर्तुगाला मेरेनय व्हेल्ले.

भारतीय संस्कृतायेन मनशाच्या जिवितांत जीं कांय रिणां मानल्यांत वा सांगल्यांत, तांतले देशरीण फारीक करपाक भोगिल्ली बंदखण. असलें रीण फारीक करपाचो प्रसंग इतिहासांत सगळ्यांच्याच वांट्याक येता असो ना. गोंय परकी शेकातळा नासतें तर, म्हजे सारख्याचेरूय हो प्रसंग येवंचो नासलो वा आजच न्हय तर कुडाराकय याद करी सारखे हे बंदखणीची कोण जायणीच करचो नासलो. शेकीं बंदखण भोगपाचो प्रसंग येवप ही कितें जिवितांत मेरयत बसपाची गजाल ? पुण आमचे बंदखणीची गजालच वेगळी ! गोंयचे मुक्तीखातीर झुजताना कितलेच जाण प्राण ओंपून हुतात्मे जाले. जाल्यार शेंकड्यांनी बंदखणींत गेले- कोण सरळ सत्याग्रह करून तर जायते जाण भूमीगत रावन वावर करताना सांपडले देखून. असो वावर करपांतलोच हांवय एक बंदखणीच्या वण्टीभितर रावलों तेन्ना म्हजी पिराय एकवीस वर्सांची. मेकळ्या संवसारात परतलों तेन्ना हांव सव्वीस वर्सांचो जालों. धल्लो तेन्ना, सुर्वेचे काय म्हयने हांव हेरांवांगडा, पणजे आलिनार, आतां जंय पिश्यांचें ओशपीताल केलां थंयचे इमारतींत बंदिस्त आसलों. ( बंदिस्त पिसो म्हण न्हय तर फिर्गी सत्तेक गोंयांतल्यान ना-नपश्चात करूंक भायर सरिल्ल्यांतलो एक म्हणून ! ) आमकां दुसरेकडेन व्हरतकीच थंय मागीर खऱ्यांनीच पिशे आयले आनी तांचें ओशपीताळ सुरू जालें.

आलतिनावयल्यान हेर सांगात्यावांगडां मागीर हांवय रेजमागचे बंदखणीत पावलों. ही बंदखण एक सिविल जेल. हागां हांव सुमार अडेच वर्सां उल्लों. ते उप्रांत, लश्कराच्या ताब्यांतले आगवादाच्या कोटांतलें बंदखणींत वीस म्हयने काडले. रेजमागची बंदखण मांडवीचेदेगेर, पणजेचेर सारखी नदर पडटा तशी. जाल्यार आगवाद, मांडवी जंय स्वताक दर्याक ओंपून दिता थंय न्हंय समुद्राचे मीलन

थळाचेर. थंयच्यान काव राजभवनांचें दर्शन घडटा; आनी तिनूय त्रिकाळ दिसता ते मुरगांव बंदर, पयसुल्यान केन्ना धुवरेन लिपिल्लें तर केन्ना उटंगार पावशी धारांच्या आड जाल्लें.

रेजमागाक पावचे पयलीं, फिर्गी सरकाराच्या त्रिबुनाल मिली-तारान (लश्करी न्यायसभा) आमचे झट्टेचो फार्स केल्लो. म्हाका धा आनी दोन अशीं बारा वर्सांची बंदखणींची ख्यास्त जाल्ली. रेज-मागाक आमकां स्वातंत्र्य चळवळीवेल्या झुजाऱ्याक दोन वेगवेगळ्या पुण एकमेकाक लागून आशिल्या सुवातांनी दवरिल्ले. दुमरे गुन्यांव-कार आसले, तांकां आमचे पासून वेगळे दवरिल्ले. आमी एके एके कडेन ५०/६० जाण अशे आसले. आमकां दिसपट्ट्या जेवणवर्चाक, दरमनशाफाटल्यान तेन्ना (१९५५-५९ ह्या काळांत) एक रुपया आनी पांच आणे फक्त जेवण खाणाच्या खर्चाक दवरून, त्या दुडवां नी राशीकच सगळ्यो वस्तू हाडून घेताले. पांच आणे दर एकाच्या खजगी खर्चाक वेगळे काडटाले. लागता ती वस्त बंदखणीच्या कारभारांतले नोकरच हाडून दिताले.

जेवणखाण म्हळ्यार सकाळची च्या-काफी, पाव-उंडे-चपाती वा दुसरें कितेंय खावपाक दनपारां गोंयकारांली शीत-कडी नुस्तें खातल्यांक चडशें नुस्त्याचें जेवण शिवराक जेवप्यांक ते तरेचें जेवण. रातचें अशेंच सादें जेवण-शीत कडी नातर भाजी-चपाती. जेवण, च्या पाणी सगळें आमचे आमीच करताले. आमी आसले थंयची साफ-सफाय सगळे आमीच करी. तेखातीर, आमचे मदल्या चार-चार, पाच-पाच जाणांचे आमी गट केल्ले. एका-एका दिमा एका-एका गटाचेर हें रांदप साफमफाय हाचें काम पडटाले. ल्हान-व्हड, दोतोर-आदवोगाद म्हणीनामताना सगळें जाण हें काम करताले. आगवादाकय, जंय एका-एका सालांत (पुर्तुगेजींत ताका 'सेल' म्हण्टाले) ४०-५० वा ताचेकूय चड जाण आसले. थंयय अशीच रीत चलताली. आगवाद जावं, जावं रेजमाग उदक पयस साकून हाडचें पडटालें. रेजमागाक नांवांक नळ आसलो पुण उदक वयर चडनासलें. देखून कोटांतल्यान दोंगुल्लेसकला देंवन उदकाची लातां घेवन खर्शे-खर्शेत वयर चडचें पड. आगवादाक एक दोन सालां सोडल्यार, वयर चडचें पड. आगवादाक एक दोन सालां सोडल्यार, वयर सकला करचें पडनासलें. तरी त्या कोटाच्या म्हालदारा लागीं येवन, थंयच्यान म्हळ्यार बरेच पयससून उदक व्हरचें पडटालें. लागता तें उदक, सगळे मेळून सकाळचें एकेच फावटी व्हरून भरून दवरताले. आतांभाशेन तेन्ना दोनी बंदखणीनी विजेची सोय नासली. पेट्रोलचे दिवे आसताले. पुण आमच्या खर्चाच्या पयशांतल्यान आमी



पेट्रोमाक्स पेटयताले.

रेजमाग तशेंच आगवादाक, आमकां सकाळसाकून रातमेरेन खूब मेकळो वेळ आसतालो. त्या वेळाचो उपेग आमी तरांतरानी करताले. हातूंत वाचन हे मुखेल. आमच्या घरच्यांनी आनी बरेमाग-त्यांनी गोंयांतल्यान तशेंच गोंया भायल्यानय धाडिल्लीं पुस्तकां आमकां सेन्सोर करून मेळटालीं. फिर्गी सत्तेक नाकसुरें वचत अशीं पुस्तकां ते भितर दिनासले. सगळें कितें तपासून. हें तपासपाचें काम कोंकणी-मराठी-हिन्दी-इंग्लीश-पुर्तुगेज जाणा आशिल्ले गोंयकारच करताले आनी तेंय बी फिर्ग्यापरस देड फिर्गी जावन. भगवद्गीता आनी बायबल लेगीत Censuranda (सेन्सुराद) हो शाप मारूनच भितर येतालीं. हाचो अर्थ, आमकां राजकीय विशयांवयलीं बी पुस्तकां मेळनासलीं अशें न्हय. आगवादाक बंदोबस्त इल्लो कडक आसलो. ते मानान रेजमागाक बरीच सदळसाण आसली. थंय पंडित नेहरू, महात्मा गांधी, नेताजी सुभाषबाबू आनी हेर भारतीय बरोव-प्यांची तशेंच विदेशी लेखकांची पुस्तकां, चरित्रां आमी कशीं तरी जमा केल्लीं. रेजमागाक टोनी डिसौजा, आनास्तासियु आल्मैद, मार्क फेर्नांडीस हे आसले. तांकां तांचे गोंयांभालेय इश्ट पुस्तकां धाडटाले. ती आमकां वाचूक मेळटालीं. पंडितजीचें. आत्मचरित्र, डिस्कवरी ऑफ इंडिया, नेताजींची बरपां, कार्लमाक्शची काय बरपावळ तशेंच संवसारांतलीं कांय नामनेची पुस्तकां हांवें तरी पेंयलेच खेपे वाचली तीं रेजमागचे बंदखणींतच. नेमाळी मे-  
कळीं तीं गोंयची पुर्तूगेज दिमाळीं. तांचे वयल्या खबरो, पुर्तूगेज पत्रां, इंग्लंड, अमेरिका आनी पाकिस्तानचीय कांय नेमाळी पत्रां, कोणतींय बरेमागचे ती धाडटाले.

कांय जाण डायच्या बरयताले. हांवय बरयतालों. दुसरेय तरेचें लेखन करपी आसले. रेजमागाक आमी 'जात' नांवाचें एक कोंकणी हस्तलिखित काडिल्लें. दान वसांत ताचे सुमार १६ अंक आमी काडले. कित्याशाच जाणांची बरपां तातूंत एकठावल्यात. आज हे सगळेच अंक हातांत नात. पुण कांय आसात ते एका इतिहासाचो दाखलो कशे हांवें सांबाळून दवल्यात. 'गोमंतक' नांवाचें एक मराठी हस्तलिखितय कांय सांगाती काडटाले. ह्या हाताळ्यांक लागून आमचे मदले बरेच जाण बरोवपची सक्ती करूंक पावले. म्हजे पुरतो बंदखणींतलो बरोवसो वेळ हांव तर वाचन ना तर बरोवपांत खर्च करतालों. बरयलां तें सगळेंच उपेगाचें न्हय. जायत पुण म्हजे बायलेंतली कांय पानां, कांय कथा आनी कविता दवरपासारक्यो. ह्या जिवितांत ते सगळें बंदखणींतलें यादस्तीक आपूण सुवेनीर कशें जावन उरलां.

मिळ बायबल-बरोवपाचें भायर कांय विशयांचो अभ्यासय आमी करी. हांवें म्हजो बरोवप्या वेळाचो उपेग जें कितें साहित्य मेळ्ळें ताचो उपेग करून, इतिहास, भासा, साहित्य, संस्कृतीकय वायज आदीं विशयांचो अदीक खेपे अभ्यास करपांत मेळिल्लो आसले. मदीं कांय जाण आसले. तांकां फक्त इंग्लीश चान पुर्तूगेज वाचूंक बरोवंक येनासली.

ते बंदखणींतल्या वेळाचो उपेग करून नागरी लिपी शिकले. ताका लागून तांकां आज कोंकणी बरोबरच मराठी आनी हिंदीय वाचूंक येता. कांय जाण ह्यो भासो बरोवकय शिकल्यात. आमचे वांगडा, आगवादाक ज्यानार परेर नांवांचे हळदोणचे एक शिक्षक आमले. कांय वर्सा आदीच ते ह्या संवसाराक अंतरले. तांकां हिन्दी, संस्कृत तशेच उर्दूय बऱ्यांतली येताली. ताणीच म्हाका उर्दूचे धडे दिले. कांय जाण सामकेच उणे शिकिल्ले आसले. कांय जाणांक धड वाचूंकय येनाशिल्लें. ते भेस बरें वाचूंक बरोवंक शिकले. कांय जाण तर बंदखणींतच येवन बरपाक्षरी जाले.

वाचप बरोवप हाचे भायर, ज्या सेलांत आसात थंय एकेकडेन जमून राजकीय-समाजीक विशयाचेर चर्चा करप, गोंयच्या फुडारा-चेरय विचार करप हेंय आमचे मदें चलतालें. कांय जाण, कसल्या तरी एका विशयाचेर विशेश अभ्यास करून, आमचेच मदें सप्तकांत-ल्यान मागीर एक दीस व्याख्यान दिताले. अशें खूब विशय म्हाकाय शिकूंक मेळ्ळे. ताका लागून अभ्यासाची दिशा कळ्ळी.

ह्या भायर बारीक सारीक आवतां-हत्यारां हाडूंक मेळटात तीं हाडून लाकडाच्यो वस्तू जशी स्टुलां, बांकडे, पेटो तयार करपा-कय कांय जाण शिकिल्ले. दमणचो आवास म्हण एक आमचे वांगडा रेजमागाक आमलो ताणें आमच्यांतल्या दोगां-तिगांक पत्र्याचीं टूकां लेगीत करूंक शिकयलीं. बंदखणीत तयार केल्लें अमलें एक टूंक, एक यादस्त म्हण हांवें आजय सांबाळून दवल्लें. तवलें, पेटो, फिडल असल्योय वस्तू रेजमागाक आमचेकडेन आसल्यो. आवडी प्रमाण कोण कोण त्यो बाजोवपाक शिकताले; शिकोवपीय आमचे मदें आसले. हांतलो एक मुखेल म्हळ्यार पार्शेचो दत्ता बुगडे. आज हो दत्ता पणजेंन एक बरेपकीं संगीताचो क्लास चलयता. वाळा काकोड-कार हो मूळचोच मुद्रणवेवमायी. तो भेस बरें पुस्तकांचे बायंडींग करी-दुसऱ्यांय ती कला शिकयी. प्रफुल्ल त्रिगळकार हो सुंदर बरी चित्रां काडी. आमच्या हस्त लिखाणांखातीर ताणेच रंगीत चित्रां काडिल्ली. आजय तीं पळोवं येनीत.

सप्तकांतल्यान थारायिल्ल्या दिसांनी घरचे लोक आमच्यांतल्या कोणाकोणाक मेळूंक येताले. रेजमागाक ह्या मेळपा-करपाक मात्शी मेकळीक आसली. ताका लागून जायत्यो भायल्यो गजाली आमकां कळटाल्यो. आगवादाक लश्करी नियंत्रण आशिल्ल्यान, थंय रेजमागा-हतलें मेकळेपण नाशिल्ले. घरचो कोणूय मेळूंक आयलो म्हण्टकूच बरें दितल्लें. कांय जाणांक तागेलीं घरची नेमान मेळूंक येतालीं जाल्यार कांय जाणांक म्हयन्या दान म्हयन्यांनी. कांय जाणांक मेळूंक येवपि कोणूच नसलें.

भायरे घरच्यांक हातूंत पत्रां बरोवपाची आनी भायलीं पत्रां मेळामातीं सोपां आसल्यो. पुण ह्यो सगळी पत्रां सेन्सोर जातालीं. मुंबय वा मद्रासक नायेवपी पत्रांतांत आसलें. कितेंय असलें तर ताचेर काळें पडतलें. एका बीसां एकाकल्याक गुणेरपानांत पान पत्र आयलें. त्या पत्रांतल्यो श्रितयकोटीन तरेन तळीं आमी संकयलीं. एक दीस वळी आसल्यो. कारवतमेसांनी ३६ निण्डणी सोडल्यात. एकाक निण्डो मजकूर काडलो केल्ले. आगवादाक आमच्यांतल्या सांगात्यांत बंदखणींत



जावपी कांय आडानीतीचेर एका पत्रांत मात्सो कितें तरी धांवतो उल्लेख केल्लो. सेन्सोरान तें वाचलें आनी उप्रांत त्या कोटाच्या कमांडरान त्या सांगात्याक रातचो दर्यादेगेर व्हरून रेंवर उमथो न्हिदायलो आनी ताचेर खाऱ्या उदकान भिजयिल्लो साकाटो पातळावन, माडाच्या पिड्यांनी ताका शुध्द वचसर बडयलो. मदें एक कांठ आसलो, जेन्ना आग्वदाची लश्करी कमांडर बंदिस्तांक खूब पिडापीड दितालो. गरजेभायर मार धपट करतालो. रेजमागाक मात अशे कांय जावंक ना. पिडापिडेच्यो कांय गजाली सोडल्यार, कोणाकूय दिसूं येता, बंदखणींत आमी विशेश त्रासांत नासले. आमी तातालाची परब मनयताले. रेजमागाक चवथीक गणपती लेगीत पुजताले. थंय नाटका लेगीत आमी केलीं. जिवाक कोणे तरी मुजरत त्रास दिवप हें जरी विशेश नासलें तरीपुण वर्सांची वर्सां बंदखणींत रावंचें पडिल्ल्यान, आमच्यांतल्या कांय जाणाचें भलायकेचेर मात बरोच परिणाम जाल्लो. बऱ्याच जाणाक नदरेचो त्रास जावन वकलां लावंचीं पडिल्लीं. कांय जाणाक पोटाचे विकार त्रस दिताले. रेजमाग जावं आग्वदा, कोणाकूय अकस्मात बरें ना जाल्यार मोठोच प्रश्न उबो जातालो. लागीं कोण वैज वा दोतोर नासतालोच. सामकीच गरज पडली जाल्यार आग्वदाक कांदोळेच्यान आनी रेजमागाक वेरेंच्यान दोतोरान आपोवन हाडचो पडटालो. सामकोच कोणूय बरो ना जाल्यार पणजे ओशपीतालांत धाडटाले. पुण केन्ना केन्नाय खरीच गरज आसतना मनीस ओशपीतालांत कसोच पावनासलो आग्वदाक सप्तकांतल्यान एक-दोन फावटी सरकारी दोतोर येतालो. पुण तो दोळ्याक उदक लावपाक. दोतोरय तसलोच आनी वखदांय नांवाचींच.

बंदखणींतल्यान अणभवांविशी वा उगडासाविशीं सांगतलो तर तो एक ग्रंथ जावं येता. देखून सगळेंच बारीक सारीक सांगूंक ना. कांय प्रसंगांचो उल्लेखय करूंक ना. तरी पुण, आग्वदाक घडिल्ले एके व्हड धाडसाचे घडणेविशी मात मुजरत सांगूंकच जाय. रेजमागाक थावन म्हाका हेर काय जाणांबरोबर आग्वदाक व्हेलो तो थंय एके विचित्र, दोंगर पोखरून तयार केल्ले सारके एके कुडींत भितर घालो. हे कुडींत मोरीं, संडास कांय एक नासलें. हे कुडीक भायर-भितर सरपाक एकच दार. एके वटेता एक व्हडशें जनेल आनी वयर एक कुर्कुट कशें धाकटलें जनेल. तांकां लोखंडाचे सळ-वारांव.

एका जनेलांतल्यान येतालो तितलोच उजवाड सोडल्यार बाकीचो सगळो काळोख. आज ही कूड मर्णाची ख्यास्त जाल्ल्याक दवरूंक वापरतात खंय. तर हेच कुडींत आसतना, १९५८ च्या जानेरांत, एके राती आमचे मदले चार जाण पळून गेले. ते खातीर ताणी, अधिकाऱ्यांकडच्यानच साद्या कामाक म्हुण मागून घेतिल्ल्या जर्मन खरवतीच्या संचातल्या लोखंड कातरपी पात्याचो उपेग केलो. ह्या पात्यान ताणी, कुर्कुट कशें म्हळां त्या जनेलाचो एक सळ, कांय लावन इल्लो इल्लो करून कापलो, आनी थंयच्यान ते भायर सरून गेले. पुर्तुगेज आग्वदाचें कोट अभेद्य कशें समजताले तें, त्या दिसा अकस्मात कोसळून कशें पडले. चारजाण पळून गेले ते म्हळ्यार

नामदेव हरमलकार, पांडुरंग राणे, विजय राणे आनी माधव कोरडे आनी पळून गेले म्हणपाचे आमकां कळ्ळे तें फांतोडेच्या अदमासाक. सगळ्यांकच एकेतरेची भिरांत कशी दिसली. भिरांत दिसली ती बंदखणीचे लश्करी अधिकारी आमकां कितेंय त्रास दीत, मारीत वा आनीक कितेंय करीन म्हण न्हय. जाल्यार पळून गेल्यात ते सांपडले आनी ताचें कितेंय बरें वायट जालें तर कशें कितें हाचोच आमकां हुस्को जाल्लो. कारण आग्वदाक साकून पळून वचप आनी सायसंगीत लश्कर वा पुलिसांच्या हाताभायर पावप हो एक जिवावरलोच खेळ आशिल्लो.

पळून वचपी आकांताचें धाडस करून गेलेंच. पुण ते गेल्ल्याचे कळ्ळें तेन्ना, रोखडोच बोवाळ केल्यार, ते लागींच खंयय आसल्यार पुलिसांक सांपडून अशें दिसलें. म्हण्टकूच आमी थारायलें, सारको दीस जायसर कांय गजाल करप ना. सुस्त न्हिदून रावप. हेतू इतलोच कि पळून गेल्यात ते आग्वदापासून जाता तितले पयस पावचे.

थारायिल्ले प्रमाण, सकाळीं उठून सगळें कितें आमकां आतांच कळ्ळां अशे तरेन बोवाळ करीत आमी दार धोडामलें. फुरिएलान (एक लश्करी अधिकारी) दार उगडलें तेंय आकांतानच. कित्याक बोवाळ तें सुर्वेक ताकाय कळ्ळें ना. पुण जेन्ना ताका चार जाण पळून गेल्ल्याचें कळ्ळें तेन्ना तो अक्षरशः चिनारी वचपाकडेन पावलो. तो म्हणूंक लागलो, 'राती मेजपाच्या वेळार तर सगळे आमले !' शेवटाक तांकांच कळ्ळें कि साद्या म्हुण दिल्ल्या पातयाचो उपेग करूनच पळपाचे ते पळ्ळे. निमाणे मेरेन पुर्तुगेज अधिकाऱ्यांक ते मेळ्ळे नात अशें जेन्ना आमकां कळ्ळें, तेन्ना ते घडणूकेन लागून जाल्ले त्रास लेगीत आमी विसरून गेले.

बंदखणींत आसतांना वेगवेगळे कडेन मेळून अडेचश्यांवयर सांगत्यांवांगडा रावन, एकामेकांक लागींच्यान वळखुपाचो योग आमलो. म्हजेंवांगडाचे कांय जाण वर्स धरून, चार, पांच, धा, पंधरा वर्सांमेरेन बंदखणीची ख्यात जाल्ले आशिल्ले. टोनी डिसौजाक तर अठ्ठावीस वर्सांची ख्यास्त जाल्ली. पुण इतल्यो खर ख्यास्ती जावन लेगीन कोण केन्ना वाग ल ना. नमलो ना. नैतीक बळ कित्याक म्हण्टात तें तेन्ना प्रत्यक्षरुपान जाणा जावंक मेळ्ळें. सत्तेच्या शेकाआड, जे जाण्टे, तरनाटे, बायलो तश्यो चलयो इंगळे कश्यो जावन रसरसल्यो; तें पेटप. ल्हानातल्या ल्हानांकडल्यान व्हडांतली व्हड कामां जावप हो, आज येवजिता तेन्ना, आमगेल्या इतिहासांतलो एक व्हड चमत्कारच कसो दिसता. ह्या सगळ्यांतलो हांव एक मादो वाटेकार, एक गवाय कसो ते सगळें जेन्ना हांव याद करतां, तेन्ना बाकी-बाबालीं तीं अमर उतरां किर्णां जावन नदरेमुखार उबी रावतात- 'गोंयचें नांव व्हड करून ल्हान जाले ल्हान, बंदखणीचीं देवळां जालीं, लामणदिवे प्राण !'





TO HEIGHTEN THE PROTEINS IN YOUR FOOD  
AND TO BUILD STURDY YOUNG SPORTSMAN  
AVAIL OF THE MANY ANIMAL  
HUSBANDRY ACTIVITIES

POULTRY FOR EGGS  
PIGGERY FOR PORK  
CROSS BRED COWS FOR MILK

SO THAT YOUNGSTERS CAN BE  
PHYSICALLY EFFICIENT TO MEET WITH  
ANY CHALLENGE IN LIFE

**Issued by :-**

**Directorate of Animal Husbandry & Veterinary Services**

**Government of Goa,  
PANAJI-GOA.**



# घरापाखें

— महाबळेश्वर सैल

इतली वर्सा घर बांदलो, घर बांदतलो म्हण गजानन वथरेलो पुण एक चिरो उबो करूक जालो ना. पुण गेल्ल्या पावसाळ्यान पोन्न्या घरानच धोपर माल्ले आनी ह्या वर्साक घराक हात घालचोच पडलो. फाटल्या पडवेच्या वण्टीक केन्नाच वेर आयिल्ली. ह्या वर्साक ती पावसाच्या शेळीन सामकीच धरतरेर पडली. त्या बराबर कर्मेल्ले बांसे, बड्डेल्ली सरी समतीच सखयल आयली. आज्यापोज्या मुस्तीतले कोलवाचे घर बावडे कितलें तेप म्हण तग धरतलें.

बायल भोव रडली. गजाननय चितेत पडलो. तांका दुक्क भोगले ते पोत्रे घर मोडून पडले म्हण न्हय तर नवे घर कसे उबे करतले ह्या खपखप्प्यान. बायलेन म्हळे, येता त्या पावसाळ्यापयली कसेच करून घर उबे करूक जाय. फाल्या घोऽऽ करून पावस पडूक लागलो तर कोणाल्या पावळेत आलासिन्याक वतले भुरग्याक घेवन !'

पुण कसे जातले, किते करतलो ! घर म्हण तोणान जाता. हातांत ना पानदुडू आनी घराक हात कसो घालचो ! आमची शेत-कारांची जोड म्हळ्यार हातातोणाक मारामार. घोवबायलेचेर चितनाचो दोंगरच लखलो. देवा, एक फावट घरापाखें उबें कर म्हजे !

बायलेनच शेवटा धीर करून म्हळे, आमी आमच्या हातान जाता तो वावर करूया. हातपाय घाडोवन घोळूया. मेस्त आनी गवणो सोडल्यार मोलमजुरेक म्हण एक मनीस घेवचो न्ही. म्हज्या आंगावेले कितेय भांगराचे किडूकमिडूक आसा ते माप्प विकूया. वेळवकताक सोयरेधायरे आप्तइस्ट पावतले - सामकेच दोळे धांपून घेवचे नात !

गजान म्हळे, ' कितेवरी करूकच जाय न्ही. पुण आता कोलवाची ना तर चुडटाची घरां बांदपाचे म्हण उल्ला. आतां घरां नळ्याची ना तर टेरेसीची.

' किते उलयता तू. आता तेपाक आनी कोलवाचे घर. कोलवाचे घर म्हळ्यार जल्माची कटकट. वर्सावर्साक शिवतलो कोण त्वाभायर तणांचे पेणे जाय, चुडटा जाय. आताचे तेपानी शिवक घरार चड्टलो म्हण कोण मेळटा. कितेय जांव घर बांदचें ते नळ्याचेंच.'

गजान सुमकारो सोडलो 'तुका उलोवक किते गेला. फाल्या पावलांपावलाक पयशें मेजूक जाय'

' ना तर असे करूया, सावरीकडची धा कुडवाची एक कुणगी विकूया. कोणय बरे मोल दिवन घेतलो.'

गजा सट्केन तिडकलो. 'शेत विकपाचे उलयता तू ! शेताचे नांव काडल्यार सोंड फोड्टलो. आमी असेच उक्त्यार पडून मेल्यार उपकारता पुण शेताचो एक कुडको कोणाक दिवचो ना !'

' बरे हुल्ले म्हजे. शेताचे सोड ! पुण खंयच्याय उपावान घर उबे करचेच. वण्ट्यो, वेले शिकार आनि एक दार उबे केले की एक होम घालून घरांत घुसूचे. हुरिल्ले घर मेटोवचे काम सवडीन करू येता.'

घराचे थाल्ले आनि दोगांयनय घोवबायलेन कमर बांदले.

मळणी जातकीर ताणे फाल्याचे फाल्या पळोवया म्हण अर्दो दाणोगोटो विकून उडयलो. समतोच खणीर वचून चिरे मारतल्या सैरोबाक खंय्याक म्हण पांचया चिऱ्याचे बयान दिले. सरकारान पांडवा तळ्याक बांद घालपाचे काम काडिल्ले. गजा थंय सामको थारदिनासताना देड म्हनो कामाक गेलो. सक्काळी उठून भुती घेवन देडदोन मैल चमकून वचप आनि सांजच्या दिवोलावणेर पर्थुवच. दिसवडो बरो मेळटालो.

थंय एका फातरफोड्याची वळख जाल्ली. ताका बाबापुता करून आफोवन हाडून गावाकुशीच्याच एका दोंगुल्लेवेलो फातर काडून घेतले. ते घोवान आनि बायलेन माथ्यार मारून घर बांदच्या सुवातेर हाडून उडयले. फातरफोड्याक जेवण, चाव सोरो बी दिलो. आनी अपूर्बाय करून उण्याच पयशांक काम करून घेतलें. वेताना ताणे म्हळे 'जाने दो, गरीब का घर है 'देव हमको दुवा बेगा'

बुनयाद बांदतलो गवंडी बाळसो गावचोच. गजान सीता धिमीवर खोल चर मारून दिलें. तांतून फातर घालून गवंण्यान बरी बुनयाद घाली. भुयेंवयर खाणके फातराचे दोन थर बांदले. बाळशान ते काळे घट फातर बेसबरे मेटोवन सोबीत थर बांदले.



पळेतल्यान म्हळें, 'जांव, बुनयाद मात बेस बरी घाली. बुनयादच जावंक जाय.'

बाळशाले मजुरेचे अर्दे पयसे दिले आनी 'अर्दे फाल्यार दवल्ले. गजान म्हळें, गांवचो तोणावेलो मनीस तू. तुजे पयसे आमी बुडोवन खातले? थोडेच दीस राव. घरार नळे पडले की तुजें पयसे पयली चुकयता.'

बाळशान गादयेवेल्यान एक सोऱ्या पाव मागयलो. तो एका दमात घटाघटा पिवन तो उठलो. वेतना ताणे म्हळें, 'पयसे ताकता तेन्ना दी. [आज ना फाल्या! पुण एक सांगता, घरपुरीसाक मात म्हाका एक धोतरापान हाडूंक जाय.'

एक दीस शेजारी विष्णून म्हळें, 'नळचाघराक वण्टचो म्हण्टा त्यो चिऱ्याच्योच.'

'दर एक कामाक हात वावडून घेवचो पडटा. विष्णू पावला-पावलांक लोकाचो उपकार, उदारी आनी रीण. आनी चिऱ्यावण्टचो कसो घालतलो.'

'चिऱ्यावण्टचो म्हण्टा त्यो घट सासणाच्यो. पावसांत, वाऱ्यांत भिरांत ना.'

'हय पुण चिरे म्हळें की ताका सिमीट जाय. चिरे आनी सिमीट दोनय म्हारग. चिऱ्यावण्टचो म्हळ्यार भांगर दाळिल्ली खबर. काय नाका. शेतांत खणल्यार चिकणमाती मेळटा. मातयोच्योच वण्टचो घालच्यो.

'तुका ताकता तसे कर गजा. हांव आनी किते सांगतलो. आमी पुस्कत हरहर म्हणचे पुण बांयत हुडी तुवेच घेवक जाय न्ही.'

'दिणू मानी हाडून कालवचे मस्तुवचे बी काम एकल्याचे न्ही. तू बायलेक घेवन आठ दीस कामाक येशी? रामचंद्रान वण्टचो घालून दिता म्हण सांगला.'

विष्णू चवया म्हण गेलो आनि दुसरे दीस सकाळी वुटीं आनि खोरे घेवन हाजर. बायल हरशी जीवन बरी उरनाशिल्ली. पुण तीवूय उमेदीन वावुरली. ताचीं सगळ्यानी मेळून खणून मात दाळून घाली. गजान आनि विष्णून ती बरी कालोवन मस्तिनी.

रामचंद्रान मात भोव मतायले. आज येता फाल्या येता करून दीस काडले. हे वटेन कालयिल्ली माती सुकून वताली. गजाली बायल पर्थेपर्थे उदक हाडून घालताली घराकडेन गेल्यार मेळनाशिल्लो. एक दीस मेळ्ळो तोवय सोऱ्याच्या घुवळेत तर.

अचकित एक दीस आयलो आनि मगेर ताणे थार दिनास-ताना चार दीस वागावरी काम केले. घातिल्ले पारे मारके सुकूक दिनासताना पाऱ्यार पारे चडयले.

सद्या सांजच्या काम सोंपले की ताका पन्नास रूपये दिसवडो दिवचो पडटालो. गजाक दिसले पन्नास रूपये म्हळ्यार खूपच जाले. ताणी रामचंद्राक म्हळें 'आमी मानी हाडून कालयला तुका गुळे करून माती जाग्यार दिला. फक्तत थापचे काम तुजे आनि पन्नास रूपये दिसाक कित्याक म्हण मागता तू.'

तो तिडकलो. 'थापचे काम खंय थापचे! वण्टचो घालचे कितले जिकीरीचे काम जाणा. एका मुताक हेवटेन तेवटेन जाल्यार

सगळेच कोतळून पडू येता. बऱ्या जाणकारांचे काम ते! थापुक किते देड दिसाचो गणपती तो. तुका हांव म्हारग दिसता तर दुसरो कोणतरी पळय, हांव चल्ल्यो.'

गजाच्यो आवरोच हुडलो. उल्टो ताका बाबा पुता करून थातरचो पडलो.

बैलगाडीकार कुशालीमामान फटिंगपणा केली. खणीवेन्यान चिरे हाडून उडय म्हण ताका उतराचे म्हण चाळीस रूपये आदीच दिल्ले. पयसे हातांत पडनाफुडे मात हाचो पत्तोच ना. चार दीस गेले, आठ दीस गेले. गवंऱ्याचेचें काम खोळंबल्ले. खबर करतकीर कळ्ळे तो कोणाल्यातरी चिऱ्यांच्यो फावटचो मारता म्हण. गजान वचून विचाल्ल्यार पाडपडिल्लो म्हणूक लागलो, 'फावता तेन्ना हाडून उडयतलो.'

'अरे पुण हांव अडला गवंडी रावताच.'

'तुजे एकट्याचेच कांय आसा किते म्हाका'

'पुण तुवें पयसे आदीच घेयन्यान म्हजे कडच्यान.'

'चाळीस रूपये दिले म्हण किते तुवें म्हाका आनि म्हज्या बैलाक मोलेयलेसे दिसना किते तुका. सांगले न्ही, म्हाका फावता तेन्ना हाडटलो म्हण!'

गजान शेवटा चिरे हेराकडच्यान हाडून घेयले. कुशालीन पयसे मात शेवटमेरेन दिले नात. पयशाचे विचाल्ल्यार म्हणूक लागलो, 'तुवे म्हजेकडेन उतर करून हेराकडच्यान चिरे हाडून घेयले.'

गजान पयशाचेर उदक सोडलें.

आता मुखेल प्रस्न आशिल्लो तो नळचाचो आनि मदराचो. लाकूड म्हळ्यार भांगरच जाल्ले पुलीसेक आशिल्ल्या मेवण्याक एक चीट बरयिल्ली, कितेय आलामिरो दी म्हण तो एक दीस अचकित पावलो. भयणीन दोळ्यातल्यान दुक्का गळयत सांगले, 'घराक हात घालच्यांक घाला! पुण थाव मेळना. रित्या हातान बमलात. कसेय एक फावट धांपून पडल्यार पुरो जाला.'

भावान नळचांचे आपल्या आंगार घेयले. हिशोप काडून तो गेलो आनि तिसऱ्या दिसाक पंद्राशे नळे हाजर! ते तामडेतामडे नळे पळोवन घोव बायल दोगाय भुलुमली. पुण सगळ्यात म्हाल प्रस्न आशिल्लो तो मदराचो. ताचोच हुस्को गजाक खातालो. मेस्तान सांगले खाजगी डिपोतल्यान विकते लाकूड हाडूक गेल्यार ते तुजी कात काड्टले. सामक्को पंदरा हजारोंची गांठ जाय. हेर खंयच्यानय व्यवस्था जाता जाल्यार चय.'

गजान माथे खरपिलें. घोर चितनांत पडून काय वेळ तसोच बसून रावलो मगेर उठून विष्णूमारी गेलो. थंयच्यान विठोबामारी, नाराणासरी गेलो. 'घराक मदराचे किते करचे गा!'

विठोबान म्हळें, पयली लोकान आडवाटेन रानातल्यान चोरयेचे लाकूड हाडून म्हाळयेची उप्परकी घरां बांदली. आता ते दीस हुल्ल्यात. रानात वचून रुख मारून माथवज्यान लाकूड हाडचेली शक्त आनी धोटीय कोणाकडेन आसा. गार्ड आनी फारेस्तर तर खड्दहार पाऱ्याक भीवतात.'



गजान म्हळे 'हांव पयलीच भिजूड. चोरयेचे लाकूड घेयले आनी फाल्या सरी, कात्री घरात चडयतना कोणी गाई, फारेस्टर येवन बसलार किते करतलो. घर अर्दार हुरपाची पाळी.'

नारणान एक बरी माणी सागली, 'कद्र्या सरकारी डिपोन दर पंद्रशीक पावणी जाता. एक लोट घेयल्यार सवाय पडटलो. शिवाय आपुण गरीब म्हण रेंजर सायबाले बी पाय धरूक येतात. ते मगेर चडउणे करतात.'

ही माणी गजाक मानवली. ताणे खंयच्या दिसाक पावणी जाता ती सारकी खबर काडली.

पुण पर्थो पयशाची प्रस्न. बायलेच्यां आंगावेली एकच वस्त-मुगामाळ व्हरून शेटीगेर विकली. ताणें हय ना हय ना करता तीन हजार दोनशे रुपये दिले. म्हणूक लागलो, मणयो भितल्यान पोकळ आसात. म्होडयलार काय मेळचे ना.

तीन हजारांन किते जातले. पावणेक उतर घालतलो जाल्यार उणे म्हण्टा ती धा हजाराची गांठ जाय. मगेर ताणे सतरा जणांची दारां धाडायली. म्हळे, वण्ट्यो उब्यो करता म्हणसर गळ्यामेरेन पावलां. कितेय आलासिरो दियात !

म्हाबळू देसायान म्हळे, कसलीय वस्त दवर. वस्त दवरलेबगर पयसे मेळचे नात. गजान मनांत म्हळे, ह्या देसायाक वेळवक्ताक आमी पावले. कसलेय काम अडलार धांवून गेले. पुण हो आमच्या संकस्टाक पावना. एक फावट म्हजो बापूय हाच्या घरा वेलें नळें नीट करताना वेल्यान पडून धाडावटलो. कमर दुखोन म्हैनोबर घरात पडून आशिल्लो. पुण हो असो... आसू, आपलो घामच खोटो.

सदानंद मास्तगान मात फक्कत उतराक पातेवन देड हजार दिले. म्हादेवा बायलेन दमयंतीन हंयच्यान थंयच्यान एकठाय करून गांठीक बांदून दवरिल्ले पांचशे रुपये गजाच्या हातार दवल्ले. दमयंती गजाल्या मावळ्याच्या गावाचे, इतलेच आपलेपण. पुण मनीस मायेचे. गजाली आवय आमताना आल्या, आल्या करीत येवन आल्याच्या खाकोळात बसताले.

लागींच्याच असनोटी गावांत ताजो एक साडू आशिल्लो. ताज्याहून धाकटो. ताणेलो थंय एक ल्हानसो-चे किराणी पसरो आशिल्लो. सुमाराचो चलतालो. ताणे एक दीस आपुणच जावन म्हणिल्ले 'भावोजी, घराक हात घाल्यार हांवय किते मदत करतलो. पुण तू घर उबे करच. गजा ताजेसरी भोव आशेन गेलो. मेवणी भावोजी, भावोजी करीत बोवाळळी. पुण साडू गंभीर तोण करून ओगीच बसलो. गजान तोण घालचे पयलीच ताणे म्हळे, 'आमगेल्या कोंकण्या जातीक धंद्यात केन्ना लाव जाल्लो आसा. फोणा माती फोणाकच पुरना. हाड्टा त्या मालात खोट.'

गजाले हड्डे कलकल्ले. ताणे हुस्क्यान म्हळे, 'दोन हजार तरी मेळटले म्हण आयिल्लो.'

'खरेच काय ना भावोजी. दुकानात मालच उदारी हाड्टा ह्या दिसांनी.'

गजाचे हातपायच गळिल्लेवरी जाले. तरीय ताका मनांत दिसताले, देविदास आसल्यार पयसे दिलेबगर रावचो नाशिल्लो. ताचीय नड आसू येता.

मगेर दोगाय साडू मोल्यानच जेवले. जेवल्या उपरान गजा वचूक उठलो. आंगणाक पावतकीतर ताची पावला बिंठीच जड जाल्लेवरी जाली. पावलेत उबी राविल्ल्या मेवणेन-शोभान म्हळे, 'भावोजी थांब मात्सो घरात यो. तो वासरेर येतकीर शोभान म्हळे, 'भावोजी ही काकणां व्हर आनी कोणाकडेन घाण दवर. तुज्यान जाता जाल्यार तू स डोवन हाडून दी. ना तर हांवच सोडोवन हाडीन.' शोभान आपल्या हातातली दोनय भांगरा काकणां काडून गजाल्या हातीर दवल्लो.

गजा अनमानलो. हात वावडून उबो रावलो. 'ना म्हणू नाका भावोजी आपली नड आदी खरी. नडीक पावलेना तर घरात वस्ती आसून कित्याक उपेग.'

गजान काकणां घेयली आनी खांद्यावेल्या तुवाल्याक गुठलायली आनी म्हळे, 'बरे जाव बाय तुजे. हांव बेगानच सोडोवन हाडून दितलो. गरजेक पावले ताच उपकार जालो.'

गजान सडमडीत धेंपा माल्ली. तो मनात चिततालो, पोरान धेंक दवल्लो बापूय मेल्लो तेन्ना आंकवारच आशिल्ले. भावोजी कसे जातले आमचे म्हण गळ्याक मिठी मारून हुयेत्यांनी रडटाले. समजावन वोगी करता म्हणसर जीवाक जीव नाशिल्लो. उपरांत बरो भुरगो हावेच पळोवन लग्न करून दिले. चार पयसे हांवेंय मोडले. पोगान उपकार आठयलो !

गजान कांकणां हाडून देसायागेर घाण दवल्लो आनी तीन हजार रुपये येले.

गजान वट्ट पयसे मेजले. णव हजार आठशे रुपये जाताले. ताणे पयशाची गाठ बांदली आनी बेस करून पेटाच्यात दवल्लो. फाल्या कद्र्या वचूक जाय.

दुसरे दिसाक सकाळी सदाशिवगडार वचून ताणे दनवारचे लांच धल्ले आनी काळी न्हंयच्यान तो थेट कद्र्या पावलो. फाल्या पावण्यो जातल्यो !

कद्रें म्हण्टा तो काळी न्हंयच्या धडेवेला माणकुलोच गांव कांय घरां दोन दुकानां, एक पोलीस चौकी आनी फारेस्टाचे नाके आनी व्हडलो लाकडाचो डिपो. मैलभराच्या वाठारांत इमारती लाकडाच्यो राशीच राशी. आनी चौथ वटेन अटंगे रान. हयच्यान लागीच रानामदीच म्हामायेचे देऊळ आसा. थंय आश्विनाक व्हड जत्रा भरता. कारवारचो, सुप्याचो लोक लखून येता. गजान मनांत म्हळें, 'आवय, म्हामायेदेवी तू पाव !' वेळ मेळल्यार भेटेक वचून येवंक जाय !

येतना ताणे हयच्या एका फॉरेस्टराची वळख हाडिल्ली. खबर काडूक गेल्यार कळ्ळे, तो सरकारी कामाक लागून दांडेली गेला म्हण. गजा निशेली ! मेळल्यार बरें जावपाचें. ताची बुद्द घेव येताली. रेंजरसायबाली वळख काडू येताली.

न्हय घडयेर बसून वांगडा हाडिल्ली भुती तो जेवलो आनी वचून पोलीस चौकीच्या वारांदात न्हिदलो. रातबर तो उशापोनातली पयश्यांची पोटली सासपीतालो. ताका झेम म्हणून पडली ना.

दुसरे दीस सकाळी न्हयर वचून तोंड धुवन तो डिपोसरी



Acceptance, love and nature

Nourishment for his body  
stimulation for his mind.

Every mother wants to provide all  
these.

Yet she can always do so.

Poverty and privation.

Sharing the burden of earning for  
the family, lacking the health or  
energy on being in a remote area.  
These and other related factors  
hinder her mothering.

In such cases, Government inter-  
vention with suitable aid is  
required.

Integrated Child Development  
Service is the pledge made by the  
Nation and is being fulfilled thro-  
ugh the Integrated Child Develop-  
ment Services Projects set up in  
the state

Issued by :

**Directorate of  
Social Welfare**

18th June Road, Panaji-Goa

गेलो. परते एक फावट ताणे कद्रेच्या म्हामायेक हात जोडले. थ  
एक व्हड माट्टी रुख आशिल्लो. ताच्या मुळांत तो बसलो.  
तोंडावेल्यान हात भोंवडायतना दाडयेच्या केसांची पोतां ताच्या  
हाताक खरखरीत लागली आनी ताणे म्हळें, च्या, काल येतना  
गडावेल्यान दाडी करून येवंक जाय आशिल्लो. ताका दिसले  
आपले आंगावेलें कपडेय म्हेळ जाल्यात. ताणे धोतराचो सोगो  
सोडयलो आनी तें फाडफुडलेसे करून परतें न्हेसले. पैरणय मात्तो  
नीट केले. पुण ताचें समाधान जावंक ना. इतले लोक एकणय  
जातले आनी म्हजेतर अशें भून जाल्या.

कोणय फॉरेस्टाचो खाकी कपड्यातलो मनीस थंयच्यान  
वतना दिसलो कि तो बेगीबेगीत मुखार येतालो आनी म्हण्टालो,  
'सायबा, काकुयट करात. कसेय करून म्हाका एक 'लोट' सवाय  
दियात. गरीबाचें पाखें उबे राव दी.'

ते म्हण्टाले 'आमच्या हातांत कांयच ना. जाची बोली चड  
पडटली ताणें टिंबर व्हरपाचें.'

हो डिपो व्हड. थंय सागवानी, शिशाचे, माट्टीचे, किनळाचे,  
जांब्याचे, नाण्याचे अठरा पगड जातीचे लाकूड राशी घालून दवरिल्ले.  
ह्या राशीक तो 'लोट' म्हण्टाले. दर एक लोटात धा ते पंदरा  
खाणी लाकूड आशिल्ले. गजाक किनळाचो ना तर माट्टीचो एक लोट  
मेळल्यार पुरी आशिल्लो.

थंयच्यान एक गाई थोटत थोटत वतालो. तो गजाक पळोवन  
म्हऱ्यान आयलो भोव वळखीचो मनीस कसो आस्थेन विचारूंक  
लागलो, 'पावणेक आयिल्लो? मेळटलो, एक लोट मेळटलो तुका.  
पावणी चड वयर चडचीं ना. गरीबाक घर बांदूक लाकूड म्हण  
सांग.'

'रेंजर सायबाक मेळल्यार बरे जावचें गा.'

'ताका मेळचली, किते सांगूचेली सोय ना. भोव कडक मनीस.  
ते भायर डि. एफ. ओ सायबय पावणेंकतार हजर रावपाचो आसा.  
पुण कांय भिये नाका तू. मेळटलो तुका एक लोट. पावणी उलयतल्या  
लोकांकच पाये पड तू.'

'बरे जाव तुजें,

तो थोटो गाई थोटत थोटत वचूक लागलो गजान सट्कून  
म्हळें, 'पायांक किते जाले गा?'

एक फावट सायबा वांगडा चोरयेचे लाकूड धरूंक गेल्लो.  
थंय दोनय पायार दाणो माल्लो चोरान. तीन म्हैने हुबळीच्या हास्पि-  
टलांत आशिल्लो. तरीय एक पायों कामातल्यान गेलोच.

आठ वरांमेरेन थंय कोणच नाशिल्लो. गजाक दिसले 'जाव  
पावणेक चड लोक येवचो ना असे दिसता.

पुण आठ, णव जाले आनी एकेक मोटारी येवंक लागल्यो  
तांतूतल्यान हातात पयशाचे बटवे घेवन 'सावकार' लोक देवताले  
सर्वीस मोटारीतल्यानय कांय लोक देवले. एकएक म्हण्टा पंधरावीस  
मोटारी थंय एकणय जाल्यो. घे 55 चाळीसपन्नास लोक! एकाक  
एक दुडवाकार बरे झेतान न्हेशिल्ले. आयचे सगळे लोट आपुण  
घेतलो बोली कितलीय चडू दी अशा गर्वान ते थंय वावुरताले

पळोवन गजाचो जीव गोळाक लागलो. भिरांत आनी हुस्को ! जय पयलीच फावट गजान आपले दळिदिरपण भोव खोलायेन मूक लागले. दळिदिरपणाचे सुळेदांत आंगा- पांगाक रोमूक लागले. त्या दुडवाकारांच्या चोम्यान तो आयज चडच दळिदिरो, कोत. तरीय तो आयज तांच्यामदीं उबो !

तो सांसपीतालो अदमास घेतालो. पुण थावच लागनाशिल्लो. ह्या लोकांक आनी किते सांगचेले आसा. व्हड मोठे लोक गरीबाचे आयकतले !

थंय एक गडगंज मनीस उबे आशिल्लो. मोठोच आनी काळो. णे धविताल्ल टोपी घातिल्ली. आंगाक काळो कोट आनी धोतर चल्क लागलो कि ताच्या व्हाणाची ल्हवें फुलिल्यावरी चरंचरं गाज येतालो. गजान बेटेच म्हळें, ' आयज पावणी जड म्हारग तली दिसता-'

ताणे आपले जाड मान मात्शी घुंवडायली, ' हय पंचवीस तेस हजार सखयल बोली पडची ना.'

' तुमीय घर बांदूक काडलां दिसता.'

' ना. म्हजे बेळगांवा साँ मील आसा. आमी लाकूड चिरून मुंबय धाडटात.' तो चरंचरं व्हाण माणयत वचूक लागलो.

गजाचो जीव हुकमळूक लागलो. तोवय जड पावला उखलीत तांच्या फाटल्यान पावणेच्या जाग्यार गेलो.

थंय जळीमळी लाकडच्यो राशी माणून दवरिल्ले. ह्या राशीक ते ' लोट ' अशें म्हण्टाले. दर एक लोटांत पंदरा ते वीस बाणी लाकूड आशिल्ले. रेजरसायेब तन्नाटोच पुण भोव शिटूक मनीस. सगळो तो आवांठ वेगेंत आशिल्लेवरी सगळ्याचेर शेक चलयतालो. मदीच कोणाचेर तरी आडतालो. डि. एफ. ओ. सायबय आयिल्लो. पुण तो ऑफीसातच बसून आशिल्लो.

पयली एक सागवानी आनी एक सिशाच्या लोटाची पावणी जाली. ताची बोली लाखाच्या घरांत गेली. गजा तटाम.

उपरांत जिव्रप हेर लाकडाच्या लोटांसरी गेले. माट्टीचो एक बरो लोट आशिल्लो. मोठीमोठी धा-बारा वांटकुळीच नाटां. चिल्ल्यार बरे वासे, कोनवासे, सरी, फळी पडूं येताली. गजाल्या घराक पुरून उर इतली.

पांच हजारान बोली सुरू जाली आनी पांचशान, हजारान चडून साडे णव हजारार गेली. आनी गजान सटकन आपली बोली उलयली णव हजार आटसे ! ' काय बेळ सगळें लोक हे खंयचें सवंग हे नदरेन ताका पळोवक लागले, मगेर बोली वाडत गेली. एकल्यार दुसरो चड पडत गेलो. शेवट बोली साडे अठरा हजारार येवन थाल्ली.

मगेर किनळाचो एक लोट सोळा हजार गेलो. परतीं माट्टीचो एकवीस हजारार गेलो. एक जांब्याचो चवदा हजार तिनशाक गेलो. दर फावटी साडे णव हजार जाले कि गजा आपली बोली व्हडान उलयतालो- णव हजार आटसे ! परतें एक फावट लोक ताचे कडेन विचित्र नदरेन पळयताले. कांयच्या दोळ्यांत काकुयट

तर कांयच्या दोळ्यांत कुचेस्टा.

एकल्यान म्हळें, ' कितें गा, फक्तत एकच आकड्यार बोली उलयता तूं ?'

गजार अरवळपणान म्हळें, ' तितलेच पयशे आसात म्हजे- कडेन. णव हजार आटशावयर एक पयसो उबो करूंक जावचो ना म्हज्यान. घर अर्दार उडोवन आयलां उपकार करात मायबा म्हजेर. एक लोट सवाय घेवंक दियात.'

तें हेरांनय आयकले पुण कोणाल्या चहऱ्यावेली शीर हालली ना.

आनीक एक लोट किनळाचो. घराक वेसबरें लाकूड. नाटाय लांब आनी सरळ आशिल्ली. मदीच एक राकैसकसे मोटे जंगी नाट आशिल्ले. तो हेदोळचो थोटो गाड बंटोच नाटासरी गेलो. तें व्हडले नाट सासपीत ताणे म्हळें, ' नाट दिमुकच बरें पुण भितल्यान पोकळ आसा अशें दिसता. मुळाक कममय आयला. सामकेच सोपलां.'

हें रेंजरान आयकले तो ताजेर आड्डलो, ' काय बरें लोखण कशें नाट आसा आनी पिड्यार जाला म्हण सांगता ? तकली पाड जाली किते तुजी ?

' ना सायबा, त्या गरीबाक एक लोट सवाय मेळू दी म्हण ...'

' तें तुका नाका. बोली चड पडटली ताणे टिवर व्हरचे.'

त्या लोटाची बोली तर बावीस हजार गेली. पुण गजा आपली बोली उलवक विसरूक नाशिल्लो.

दुसऱ्या एक लोटासरी वतकीर तो थोटो गाड लोकान घुस्पून ताका सांगूक लागलो. ' गरीब तो. घर बांदता खंय. सोडात ताका एक लोट.'

तो गेल्यावरी मानेचो मनीस तापलो रेंजरासरी कागाळी करीत बोवाळक लागलो. ' सरकारी मनीस तूं आनी असो फितूर जावन सरकाराक लुक्सान करता ? होसमार हिंगासल्लो.'

रेंजरान ताका समतोच धांवडायलो वचून ऑफीसात वोगगी बस म्हण सांगले. तो पाय ओडत गेलो.

आता चारच लोट उरिल्ले. गजा गेल्ली पांच वरां तांच्या वांगडा ह्या लोटाकडच्यान त्या लोटाकडेन भोंवतालो. बोली उलयतालो, आपले दळिदिरपणय उक्तायतालो आनी ताच्यातलोच एक जावन गेल्लो. सवाय लाकूड घेवंक सोदपी त्या चोम्यातलो एक ! मदी एक बरो लोट खात्यातल्या मनशाक लागून राखून दवल्ला म्हण सांगतकीर तें सगळें खुबळ्ळे आनी रेंजरावांगडा झगडूक लागले तेन्ना गजाय मुठी आवळून ताच्यावांगडा उबो रावलो, तांच्या सूरान ताणे सूर मेळयलो,

उरिल्ल्या लोटांचीय पावणी जाली आनी निमाणो एकच माट्टीचो लोट उल्लो. गजान आशाच सोडिल्ली. भोव खंती जावन भोव परक्या नदरेन तो त्या नाटांकडेन पळेतालो. ताका दिसले ती लाकडांची नाटा न्हय तर भांगराच्यो राशी माणून दवल्ल्यात आनी थंय आपणाले हात केन्नाच पावचे नात. हंयच्यान आता कुशीक



दीपावली शुभचिंतन !

तिमिराचा नाश करू ....

तेजोमय वाट धरू ....

अज्ञान, दारिद्र्य, संकुचित विचार,  
विद्रोह, असहिष्णुता अन् हिंसाचार  
ही सारी तिमिराचीच रूपे !  
हा तिमिर दूर सारण्यासाठी  
आंतरिक ऐक्य, एकात्मभाव,  
प्रेम आणि सौहार्द ह्यांची  
तेजोमय कवाडे उघडू या !  
अंतरीचे मांगल्य अन् शुचिता  
ठायीठायी पसरून  
महाराष्ट्र शक्तिशाली बनवू या !  
महापुरुषांच्या कर्तृत्वशाली  
वारसाच्या प्रकाशात  
सर्वकष विकासाची वाट चोखाळीत  
राष्ट्राची प्रतिमा उंचावू या !

कृतिशील शासन :

महाराष्ट्र शासन

द्वारा : महाराष्ट्र परिचय केंद्र,  
पणजी-गोवा

डी जी आय पी आर

सरिल्ले बरे.

इतले भितर निमाण्या लोटाची पावणी सुरू जाली. रेंजरान  
पावणी पुकाल्ली,

‘ साडे सात मीटर ए वन् माट्टीचे टिंबर वुड, पाच हजार ! ’

स हजार ...

आठ हजार ...

णव हजार ...

साडे णव हजार ..

पर्थो एक फावट गजाक नेट आयिल्लेवरी जालो. निमाणो  
धपको धाल्लेवरी ताणे व्हडान म्हळे, णव हजार आटसे .. !

आनी जादू केल्लेवरी चोंयवाठार ठप्प शान जालो. सगळे  
शांत तटास ! गजान भीयेत भीयेत चोयवटेन पळ्ळे. सगळे वोगी  
आशिल्ले त्या गल्यावरी मान आशिल्ल्या मनशाली फक्कत ओटां  
हालताली. ताका भिरात दिसली, आता खंयच्यान खिगाक बोली  
चड्टली अनी कोणतरी घात मारतलो.

‘ णव हजार आटसे एक फावट

आवाज ना. फक्कत ओटा हालतात.

‘ णव हजार आटसे दोन फावट ... ’

आवाज ना.

गजाक दिसले हो रेंजर बडोच लाबंयता. फट्कन तीन फावट  
करून उडोवक किते जाता हाका.

‘ णव हजार आटसे दोन फावट ... ’

कोणच ना !

‘ णव हजार आटसे तीन फावट !! ’

अचकित गजाक हुमकळता थंयच्यान धर्नरेर येवन पडिल्लेवरी  
दिसता. तो ल्हवल्हव मुखार वता आनी ती नाटा सासपूक लागता.

ल्हवल्हव लोक थंयच्यान फासपूक लागतात. वेताना तो  
गल्यावरी मानेचो मनीस रागान म्हण्टा ‘ तुका लागून काय बरो  
लोट सोडचो पडलो. ना तर हांव वीस हजारापरसय वयर बोली  
उलवपाचो. ’

इतले भितर तो थोटो गार्ड पाय ओडन ओडन आयलो. ताणे  
म्हळे, ‘ मेळ्ळो मरे तुका एक लोट. हावे सांगूक नाशिल्ले, मेळटलोच  
म्हण. लोक तसे वायट आसनात रे. ’

‘ हय. म्हामाय आवयचीय कृपा जाली म्हजेर. आतां म्हजे  
पाखें उबें रावतलें ! ’ तो सडमडीत पावला मारीत पयसे भरूंक  
आफीसावटेन वचूंक लागलो. त्या थोट्या गार्डाक कसलीतरी भोव  
खोस भोगिल्ली. फाट करून वेतल्या गजाकडेन पळोवन तो मुमुखोच  
हांसतालो.

-१३-

# जिती जिवी नक्शी

— तुकाराम रामा शेट

**ल्हा** रांत्हांरांच्या नक्शेचे, काळशे काफये कोराचे दोनूच खुबे मेजावयल्या पांचव्या तेऱ्याच्या धाकटुल्या खोल्याचेर दवरलेले. सांजवेळच्या उजवाडांत त्या नक्शेच्या खुब्यांक मोराच्या निळसर रंगाची सया मारताली. असले सोबित आकाराचे खुबे हांव पयलेच फावट पळयतालें. बाजारातल्यान हाडलेल्या तिसऱ्यांमदीं हे दोनूच वेगळे खुबे दिसले म्हण वेंचून काडून मेजार कुशीक दवरलेले. ते मेजावयली सोबित वस्त जाल्ले. म्हाका पयलीसाकून शिपयांच्यो, मातयेच्यो, पांखांच्यो वेगवेगळ्यो वस्ती करपाचो घोस्त. वेळेवयल्यो घुलो बेचून हाडून तांच्यो वेगवेगळ्यो वस्ती, शेवणी करूं येताली, आनी या शेवण्यांक या खुब्यांच्या नक्शेच्यो शिपयो पांखाटे म्हण लाबूंक येताले.

बरोच वगत तें खुबे गुण्याभशेन दवरल्या थंय आसले. उपरांत अकल्यान तोंड उगडलें. मागीर दुसऱ्यानय तशेंच तोंड उगडलें आनी कारंजेकशी उदकाची शिळकी तोंडातल्यान भायर उडयली. मागीर दोगूय आपली तोंडां धांपू लागले आनी उगडूं लागले, जशें कांय तें आपली काणी सांगता. हें खुबे दर्यांतले कांय ? मांडवी न्हंयतल्या जुंव्यांच्या वाठारांतले ? म्हज्या मतान तें मांडवी न्हंय जंय दर्याक मेळटा त्या मुखाकडले आसपाक जाय, कारण असले खुबे मांडवीच्या वयल्या भागांत मेळनासले. मांडवी-न्हंयच्या मुखाच्या आनी मुखावयल्या भागांत शिनाण्यो त्यावयर तिसऱ्यो, त्यावयर धवे लाळये खुबे, त्यावयर आमच्या गांवा साकून वयर भरतेचे उदक लागता थंय मेरेन पसवताले.

बऱ्याच फाटल्या वर्सांपयलीचो देखाव म्हज्या दोळ्यांमुखार नियाळपाक लागलो. तयचो चंद्रीम कशी आकाराची मांडवी न्हंय आमच्या गांवाकडल्यान व्हांवता. तिका जोरगतीची सुकती लागल्या. उदक खळखळोन व्हांवोन गेलां आनी न्हंयची भाट सामकी उगती पडल्या. भाटीवयल्या पावलभर रेंवेतल्यान चलत वचोन गांवच्या सगळ्या वाड्यावयली बायलां, भुरगीं, दादले न्हंयच्या उदकांत देंवल्यात. गांवची जात्रा कशी गर्दी न्हंयत जाल्या. कोण धोंपरभर उदकांत बुडटा तर कोण कमरभर उदकांत बुडटा, तरनाटे आनी दादले गळोभर उदकांत पांय वयरशे करून बुडी मारतात. उदकाच्या खरायेक तेकतकूच रेंवेतले धन तांचे हात सांसपिता. जेन्ना तांचे हात उदकावयर येतात तेन्ना तांच्या हातांच्या पोशांतले रेंवेत काळे खुबे

पळोवन ते मोतयां गावत्यावरी धादोमतात. न्हंय जात्रा कशी फुल्ल्या. कांय जाण न्हंयच्या मदल्या प्रवाहांत पोनेळाचेर धोलत धोलत खोभ्यांनी खुबे काडटात. न्हंयत बारीक चिचारे कशे तशेच हाताच्या धांपलेल्या मुठीत जायना येदे खुबे मेळटात. त्या मोठ्या काळ्या खुब्यांच्या कुल्यांचेर धवेच तिबे आसात. खुब्यांनी कोणाच्यो पोतयो कोणाचे पाटले तर कोणाचे पोनेळ भल्ल्यात...

गांवचे सगळेच लोक या खुब्यांचेर पोसताले. बरेच लोक हे खुबे विकून दिमवडो सोडयताले. जशीं या गांवांतली शेंतां पोसवतालीं तशीच या गांवाची न्हंय पोसवताली. 'हाडले शंभर भायर उडयले दोनशे' या उमाण्यातली समृद्धताय गांवची जाल्ली. या खुब्याखातीर गांव बरोच फामाद जाल्लो. सोयरे धायरे जेन्ना सणापरबांक वा शिमग्याक येताले तेन्ना खुब्यांचे धवधवीत, दांगल बीन खावन संतोशताले.

पुण ही स्थिती आयज ना हें जाणा जातकूच अंक धक्को बसल्याबगर रावाना. बरोच वर्सां जाली न्हंयत अकूय खुबो मेळना. जाल्यारूय मरान वयता. सामकें अरिष्ट येयल्यावरी जालां. सादेभोळे गांवकार म्हणू शकताले, गांवच्या देवीचो कोप जाला, गांवचे देवस्पर्ण चुकलां, राखणदाराक कोंबो-नाल्ल दिवपाक जाय. पुण तेय वोगी रावल्यात. कोणाक कसलेंच पडोना अशें सगळे वागतात.

गांवच्या बाजारांत पाटले भरून, पोटल्यो भरून खुबे विकपाक येताले. पडीनी खुबे विकताना खुब्यांचो खळखळ आवाज जातालो आनी गांवचे लोक चार पैशे आपले किरवटीक खोयताले. पुण आता भायरसून येतल्या लाळ्या खुब्यांची नाजाल्यार हळदुळ्या तिसऱ्यांची वाट पळयत लोक तिश्ततात.

न्हंय मात वसाड पडत चल्ल्या. तिच्या सगळ्या पात्रांत पावलभर, धोंपरभर रेबो कसो चिखोल जाला. मिनाचे पावडरीचो असत्व चिखोल विखार कसो न्हंयभर पातळला. आनी याखातीर न्हंयच्या पात्रांत खुबे किल्लना, वाडना आनी जगयना, न्हंयचे व्हंटयेक कन्सर जाला. पलतडच्या दोंगरावयल्या मिनरलम् वॉशिंग प्लँटांतलो मीनाचो चिखोल न्हंयच्या उदकांत सोडीत आसल्यान तो चिखोल वाडत रावला. मात् वर्साच्या वर्साक खुब्यांचो गाब न्हंयत धरचना.

म्हजी कूड या खुब्यांचेर पोसल्या म्हण जायत, हांवें या खुब्यांखातीर गळोभर उदकांत बुडी मारल्या म्हण जायत, खुबे



काडटना नाका तोंडात उदक गेल्ल्यान घुस्पटून वयर सरलां म्हण जायत. म्हाजें या खुब्याकडे बरेंच लागीलें नातें आसा ... अकैबटेन हांवे न्हंयतले काडून पाटलेत दवरलेले जिते जिवे खुबे आनी दुसरे वटेन न्हंयचे वशाड पात्र म्हऱ्या दोळ्यामुखार नियाळटात ...

म्हज्या मेजावयले नक्शेचे खुबे आता म्हज्याखातीर मेजावयल्यो सोबित वस्ती उरूं नासल्यो; ते जितेजिवे जाल्ले. तांच्यो सोबित वस्ती करपाखातीर म्हाकां मात्तूय पुटयेनासलें. पांखां जाय म्हण मोर मारतलो ? ते नक्शेचे खुबे म्हणजे हालती धोलती दोन पांखाट्यांची जिती जिवी नक्शी जाल्ली.

आनिक याद जाली. आमच्या घरामुखवयलो मळवांत अयसपयस पैसावेल्लो वडाचो रूख तांबड्या फळांनीं ताळयेन ताळी पिकतकूच सगळी शेवणी ताचेर घोटेर करताली. कोगळी, कीर, किरांट्यो, फातरफोड बोचुंड्यो, सारोळ्यो अशी कितलीशीच शेवणी चोम्यांनी जमताली. दाराआडसून लजत पळोवपी व्हंकलेभाशेन कोगळी वडाच्या पाना आडसावन पळयताल्यो आनी मदीच गोड कोकैताल्यो. आनी अश्याच अेका वखतार दोन कासादोर आपली मुनिसांवाची तुबकां घेवन वडामुळांत येयले ताणी आपली मुनिसांवाची तुबकां साणोन साणोन भल्लीं आनी ते अेकार अेक वडावयल्या मोन्या कोगळांचेर फार मारपाक लागले आनी फार लागोन वडावयल्यो कोगळी फडफडत पडपाक लागल्यो. फाराच्या आवाजान शेवण्यांचेर आकांत येयलो. ती सटासट उडोन वचपाक लागलीं. कावळ्यांनीं तर चड बोबाळ घातलो. काळ्या, शिबऱ्या कोराच्यो धा-बारा कोगळी मरोन पडल्यो. मागीर त्यो अेकठंय करून ते घेवन गेले पुण दोन तीन दीस कीर, कोगळी मारके आनी हेर शिटूक शेवणी वडार येयली नात. हो म्हज्या ल्हानपणातलो प्रसंग. या प्रसंगा उपरान्त हांवें म्हज्या हातांतली केकल्याची बुरांस शेवण्यांचेर केन्ना जोखली ना.

रुमडाच्या खाकोळांत चानयेन दोन पेटे काडलेले. म्हज्या इश्टाचे लगाडीक पडोन हांव रुमडार वयर चडलों आनी व्हडली चानी ना अशें पळोवन खाकोळांत हात घालून चानयेचो अेक पेटो काडलो. खाकोळ बरेंच खोल आसल्यात दुसरो पेटो हाताक गावलोना. अेक पेटो हाडून पांदऱ्यांत दवल्लो. दोन तीन दीस तो पांदऱ्यांत रावलो. बोल्सांत दवरतकूच भायर येवन आंगा खांदार भोवपाक लागलो. पुण चवथे दीस तो कांयच खांयना पियेना जालो. पांदऱ्यांत वोगीच पडोन रावपाक लागलो. पांचवे दीस सकाळीं फुडें पळय जाल्यार तो मेल्लो. ताका पोसल्यापरस म्हाका पश्चाताप जालो. त्या पयलीं पोसलेली सारोळी मांजरान खाल्ल्यान अशीच मरणासुवादीन जाल्ली. उपरांत हांवें शेवणीबीन पोसपाचें सोडून दिलें.

रुमडावयलो दुसरो चानये पेटो रुमडाचे सरसरत भोवपाक भोवपाक लागलो. च्यांव च्यांव करून काळ्यापड्यांची शेपटे गोणो वयर करून घोलयतालो. मदीच अेके खांदयेवयल्यान लांबचे दुसरे खांदयेर उडयो मारतालो. उडी मारताना तो सकयल पडत म्हण भिरांत भोगताली. पणसावयल्यो सारोळ्यो शेताचेर उडत

भोंवर मारताल्यो आनी शेतांतल्यान होंडक्यांनी देवोन पांखटे फडफडायत न्हाताल्यो. शेवण्याक सदांच पळयता पळयताना तांची वळख उरताली. खंयचे शेवणे बाडोन व्हडलें जालें, खंयच्या शेवण्यानी पिलां काडल्यात, खंयची नवी शेवणी वडाचेर येयल्यांत तेय कळटालें. सांजवेळा सगळी शेवणी परत वडाचेर बोबाळ घालताली. फळांचे घोस ताळ्यां ताळ्यांचेर हुमकळचावरी शेवणी ताळ्यांताळ्यांचेर उडत रावतालीं.

फाटल्या दिसांनीं हांवें बाजारांतल्यान अेक मातयेचो मोर हाडलो. ताचे पाय आनी मान स्पिंगाची केल्ली. मदलें धड, तकली, चोंच बीन मातयेची आसली. फाटल्यान खऱ्या मोराची सोबित तीन पाखां लायल्ली. स्पिंगाची मान आसल्यान मोराची तकली वाऱ्यान लेगीत हालताली. मोर सोबित दिसतालो पुण ताच्यांत जिवसाण नासली. तो आपल्या पांखांचो पिसारो फुलोवन आनी तकलेवयलो तुरो हालोवन नाचपाक शकनासलो. चोंच उगडोन केकारव करूं शकनासलो. त्याभायर आपल्या आंगार नवी नवी सोबित पाखां वाडोवंक शकनासलो. ताचे कडसून सृजन जावंक शकनासलें जे खिणाखिणाक वाडटा, बदलता आनी जगता. आनी अशीच जीण सगळ्याचारस सुंदर आसता.

ज्या वेळार सगलेंच सुंदर सोबित दिसता. असो तीनकातरेचो वेळ जाल्लो. म्हज्या मेजावयले सोबित खूबे आपली तोंडा उगडोन आपल्या मांसाची मोती कशी जीब भायर काडून म्हाका लेडायताले. फाटल्या दिसांनीं लाळये खुबे कल्लयता कल्लयतां अेका खुब्यांत अचकीत मोती गावल्ले. या नक्शेच्या खुब्यांचे अितल्लें आंग मोतयां भाशेन तेंजवंत आसलें. अेकान्नचें ह्याय खुब्यांनीं मोती गावपाक शकताले. हांवे तांका बोट लायलें तशें ताणीं आपल्यो जिबो भितर ओडून घेवन तोंडा धापलीं. आडमाटी भुरगीं आपल्या आवयची याद जातकीच खंती जातात. तशे ते खंती जाल्ल्यावरी वोगीच रावले. ताका आपल्या न्हंयतल्या जाग्याची याद जाल्या जांवये, जंय ते पेयतात, उडयो मारतात, रेंवेत मुंगरतान. हांवें अचळय ते दोनूय खुबे म्हज्या पोशांत घेतले आनी न्हंयची वाट चलपाक लागलों. न्हंयच्या मुखाकडली वाट, जंय लागींच दर्या आसली, जंय कसलोच विखाळ नासलो.

बेगीबेगीन चलत न्हंयकडे पावलें. न्हंयच्या उदकाक वोमाडींचो उमाळो येतालो. दीस धारेर केन्नाच गेल्लो. वयर फकत वाटकुळें गर्भशिय कशें निळशें मळब आनी सकयल व्हांवती न्हंय. हांव न्हंयच्या उदकांत देंवलें. पावसभर उदकांतल्यान धोंपरभर उदका-मेरेन चलत गेलों आनी म्हज्या पोशांतलें नक्शेचे खुबे हांवें न्हंयत सोडले. मनांत म्हण्टलें 'हे खुबे हांगा रुजोनी आनी वाडोनी, आपल्या सोबित नक्शेच्या आंगापांगानी सगळ्याक पसवोनी.' धोंपरभर उदकांत हांव बरोच वगत आसलों. तेन्ना म्हज्या काळजाच्या पोरसांत जितो जिवी नक्शी रुजताली. मागीर या गोड अणभवाच्या तनरेंत हांव घरा परतपाक लागलों.



# आमी आनी आमचीं भुरगीं

शीला कोलमकार

१९८५ काय १९८६, खबर ना. खंयचें तरी अेक वर्स बालकवर्स म्हूण सगळ्यांनी मनयलें आतां बालकवर्स म्हळ्यार कितें. तर भुरग्यांचें वर्स खंयच्या भुरग्याचें वर्स ? आनी तें आयलें केन्ना ? गेलें खंय ? हालींच्या तेंपार वर्सां जेट विमानाचे गतीन धांवतान बाबडीं भुरगीं ! ताका तरी कळ्ळें आपलें आंतरराष्ट्रीय वर्स सगळ्यांनी मनयलें म्हूण. तशें पळोवंक गेल्यार आमी भुरग्यांखातीर कितें म्हूण करतात ? जांव आमी भुरग्यांखातीर कितें म्हूण केलां ?

भुरगी म्हळींकाय दोळ्यांमुखार निष्पाप, सादो भोळो निरा-गस चेहरो उबो रावता. पुण आमी जाण्टी समजता तशीं ती भुरगीं खंयानीच आसतात ? आतांची भुरगीं अेकदम चलाख, हुशार आनी शिटूक ! तांकां सगळ्यो गजाली बेगीं समजतात. चड पैस कित्याक वचूंक जाय ? हालींच्या तेंपार जल्माक आयिली भुरगीं उजवाडाक बिटीबिटी कन्न पळेतात. पयलींच्या तेंपार जाल्ल्या भुरग्याक दोळे उगडकूच पयलीं दोन तीन दीस लागताले खंय ! आनी दिसांतल्या चोवीस वरांपैकीं बाबीस ते बीस वरां हीं भुरगीं न्हिदतालीं खंय. आतांचीं भुरगीं ? तांकां न्हिदूच उणी ! मात्शीं तांकां पाळण्यांत घालीं रे घाली भेंड कन्न रडटात. हातांत धल्लें कि ओंगी रावतात. पिवपाक कितें घालें जाल्यार जीब लावन पयलीं रुच पळेतात. मागीरूच पितात. दुमरी गजाल म्हळ्यार तांकां आडवें धरिल्लें मानना. तकली सांबाळूक येना जाल्यार नाकां येव, तांकां उबें धरू जाय.

पयर अेका बारशाक गेल्लें त्या भुरग्याक पाळण्यात घालें. मात्शें रावन पळेत जाल्यार तें बारा दिसाचें भुरगें कूस परथून न्हिदलां.

निकतीच अेक गजाल वाचली. अेके बायलेक भुरगें जावपाचें आशिल्ले. ते बायलेक पांच म्हयने जाले तेन्ना त्या भुरग्यालो बापूय बायलेल्या पोटाकडेन वचून म्हण्टालो खंय " Hallo baby; I am your Dad." अशे धा बारा दीस म्हणू नाकां, मागीर दुसऱ्या दिसा त्याच वगतार तें पोटातलें भुरगें बापायलो आवाज आयकतकीच पोटांत हालचाल करूंक लागतालें खंय ! हाचो अर्थ तें बापायलो आवाज आयकतालें. ती बायल बाळंत जाली, तेन्ना तें भुरगें व्हडाव्हडान रडूंक लागलें. तेन्ना बापायन म्हळें खंय, ' Hallo baby; I am your Dad.' आनी तें भुरगें रडचें थाबलें आनी मान वळोवन आवाज आयिल्ले दिशेन खंय पळोवपाक लागलें. महाभारतांत अभिमन्युची गजाल वाचिल्ली तिचेर विश्वास दवरूंक हरकत ना.

अशें म्हण्टात कि जल्माक आयिल्लें मनशालें भुरगें जनावरां-भशेन कानान वारें वचून धांवक लागतलें तेन्ना कलयुग येतलें. सद्या चलता तें कमलें युग खबर ना.

आतांची भुरगीं तर खुबूच हुशार ! पुण तांची ही हुशारी नाका तें दिशेन वता, ही खतीची गजाल ! भुरगीं खंचीय गजाल रोकडीच शिकतात. आनी ती लक्षांतूय बी दवरतात. जाण्ट्याक दिसता, भुरगी ही ! हांकां कितें कळटा ? नाजाल्यार भुरग्याले लक्ष ना अशें समजून आनी भुरग्यांमुखार कितेय उलयतान. आनी भुरगींच ती. हें सगळें आपले गांठीक बांदून दवरतात आनी जिस्तूच आमकां नाकां तेन्ना नाकां तांचे मुखार ह्यो गांठी सांडयतात आनी आमकां त्रासान घालतात.

आमी अेक फावट आमच्या सोयऱ्यागेर गेल्लीं तांचो अेक चलो, आसत अडेच तीन वर्सांचो. फुडल्या वर्सा म्हळ्यार येवच्या जुनांन शाळेंत वचपाचो. आतां सगळेच आवयबापूय आपल्या भुरग्यांक पितृभाशेंत म्हळ्यार इंग्लीश शाळेंत घालतात. ताची तयारी भुरगीं उलोवंक लागता तेन्नासावन करतात. हो आमचो सोयरो हाका आडवाद नाशिल्लो. आतां आपणाल्या भुरग्यालें इंग्लीश आयकून आवय बापूय धन्य धन्य जातात. जायात ! हरकत ना. पुण आपणागेर आडल्ल्या सोयऱ्यांकूय धन्य करूं कित्याक सोदतात, कळना. आयिल्ल्या लोकांमुखार भुरग्यांक हें कर, तें कर, हें म्हणून दाखय तें म्हणून दाखय म्हूण सांगतात. नवख्या मनशामुखार भुरगीं पयलीं काचाबूल जाल्ली. आसतात, तांतूत आवयबापायचो आग्रो ! तेन्ना अश्या वेळार भुरग्यांवांगडा. सोयऱ्यांचीय बी अवतीकाय जाता ती सोस नज. आमी गेल्लीं त्या सोयऱ्यान आपल्या बाबूक आमकां कविता म्हणून दाखोवपाक लायल्यो. आमी त्यो पासीर्येसान आयकल्यो. मागीर सोयऱ्यान बाबूक विचाल्ले ' बाबू, where is your nose ? ' बाबून तें जाग्यार आशिल्लें नाक दाखयलें. अशे तरेन ताका हातपाय, दोळे, कान, जीब बी सगळे अवयव खंय आसात तें विचाल्लें आनी बाबून ते सारके दाखयले. ' पळेलें, ताका सगळें येता.' सोयऱ्यान म्हळें. आनी इतल्यान बाबून अँटमबॉम्ब उडयलो. ताणे म्हळें, पपा, पपा, आयज तुवें व्हेरीज युवर घंटी ? विचाल्लेंच ना. !'

अेक खेपे आमच्या शेजारचो चार वर्सांचो विनोद रडटालो. हांवें ताका विचाल्लें, ' आरे, तूं कित्याक रडटा ? आज्यान म्हाकां माल्लो ' हावे म्हळें ' कित्याक माल्लो तुकां ? तुवें आज्याक कितें केलें ? ताका कितें म्हळें ? ' हांवें ताका चुतीया म्हळें. ' -आनी आज्यान ताका गाळी घालता म्हूण मार दिलो. आतां आज्यान जो



शब्द वापरिल्लो तोच त्या भुरग्यान आज्याक परथून दिलो. हांतूंत चूक कोणाची ?

भुरग्यांचेर दूसरो व्हड परिणाम जाला तो टी व्ही चो. आनी हे सगळे उणे म्हण भुरगीं भर व्हीडिओ आयला. कोणागेर व्हीडिओ ना तांचे खातीर पांच वरांचो व्हीडिओ प्रोग्राम आयला. दोनशें तीनशें रूपया दिवन केबल लावन घेवपाची. आनी म्हयन्याक सत्तर पंच्याहत्तर रूपया भरपाचे आनी दिसाक अंक पक्कर आनी बाकीचे प्रोग्राम, असो पांच वरांचो प्रोग्राम. मागीर आनी कितें विचारपाचें ? टी. व्ही. हें दूक आनी श्राव्य म्हळ्यार दोळ्यांनी पळोवन कानानी आयकपाचें माध्यम. जाल्ल्यान ताचे वेल्यो गजाली भुरगीं रोकडीच लक्षांत दवरतात. आतां अंक कुटुंब पद्धत उणी जायत गेल्या. आतां जण अंके फामिलींत अंक थंय दोन अपुरबायेचीं भुरगीं आसतात. ह्या भुरग्यांचीं आमी चड काळजी घेतां. ह्या भुरग्यांक पडत म्हण आमी खंय धाडीना, अशें करूं नाकां, तशें करूं नाका; हांगा वचूं नाकां, थंय वचूं नाकां; हाचेबराबर खेळूं नाकां, ताचेबराबर खेळूं नाका; हे खांव नाकां, तें खांव नाकां, ... अशीं कितलीशींच नाका आमी ताका शिकयतात. थोडे आवयबापूय इतलें निर्बंध घालतात जाल्यार थोडे आवय बापूय साप्प सैल सोडतात. भुरगींच तीं ताणी कितेंय केल्यार जाता. भुरग्यांक स्वातंत्र्य दिवंक जाय अशें थोड्यांचें मत. म्हाकां दिसता भुरग्यांक शिकोवचे परस आवयबापायक शिक्षण दिल्लें चड बरें.

आवयबापूय भुरग्यांनी त्रास दिले जाल्यार तांकां टि. व्ही. मुखार बसयतात. नाजाल्यार व्हीडिओचेर अभिताभ बच्चनचें पक्कर दाखयता. अशीच अंक गजाल पेपरंत आयिल्ली. अंका आठ वर्सांच्या भुरग्यान दुसऱ्या मजल्यावेल्यान सकयल उडी माल्ली. आतां ताणे स्वतः उडी माल्ली काय ताका कोणे धुकळो हें समजूक मार्ग नासलो. ताजो दोंको मोडलो. ताका हॉस्पिटलांत घालो. अंका मनोवैज्ञानिकान ताचे कडल्यान उडी मारपाचें कारण विचारून घेतलें. तेन्ना ताणे सांगलें अमिताभ इतल्या उंचावेल्यान उडी मारता, ताका कांयच जायना. मागीर म्हजोच पाय कित्याक मोडलो ?

दुसरी अंक चली रीना वय वर्सां सात ती आनी तिगेली आवय टी. व्ही. वेलो सिनेम पळोताली. इतल्यान हिरोइन वांश-बेसिना म्हय्यांत गेली आनी ओंकली. रीनान आवयक विचाल्लें,

‘ ममी, आतां तिका भुरगें जातलें न्हय ? ’

‘ तुका कशें कळ्ळें ? ’ आवयन विचाल्लें.

‘ तांतूत कितें ? तिगेलें लग्न जालें. ती घोवाघरा गेली. तिगेली सुहागरात जाली. आतां ती ओंकता म्हळ्यार तिका भुरगें जातलें. ’

— आवयन चलयेक आनी कितें कितें खबर आसा तें पळोवपा-खातीर विचाल्लें, ‘ सुहागरात म्हळ्यार कितें गो ? ’

‘ आवय ! तुकां खबर ना ? लग्न जातकीच चली घोवागेर गेली न्हय, काय तिका फुलां लायिल्ले खाटेर न्हिदायतात. ताका सुहागरात म्हण्टात. आनी फुलां लायिल्ले खाटेर न्हिदलें काय ताका भुरगें जाता. ’

— रीनाली आवय मागताली, ‘ म्हाका घप्प जाल्लें आतां आनी कितें आयकूंक मेळटा काय म्हण ! ’

सुहागरात म्हळ्यार धाकल्या चल्यांच्या मनांत अशो जायत्यो कल्पना आसतात. म्हजे भयणीले चलयेत म्हजे भयणीक विचाल्लें खंय ‘ आई, तुगेली सुहागरात जाली तेन्ना तुगेले खाटेक अशीच फुलां बांदिल्ली मे ? ’ म्हजें भयणीक ताका सांगलें खंय अशीं फुलां बी लावपाचे नखरे पंजाबी लोक आनी सिनेमांतले लोक करतात. आमो न्हय ‘ ही गजाल म्हाकां सांगून भयणीन मुखार म्हळे, हाचे कल्पनेन आनी खंयचे खंय उडूंक नाकां, म्हण हावें ताका खरें कितें तें सांगलें. ’

आमची दुसरी अंक शेजान्न. तिगेर तिगेत्यो भयणी, भाव तांचीं भुरगीं बीं आयिल्लीं. आतां सोयऱ्या आयल्यां म्हण शेजान्नित भाड्याचो व्हीडिओ हाडलो. रातीकडेन सगळी. जाणा मिनेम पळोवपांक बसली. सगळीं तल्लीन जावन पळोतालीं. हिरोयिन आसता ती बाळंत जावची आसता. भितल्लेकडींत ती व्हडाव्हडान बोबो मारता, मदींच अंकली बायल भितर वता भायर येता, आवय कपलार हात घेवन बसल्या. बापूय पामयो मारता, घोव सिंगार फुंकता. इतल्यान दोतोर येता. सगळेजण धांवतात. दोतोर भितर वता. परथून भायर येता. तें पळोवन णव वर्सांच्या पिंट्यान व्हडान म्हळें, ‘ आतां दोतोर पळे म्हण्टालो आं, गरम पानी लेके आव ’ मिनेमातल्या दोतोरान तशें म्हणू नाकां, हिरोइनच्या बोबो सगळ्यांच्या हाशांत आयकूंकच आयल्यो नात.

म्हज्या भावाली चली आयिल्ली आमगेर. उलयतां उलयतां मदींच तिणे विचाल्लें, ‘ आत्ते स्मिता पाटील आनी राजबराच्या चल्यालें नांव कितें मे ? ’ हावें विचाल्लें, ‘ कित्याक गो ? ’ तेन्ना ताणे सांगले, ना ! आमी शाळेंत नटनट्यांच्या भुरग्यांच्या नांवान खेळटात. ’

दुसरी गजाल, आतांच्या भुरग्यांक अभिमान खूब. आवय-बापायन मात्शें कितें म्हणूंक जायना. समजात, म्हळें जाल्यार तांचें रोकडेंच नाक कापता. आनी भुरगीं घरांतल्यान पळून वतात. कित्याक तांचे मुखार आदर्श आसता तो परथून खंच्यातरी हिरोचो. तो हिरो घरांतल्यान पळूच वता. मागीर पळें जाल्यार तो आपशींच श्रीमंत जाता. असोच अंक पांचवेतलो चलो. पयले परीक्षेंत नापास जालो बापायन तापयलो. परथून नापास जायशीत जाल्यार मारतलों धरून अशें म्हळें. दुसरे परीक्षेंत जेन्ना नापाम जालो तेन्ना तो घरा गेलोच ना. अंके ट्रेनीत बसलो आनी गेलो घरा हाका सोदतात. हागेलो पत्तो ना. शेवट ताच्या पुस्तकानी अंक चीट मेळ्ळी. तांतूत बरयल्लें, ‘ मुझे ढूँढने की कोशिश मन करना वरना ... आनी मुखार गोळाक लायिल्ले बावलें काडिल्लें. अंक दीम गेलो, दोन दिस गेले, हाचो पत्तो ना. निमाणे पांच दिसानी अंकलो मनीस आयलो, आनी ताणे तो भुरगो आपल्यागेर आसा म्हण सांगलें. बरें म्हण बरें. एका बऱ्या मनशाच्या हातांत तो सांपडिल्लो. भीकमागच्या टोळयेच्या हातांत पडिल्लो जाल्यार ?

दुसरी अंक गजाल; आतांचे भुरगे सिनेमातल्यान शिकल्यात. ती म्हळ्यार ब्लॉकमेल. पणजेचे अंके शाळेंत घडिल्ली गजाल. अंक

भुरगो शाळेंत वचूंक कसोच तयार ना जालो. सदां शाळेंत वचपी भुरगो. आयज कित्याव वच ना म्हण्टा ? भुरगो सवेंत आशिल्लो. मागीर आवयन ताका फुसलावन शाळेंत ना वचपाचें कारण विचारलें तेन्ना कळलें कि ताच्या मित्रानी ताका शंभर रुपया घेवन येवपाक सांगिल्लें नाजाल्यार जितोच मारून उडयतां म्हण मुरो दाखयलो. वेल्यान कोणाक सांगशीत जाल्यार पळे म्हण धमकी दिल्ली. हालीचे आवयबापुय भुरग्यांक पॉकेटमनी दितात. ते पैसे भुरगे कशे वापरतात हाचो तांचे कडल्यान हिशेब घेनात. तांतल्यान भुरगे कितें कितें घेवन खातात. असल्या खाणाक जीब संवकली, पैशें उणे मेळूंक लागले काय मागीर असलो कोणूय बळीचो बकरो ते सोदतात. तांतल्यान हें असलें प्रकरण उद्भवता.

आनी अंक गजाल मुंबयची... आठवेंतलो भुरगो घरचो गिरेस्त. गाडी घेवन शाळेंत येवपी. शाळेंत येवप, मस्ती करप, स्वतः शिकप ना. दुसऱ्यांक शिकूंक दिवप ना. शिकोवप्यांक सतावप. दोस्तांक अंकठांय करप तांकां खावंक घालप. परिक्षेक काँपी करून पास जावप. अशेंच अंके परिक्षेक अंके टिचरीन ताजी काँपी धल्ली. दुसऱ्या दिसा ती टिचर शाळेंत येता आसतना अंक फास गाडी आयली आनी टिचरीक धक्को दिवन गेली. ती टिचर वयर उडून परधून येवन जमनीर आपटली. तिगेलें दोनूय पाय मोडले, हात मोडलो, तकलूक मार बसलो. ती बरी जाली पुण तिगेल्या पायांत देफेयत उल्ला कुबडचो घेवन चलचें पडटा तिका. देडेक वर्साचो अंक भुरगो आसा तिका. ती कांय काम करूंक शकना. केस पुलीसीत गेली. जो पोलिस इन्स्पेक्टर ताचो तपास करतालो, ताची बदली जाली. दुसरो आयिल्लो इन्स्पेक्टर ते टिचरीले घोवाक सांगता खंय, तुमी ओगीच ही केस कित्याक चलयतात ? त्या चल्यालो आवयबापुय कितें दिता, तें घेवन ओगी बसात. त्या चल्याली आवय म्हण्टा, 'ते टिचरीले पाय मोडले, आतां ती म्हज्या चल्याली जीण इबाडूंक कित्याक पळेता ? तात्पर्य : बदला ! सूड घेवप आपणे कशेंय वागप. आनी कोणे कितेंय सांगलें, आडमेळें हाडलें जाल्यार सूड घेवप. ही अंक हिंदी सिनेमानी आमच्या भुरग्यां दिल्ली देख.

टी. व्ही. पळोवन, सिनेमा पळोवन तांतल्या गजालींची नक्कल आमचे भुरगे करतात. तेदिस ठाण्यात दोग भाव 'चोर-पोलिस' खेळटाले. धाकलो भाव पोलिस जाल्लो व्हड भाव चोर जाल्लो. धाकल्यान चोराक धल्लो आनी ताका फाशीची शिक्षा फर्मायली. जालें ताणी बल्ल हाडलें. अंका झाडार चडून गोळ लायलो. बल्लार चडून फास गळ्याभोवतणी घालो. अकस्मात् बल्ल लवडलें आनी त्या पोराक खऱ्यानीच फास लागलो. धाकलो आपलो भाव फडफडटा तें पळोवन आडुलो. लोक धांबन आयले. पुण ते लोक कितें करचे पयलींच त्या भुरग्याचो जीव गेल्लो.

धाबी पास जावन अकरावेंत गेल्लीं भुरगीं. आतां कॉलेजींत गेलीं काय मोग हो करूंकूच जाय. अंका चल्याक अंक चली आवडली. ते चलयेक दुसरो चलो आवडटालो. आतां त्या चल्याक ती चली आवडली म्हण्टकीच ते चलयेन ताचेर मोग करूंकूच जाय. ती चली

दुसऱ्या चल्याचेर मोग करता म्हळ्यार कितें ? तेन्ना त्या चल्यान आपल्या मित्रांच्या मदतीन ते चलयेल्या मोगो चल्याक आपल्या बराबर आफोवन व्हेलो. ताका बरेंच पिवक घालें. आनी ठाण्याच्या पोखरण तलावांत बुडयलो आनी मारलो. मागीर सुसेगाद ते हॉटेलांत गेले आनी थंय चिकन पार्टी केली. शिकिल्ले सवरिल्ले भुरगे हे ! स्वतःच्या स्वार्थाक लागून खून करूंक लेगीत अनमनले नात. कितें म्हणचें असल्या भुरग्यांक ? मेळून त्या गजालीचो prestige issue करप ही आयचे पिळगेची फॅशन.

दुसरो अंक चौदा वर्साचो भुरगो मुंबय सायन हॉस्पिटलाकडेन आशिल्ल्या हायवेलागच्या विट्डींगांत रावता. तो बालकनीत उबो आशिल्लो. धांवत्या गाड्यांची मजा पळेतालो. अंक गाडी फास आयली. आयली तीच लायटीच्या खांद्याक आदळ्ळी. गाडयेन पेट घेतलो. तेन्ना त्या चल्यान कितें करचें ? तो धांवत भितर गेलो. ताणे आपलो व्हीडिओ कॅमेरा काडलो आनी त्या पेटत्या गाडयेचें शुटींग घेवंक लागलो. गाडयेंत चार लोक आशिल्ले. ते जळटाले आनी तो भुरगो शुटींग घेतालो, थंडसाणेन. असल्या ह्या चल्याक कितें म्हणचें ? त्या जळपी मनशांक मदत करचीशी ताका दिसलें ना. फायर ब्रिगेडीक फोन करचोसो ताका दिसलें ना. तें दृश्य पळोवन नज जावन दोळे धांपून घेवचेसो दिसलें ना. कांयच जांव नाशिल्ले भशेन ताका शुटींग मात घेवचेंशें दिसलें.

भुरग्यानी मस्ती करप, तोडमोड करप समजू येता. पुण असली हीं cold blooded भुरगीं पळेली काय भंय दिसता. अर्थात सगळीं भुरगीं अशीं आसतात अशें ना. आजकालच्या भुरग्यांत विनोदी वृत्ती बी आसता. सिनेमातली नटी जयप्रदा हिणे लग्न जाल्ल्या मनशावरोबर लग्न केलें. म्हजो कॉलेजांत वचपी पुतणयो सांगतालो, कॉलेजीतले चले म्हण्टाले खंय, हिका लग्न जाल्ल्या मनशाकडेन कित्याक लग्न करूं जाय आशिल्लें ? आमी नाशिल्ले रे ?

आमी ल्हान भुरग्यांक रामायण दाखयतां आमचो उद्देश आसता रामलक्ष्मणाचे आदर्श भुरग्यानी घेवचो म्हण ! पुण भुरगीं ते सगळें विसरतात. तांच्या लक्षांत उरता तों फक्त रामालो बाण आनी धनुष्य. आनी आयचे हिंदी, इंग्लीश सिनेम ! तांतूत कितें आसता ? बलात्कार, खून दुश्मनी, बदलो आनी अचाट घटना. आमी जाण्टी सिनेम पळेतां आनी विसरून वतात. भुरगीं विसरनात भुरगी त्रास दितात तेन्ना तीन वरांतरी कटकट नाका म्हण हिंदी सिनेम पळोवंक बसयतात. परिणामाची पर्वा करीनासतना.

आमी आमच्या हातांनी आमच्या भुरग्यांची वाट लायता आनी वेल्यान आमीच बोब मारतात आयचीं भुरगीं साप्प इबाडल्यांत म्हण सरकाराक गाळी घालतां कसले प्रोग्राम टी. व्ही.चेर दाखयता म्हण ! पुण टी. व्ही चे बटण आमच्या हातांत आसता तें मात योग्य वेळार बंद करूंक आमी विसरतात.

-✱-



L

## **Vocational Training Programme of RURAL DEVELOPMENT AGENCY-GOA**

Rural Youth in the age group of 18 to 35 years are imparted training in vocational courses with the main aim of giving them self-employment.

The courses in which the training is given are :

- 1) Automobile mechanic including driving and repairs and maintenace of farm machinery.
- 2) Welder, turner, fitter and machinist courses.
- 3) Wireman, carpentry, masonry and plumbing courses
- 4) Nursery, typewriting etc.
- 5) Crafts like doll making, fibre work, batik painting, wall hanging, carpets, tailoring, embroidery etc.

These courses are conducted round the year. The trainees are paid stipend at the rate of Rs. 200/- per month and tool kit worth Rs. 500/- is supplied free of charge to each trainee on completion of training. Further, to start self trade/business an amount upto Rs. 20,000/- is given out of which Rs. 3000/- is subsidy and balance as bank loan.

For further details, contact the nearest Block Development Officer or the office of Rural Development Agency-Goa.

ISSUED BY :

**Rural Development Agency  
GOA**

# — आनी स्फूर्त आयली

— गोकुलदास प्रभू

सं पादकाची चीट आयिल्ली—म्हजी कथा जाय खंय. आनी बरप अमकेच अक दिसान पावोवंक जाय आसलें. चीट पावन खूब दिसांनी म्हजे हातांत पाविल्ली देवून मुखार थोडेच दीस अुरिल्ले. बरोबन दवरिल्ले कथेचें बरप म्हणून कांयच नासलें. बरप रोखडेंच सुरू करपाचें आसलें.

चीट मेळन दूसरे खिणांतच कथानक विशीं आनी पात्रां खातीर चितूक लागलो. चिचोदरे तोंडाचे म्हजे धनयाचें रूप तकलेत आयलें. राग पेट्टा, तेन्ना नजे निडळाकार मिरयांचें 'ग्राफ' जल्मता. ताचेर अक कथा बरोवंची —

ताचे सयां खातीर कांय पेपरां घेवन हांव ताचे चेंबरांत वता. दार अुगडटनाच तो दूसरे कोणाकडेन अुलयता तें दिसता. म्हाका पळयना फुडे तो म्हण्टा — आता न्हय, मागीर यो. हांव फाटीं सरता. दूसरे फावट वतना थंय अकलो यूनियन प्रतिनिधी दिसता. हांव परतता. निमाणेकडेन वतना धनी गंभीर आसा. पुण पेपरांर ताच्यो सयो जायच. हांव पत्रां ताचे मुखार दवरतां. तो पत्रां काडून वाचता. हांगा थंयची अुतरां सागळीं करता. दूसरें पत्र काडटा, वाचता आनी वयले कानशाकडसून सकयले कोनशामेरेन लांब अक रेघ ओडटा. फुडलें पत्र वाचतनाच तो विचारता— कोणाचें ड्राफ्टींग हें ?— हांव म्हण्टा— म्हजेंच. ताचे निडळावयली ग्राफाची रेघ बाडटा. पेपरां अुडून म्हजे कडेन येवन पडटात. ताचो आवाज बाडटा — तुमकां कोणाकय सारखें काम करूंक जमना ? ड्राफ्टींग टायपींग, करक्शेन कांयच समा ना. कितें तरी करप आनी हाडप .. ताचे सवे सुरू जाता. म्हजो मूड अिबाडटा. आनी कितें कितें जाता ...

ना जाल्यार कथेचें सवंग म्हणून शेखराक घेवचो. कबीर बेदी अितलो सुंदर ऑफिस बाँय. आपले सुंदर पडबिंबाचेर आदागन चल्याक कटोवपी. केन्ना केन्ना रडकुच्या तोंडांनी चलयो ताका सोडून ऑफीसांत येतात. ताका पळयना फुडें तो भायर वता. आनी अक दिसा —

अक दिसा ?—

अक दिसा ... म्हजी चिंता आडखळ्ळी. शेखराचे करण्यां विशीं सोदतासतना ताचें चित्र पुसून गेलें. आयिल्ले तितले बेगीन ताजें पात्र मनांतल्यान पयस गेलें. हांव परत कथापात्रां खातीर मनांत सांसपीत रावलो.

सांजे घरा परतलो तेन्नाच धाकटो पूत धांवत आयलो—

'बापा म्हजें प्रोग्रस रिपोर्ट मेळां. सायन करून दी.'

'सगळ्या परीक्षेंत जिखलो मरे ?'

'व्हय बापा'

'नंबर कितलें ?'

'चवथे'

'चवथे !—तितलेंच ? तुजी शिकवण कितें फुडे वता काय फाटी ?'

'... ..'

'—फाटले परीक्षेंत दूसरें रँक जोडिल्लें मरे ? आतां कशें चवथें ? आनी फुडे कितें निमाणेचें घेशी ?'

'तें, बापा—'

'तें आनी हें. घे तुजें रिपोर्ट. फुडे असो रिपोर्ट हाडल्यार सायन बीयन कांय करचो ना. समजलो ?'

'आं.'

'तुजी आवय खंय ?'

'लीलावकागेर आसा'

'पावली थंय गजाल मारूंक ? बस, आपय तिका. धांव. बेगीन यो म्हण.'

तो गेलो आवयक आपोवंक. हांव व्हजे कूडीतच. बेगीन कपडे बदल्लें. बरोवपाचें पॅड आनी लिखणी तयार करून दवल्ली. आतां बायलेक येतन च्या पिवपाचें आनी बरप सुरू करपाचें.

बायल आयली अजापून—

'आज कितें बेगीन परतले ?'

'अशेंच गो. थोडें काम हांगा बसून करूया म्हणून. आतां वेळ व्हगडायनासतना बेगीन पिवपाक कितेंय पुणेय दी.'

'दिता, दिता. गडबड करूंव्हनाकात, आं ? च्या पियेवन किते करपाचें आसा तुमका, तें खबर आसा न्हय म्हाका !'

'बरें, बरे—'

'—बसून बरोवपाचें आसतलें कथा, कविता व आनी कितेंय'

'आं. काफी, च्या—'

'करता, करता—'

ती भितर चल्ली, थोडे वेळान साकून आफोवणी आयली. च्या पीयेवन हांव म्हजे कूडीत गेलो आनी कामाक लागलों. म्हजे धनयांचें आनी शेखराचें चित्र मनांत हाडलें. तांचे हालचालची सामकी याद केन्नी. तांचे अुतरांची, विकारांची, करण्यांची भावना केली. तांचे पात्रां विशीं विश्लेशण केलें आनी तांचेर कथा बरोवंक तयारी केली. बरोवपाचें पॅड आनी पेन काडलें. पयले अुतरां खातीर येवजीलें.



पुण पेन कागदाक लागलें ना. तकलेंत अउतरां फुटलीं नात. भितर स्फूर्त आयली ना. शाये शिवाय पेनावरी मन म्हजें रिवतेंच अल्लें. असो कसो नवोचसो अणभव ! .. हांव अजापलो. वीस वर्सांचे म्हजे साहित्यिक जीणेंत अशें केन्नाच जाल्लेंना. शेंकड्यांनी लोक म्हजे काळजाक घसटून गेल्यात, म्हजीं सगळीं तरेचीं विकारां जागीं करून. केन्ना केन्ना कांय जाणानीं म्हजे व्यक्तित्वाचेर अितलें खोंचला, की खिणाखिणांनी तांचो अुगडास जायत आयला. आनी आतां कथा बरोवंक आडखळ ?

दोग विचित्र अशें म्हाका भोगिल्ले पात्रांचेर म्हाका बरोवंक शकना !— हांव पेन कागदार अुडोवन अुठलो आनी जनेलाकडेन वचून भायर पळेत रावलो. पळेत पळेत भायले गजालींकडेन मन ओडून गेलें आनीं धनयाचें आनी शेखराचें रूप सामकें पुसून गेलें. थोडे वेळान कथा बरोवपाचें वातावरण साप नाच जालें ताची जाणविकाय जाली, तेन्ना जनेलाकडसून पयस गेलो आनी पासयो मारुंक सुरू केलें.

कांय वेळान बायल आयली आनी म्हाका पासयो मारतना पळोवन हासूंक लागली—

‘ हें कितें अशें पासयो मारतात ? तुमची बायलेक कांय आतां बेण येवंक ना. म्हजे बाळांतरा तेन्नाय तुमी अशें पासयो मारिल्ली नात. आनी आतां—’

‘— शू ५ अुलोवं नाका. तूं भायर वस... वस—’

‘ भायर वस म्हळ्यार ! घरा येवंचेच रातीचे. बेगीन आयल्यार कूडीत बसून बरयत रावचें. तर हांव कितें करूं ?’—

‘ तूं ते लीलागेर वस. जाय तितलें अुलय तिजे कडेन पुरो जातगीच यो.’

‘ अं ? ! तुमका जाय तेन्ना येवंचे आनी नाका म्हण्टना वच्चे ? हांव कितें तुमची बायलच काय ऑफीस स्टेनो ?’

‘ तूं म्हजी बायलच गो म्हजी मोगा, भांगरा बायल... पुण अपकार करून आज मात्सो वेळ अेकलोच सोड. थोडें काम करता, आं ?’

— पुण म्हजो कामाची सुरवात जाली ना. व्हडली शीक वाट पळोकन शिकूक वावरतनाच ती ना जावंचे वरी कितें तरी म्हजे मनांत जातालें. कथेची व्याप्ती, तांतूनल्यो घडणुको, अुलोवपां, आख्यान, पयलींचीं कांय अुतरां स्पश्ट जालें म्हण बरोवंक सुरू करतालो. पुण खंय तरी आडखळटालें आनी मन वावरांत साकून निसरून वतालें. निमाणे हांवे निर्णय केलो की म्हजो बरोवपाचो मूड अजून सारखो निर्माण जावंक ना. बरोवप फुडे धुकलचें.

दुसरे दिसाय बी आदले वरीच बेगीन घरा परतलों आनी तितलेच बेगीन कूडीत वचून कामाक लागलो. पुण वातावरण मात लेगीत अनुकूल नासलें. काल धनयाचे आनी शेखराचे विशी बरोवंक दिसतालें आनी तांची कल्पना केन्ना केन्ना मनांत अुफेताली. आज तशें कांयच जायनासलें. तांचो अुगडास लेगीत म्हजे मनाक आवड— नाशें दिसूंक लागलें. हांव तांचे विशी चितचेंच सोडून दिलें आनी दुसरे कथानकाची सोद घेवंक लागलो. म्हजे भुरगेपणांत साकून

म्हजे जिणेंत रिगिल्लें मनशांचो हांवें अुगडास केलो आनी कोणत कसली काणी निर्माण करूंक येंत म्हणपाचें येवजीत बसलो.

अितल्यान बायल भितर आयली म्हजे मुडाचे कांयच प करीनासतना व्हडले आवाजान तक्रार करूंक लागली—

‘ पळया, रांदपाक तरकारी ना ’

‘ अं ? ’

‘ तरकारी ना म्हण्टा ’

म्हाका किरकिरो जालो. ह्याच वेळार जाय आशिल्ले

— तरकारी आनी तांदूळ !—

‘ आजच जाय ? फाले हाडल्यार चलता ? ’

‘ रातचे रांदपाक कांयच ना न्हय ? ’

‘ अं बरें तूच वचून घेवन यो ’

‘ हांव ? हांव वच्चे ! भायर पळेलें तुमी ? तिनसांज जाल्य हांव भायर सरून वतना काळोख जातलो. परत येवंचे केन्ना आनी अुप्रांत कोण तुमीच रांदतले ? ’

त्रास चडत आयिल्लो. हांवें म्हजे म्हालगडे पुताक अुदेश सांगलें—

‘ अुदयाक धाड. म्हाका आतां भायर वचप शकचे ना. काम आज व फाल्या सोंपोवंक जाय. वस. ताका सांग.’

‘ पुण तो ना न्हय.’

‘ खंय गेलो तो ? वेळार घरा येवंक अजून कळना ताका ? ’

‘ ताका तरकारी हाडूं धाडचें ? ताका खंय कळत तरकारी वेंचून काडूक ? पसरकार ताका सामकें फटयतात पयर वचून हाडलें ताणें जून पडवळें, घोसाळे आनी कुशिल्ले बटा आनीयेक दीसा हाडलीं वायट नुस्तीं तुमीच वचात न ? ’

त्रास आतां सोंसूक जायनामो वाडिल्लो. पुण वच्चेच पडलें म्हजे बरप सुरू जावंक नाशिल्लें आनी बरोवपाची आवतिकाय ब नासली कांय वेळाक भायर वचून आयल्यार वेगळो अणभव जाय आनी मागीर बरोवंकय शकत. हांवें कापड बदल्लें आनी भायर सगलो.

भायर काळोख दाट जावंक सोदतालो. सोडियम वेपरल्लेंपाच वाजेवपी अुजवाड मुखार वता वता चड जानासो दिसलो त्या हळ दुळ्या अुजवाडांत म्हजे मनाची अुमळशीक अिवाडपी कितें तरी आसलें भितरची शांत आवतिकाय, खुशालकाय त्या अुजवाडाक लागून चिडुत आयली आनी रोखडेंच अेक अस्पश्ट दुःख जागें जाल्लें कांय वेळान दुखाची व्याप्ती चडली. पुण म्हजे दुखाचें कारण मात दिसलें ना.

तिन सांजेचो निसर्गीक अुजवाड सगळोच मरूंक नासलो, पुण रस्त्यावेल्यान चलपी लोकांची तोंडां सारखीं दिसनासली. लोक अेकमेकां कडेन अुलयत नुलयत वताले. अप्रूप जावन ते व्हडान अुलयताले व हासताले. पुण चडान चड जाण नुलयत, वोगीच वच्चे दिसले. म्हजे भोंवतणींत दुख घर जावन येवंचें आनी सगळ्यांक खोंचन वच्चे म्हाका भोगलें आनी रोखडेंच म्हजे दुख हांव वळखलो. बीस वर्सांच्या म्हजे साहित्यिक जीणेंत घडूंकना तशी अेंक घडणूक

काल आनी आज जाल्ली वरां वरानीं चिंतून येवजून रूपरेखा तयार करुनय म्हाका कथा सुरू करूंक लेगीत जाले ना. चाळीस वर्सांतच म्हजो मेंदू थंड जावंक लागला कांय ? म्हजो अणभव आनी प्रतिभा आटून गेल्ली ? अणभवाचें विश्लेशण करून, भावना जागी करून चिंता अकंठाये करून साहित्य रचपी म्हजो तांक सोंपली ? हा-

मार्केट लागी पाविल्लें. हांव म्हजें दुखय घेवन भितर रिगलो आनी तरकारी विकण्यांकडेन चल्लो. ताचीं तोंडां पळोवन, तांचे कडेन भाजी पात्यांचें मोल करून, जाय तें घेवन भायर आयलो. मार्केटात दाराकडेन फुलां विकपी बायलां बशिल्यो. भितर वतना हाव तांका पळोवंक नासलो. पुण परततना हांव ताका पळेत आयलो. तांचे मदें कितें तरी वडवड पुण अकली मात वोगीच बशिल्ली. हांव तिका तेळीत चल्लो. ती म्हातारपणात पाविल्ली. तिजे तोंडार गोरसाणी परस चड धवमाण दिसताली आनी थंय तिजे पिरायेर जाय आशिल्ल्या परस चड मिरयो दिसताल्यो. तिचें दुख वळखूक म्हाका मात लेगीत कळाव जालोना. ती दुखाची म्हूर्तच जावन बशिल्ली.

रोखडेच म्हाका तिजे तोंड आनी मूड चड तेळूंक दिसलें. राविल्ले कडेनच थामून तिका पळेत रावचें. पांच मिनटांनी म्हाका तिजे मनांतले विचारांचो देखाव पळोवंक मेळटलो. तिजे जीणे विशीं जायतें कळटलें. पुण चाळीस वर्सांचो अक दादलो अक म्हातारी फुलांबायल पळोवन रावप म्हळ्यार ! कोणय म्हाका पळ्यार कितें सांगतले ?

पुण म्हाका मुखार वचण्य शक्य नासलें. पावल अखल्लें पुण मुखार घालूक जालें ना. दूसरे खिणांतच म्हाका त्या विशीं लजय भोगली. हांव थारायलें, मुखार वचूकच जाय चलत आसना फुलां बायेचे दुखेस्त रूप निवळ निवळ जावन मुखार आयलें. तिजे दुखाचें कारण कितें ? दूसऱ्यांकडेन तिजे अलवप जायना कितें ? सोदूक जाय. सोदूक जाय. हांव घुंवून तिजे कडेन गेलो.

ती तेन्नाचे वरी, निश्चेष्ट, नुलयन बशिल्ली. हांव लागी पावतनाय ती वोगीच बसली. हांव तिजे मुखार अुबो रावन सांगले-

‘ बाय, अक हात शेंवतें दी ’

-तीणे म्हजे तोंड लेगीत पळयले ना. पुण अलयनासतना तीणे शेंवत्याची माळा काडून अक हाताची लांबाय मेजून, कातरून म्हजे हातांत दिलें. तिने हातांपोंवटावेली खुरशाचें चिन्ह मात दिमलें. तिजे तोंडार निर्विकार आशिल्यान म्हाका तिचे पासात कांयच कळूक जालें ना. हांवें विचारलें.

‘ कितलें फुलाक ? ’

‘ अक रुपय ’

-हांवें रुपय दितना म्हाका तिचे जीणे विशीं जाणा जावंक जिज्ञासा जाली. पुण कशें विचारचें म्हण येवजलें ना. बाये तूं कितें अशी दुखान बसल्या ? तुजे घरा कोण ना ? घोव ? भुरगी ? मायेमोगाची कोणय ? घरच ना ? -अशें विचारचें. तिका व्हडलो अजाप जातलो. घडये ती सांगतली तिचे घरकारांविशीं. चडांत तिजी जाप आसतली- कांय ना. तुमका कित्याक तें ? हांव कितें

म्हण्टलो ? कितें म्हणूं शकतलो ? तिजे कडेन असल्यो वैयक्तीक गजाल्यो मारूंक म्हाका हक्क आसा

हांव फुलां घेवन भायर सरलो. फुलांबायचे दुखाचे तोंड सावळेवरी म्हाका फाट घेत आयलें. आनी हांवें निर्णय घेतलो, तिजे दुखाचेर कथा, बरी कथा बरोवंक शकता. म्हाका आतां अुत्तेजन मेळ्ळे. म्हजें पडिल्लें मूड आतां सारखें जालें. पावला कणकणीं मन अुचांबळून आयलें. सोडियम वेपर लॅपांचो हळडुवो अुजवाड आतां म्हजे मुडाचेर कांयच प्रभाव घालूं पावलो ना.

घरा रिगनाच तरकारीची चिरी आनी फुलां माळा बायलेचे हातांत दिली. तरकारी परस फुलां माळा पळोवन तिका चड खोस जाली-

‘ आज कितें हें, बायलेक फूल बी हाडला ! ’

‘ आज पिशें लागलां. ’

- तिणे कांय अलयनासतना तरकारी रांदचे कुडीत व्हेली हांव आतां म्हजे कामाक लागलो. फुलां बाय, फुलां बाय, तूं कशी दुखली ? हांव सांगूं ? तुजें जीण दळिद्राचें, तुजो घोव मेलो. ना जाल्यार तो वायटकार जावन खाटेर आसा. तुका चले नात. आसात तर तुका सामकी पळोवन घेनात. तुजे-तांचे मदें झगडें जालां, आनी ते पयस गेल्यात. धुवांक तांचे इळदिरपणांक लागून तुजें विशीं लक्षय दिवंक शकना. देखून तूं मार्केटात फुलां विकपी. पुण दुख कित्याक ? तुजे कुडाक बळ ना ? हां, व्हय. तुजे तोंड धवेंच आसलें. तुजे तोंडार रगत ना. तुजी बलायकी सारखी ना. तुका काम करूक तांक ना. देखून खुशी ना. नशीब तुजें... नशीब. पुण हांव विचारता, कितले दीस तूं अशी फुलां विकून जियेतली ? आनी फुलां विकतात तर ? आज म्हजेशिवाय दुसरे कोणय फुलां घेतलीं ? कोणय घेवंक ना म्हणून दुखांत बशिल्ली काय ? बाय, बाय तुजें दुख म्हाका समजता. बरें तरेंन समजता. म्हाका खोंचता. म्हजे भितर कितें तरी हालता. बरय, बरय तिजेविशीं. फुलांबाय, फुलांबाय, हांव पेपर काडटा, तुजी वेदना चित्रावंक पळोवया.

- अक आसली फुलांबाय. रगता विणा धवे रंगाची, बारीक कूडाची. ही तिजी काणी. घरां तिजे, घोव तिजो पक्षाघात लागून पडला. लग्न जावन दुसरे म्हयनांतच ती पयस गेल्लो काम सोदून, पुण किरकोळ कामाशिवाय व्हडलें काम कांयच मेळना म्हणून ती परत आयिल्ली. देवादयेन ताजें अक विशाळ पोरसू आसलें. थंय ताणें भाजीपात्यांची झाडां रोवन तांचे पाले, मूळां. फळां विकून कांय पयशे केले. अितले भितर तांका सात भुरगीं जल्मलीं चल्यांक लग्न करून दिल्लें. चले लग्ना अुप्रांत वेगळे जालें. घराक खांबेय बायलेक तोय आधार जालो. आनी अक राती ताका अक कुशीतले हात पायांक नज जावंक लागलें-

‘ बापा- ’

- म्हजो पूत कूडींत आयलो.

‘ अं. कितें ? ’

‘ हें प्रोब्लम अक सॉल्व करून दी. ’

‘ आतां ? तुका कितले फावट सांगला हांव बरयतासतना मदें



येवन पडूं नज म्हणून ? पळे, बरयतना म्हाका कोणय आड आयल्यार जायना.'

'पुण बापा, तूंच सांगिल्लें न्हय, प्राल्लम आसल्यार तुजेकडेन घेवन यो म्हणून ?'

— तें न्हय. हांवें जायते फावट भुरग्यांक तशें सांगला पुण—

'पुण, अुदय आनी तुजी आवय आसा मरे थंय. तांचेकडेन वचून विचार.'

'तांका कळना खंय.'

— तर म्हजे कामाचें आसा तशें सोडचेंच, हांव ताजे प्राल्लम बाचून पळयलो, तें सोडोवन दाखयलें, तशेंच तरेची दूसरी प्रश्नांय बी सोडोवंक ताका शिकयलें. आनी विचाल्लें—

'आनी कितें आसा ?'

'पळे, हे प्रश्नांक हांवे अशें बरयलां. सारखें जालें काय म्हणून सांग.'

हांवें वाचलें. चूको सारख्यो केल्यो. आनी ताका धाडलो. म्हजें बरप हांवें आतां परतून वाचलें आनी बरोवप तुटिल्ले कडेन सुरू करून वावुल्लो. मात्से वेळान म्हाका दिसलें, बरपाची सुरवात ओडलायणी जावंक ना. हांव सगळेंच बरप पिदून अुडयलें आनी परत बरोवंक सुरू केलें—

— सदां वरी ती मार्केटांतल्या तिजे निश्चीत त्या जाग्यार येवन बसिल्ली. आज तिका घरा साकून भायर सरून भायर सरून मात लेगीत अुमळशीक नाशिल्ली. भायर सरतनाच सगळ्या आंगांनी मात्सें दुखतालें. हालीं म्हातारपणातलें दुयेंसाची पीडा चड जायत आयिल्ली. तोंड धवें धवेंशे जालां खंय—शेजान्न म्हण्टाली. आज हारश्यांत पळेतना बायेक बी तशेंच दिसिल्लें. आज मार्केटात वचून बसूंक आवड नासली. पुण कितें करूं ? पोटाचे खातीर बेगळी मार्ग ना न्हय ? घोवाक जाल्यार पक्षाघात जावन खाटेवेल्यान अुठूंक जमना. चल्यांक आपलें दळदिरेंपणच चड जाला पुतांक मागीर पर्वाच ना...

... येवजितनाच विरक्त जाताली. देवा म्हाका बेगीन पावय तुजे कडेन ! पुण म्हजे काळा अुप्रांत घोवाचें कितें जातलें म्हण चित्तना मात कच् जाता. म्हाका मरणय सोंसना, जियेवपय शकना—देवा, कोणाचीय मदत मेळना मू म्हाका !— तुजी लेगीत काकुळट मेळची ना ? ...

... कोण तरी मुखार येवन रावना आनी म्हण्टा— बाय अेक हात शेंवतें दी. अेकच हात चड नाका ताका. अं, तो बावडो' कितें करतलो ? म्हजे कडेन आशिल्ली सगळीं फुलां व्हरून तो कितें ताचेर न्हिदतलो ? हें म्हजें कश्ट. ताचे न्हय. कितलें जालें ?—तो विचारता अेक रुपया बाबा, अेक रुपया हे अेक रुपयान म्हाका कितें मेळत म्हणून विचारूं नाका. तो विचारिना. अेक खीण फुलांबायक कितेंतरी विचारूंक सोदता. पुण कांयच विचारनास्तता फुडे सरता...

... फुलांबाय परतून आपले विचारांत बुडून वता. आयची जोड कितली जाली ? पांच रुपय ? न्हय स रुपय पन्नास पयसे—

— बायल कूडींत आयली—

'बरयतात ?'

'न्हय वांचता'

'हांव आयिल्ली चूक जाली ?'

'बरें जालें. सांग कितें जाय तुका ?'

'जेवणाक जालां, तेंच सांगूंक आयिल्ली.'

'तर वाड.'

'वाडलां येयात.'

— हांव अुठलो. जेवण अेक जाल्यार मागीर कसलीय तक्रार ना. सुस्त बसून बरोवयेत. हांव जेवणाक बसलो. मात्से वेळान परतून कूडींत वचून बसून बरयिल्लें तितलेंय वाचलें. आनीं बितलो— मुखार कितें ? फुलांबायचे दुखाची भूमिका जाली. तिजे जीणेचे यातनेकडेन बोट दाखयलें. पुण फुडे कितें ?

— अेक दिसा तिजो पूत येता आनी म्हण्टा मांय, हांवें तुका आनी डॅडीक सोडून गेलो म्हणून म्हाका व्हडलें दुःख भोगना हाजे— मुखार हांव तुमकां सांबाळलो. तूं आनी हाजेफुडे फुलां विकूंक बसपाची गरज ना.

नॉनसेन्स ! पूत तो तसो जाल्यार पयलींच ताणे तांका सोडून वचपाची कसली गरज आसली ? शक्य ना मागीर ?—

— अेक दिसा बाबडी फुलांबाय संवमाराक अंतरली. तिजो घोव ?—

तिजो घोव ? ताजें कितें जातलें ? आनी कथा सुरू केल्ली. फुलांबायचे दुखाचेर तर चार पॅराग्राफां अुप्रांत बेगीन तिजें मरण जावंचें ? ना. खंयतरी चुकलां मुळान चुकलां. फुलांबायची काणी अशी सुरू करप आनी फुडे बरोवप सोबना घडणुको बदलूंक जाय. कशें ?

हांव चितलो, चितलो आनी चड चितलो. पुण बरयल्याचेर आधारून चड बरवप शक्य नासलें. रोखडेंच म्हाका कोण तरी हारयलेशे दिसलें. हांव जनेला कडेन वचून भायर पळेलो. भायर काळोख. कांयच दिसनासलें. मनांत अस्पश्ट विचारां येवन वतालीं.

'जालें तुमचें बरोवप ?' — बायल पाविल्ली. म्हाका तिची अुतरांच आंयकूक जमनासलें. म्हाका जाय आशिल्ली शांतताय, अेकलेंपण आनी अणभवपाची याद. हांव वोगीच रावलो.

'जालें ?' — तीणे परत विचाल्लें.

'बरप सोंपोवन तुका कितें करपाचें आसा ?

'म्हजेर कित्याक तिडकतात ?— तिका म्हजे अुतरांतलो राग कळिल्लो.

'तुका हावे कितले फावट सांगलां, हांव बरयतासतना पीडा दिवं नज म्हणून ?

'हांव हांगा येवचेंच पीडा तुमकां ?

'म्हाका आवडना.'

'तुमकां बरोवताकाशें सांगलां हांवें ? तुमचे बरपाचीं कागदां पिदून अुडयलीं ? पेन वायट केलें ?'

'कांय करूंक ना. तूं अुलयल्यारच पुरो. म्हजो मूड वता'

— तिका राग आयलो, आनी बेगीन भायर गेली. हांव

फुलांबायचे जीणेची भवना करीत रावलो. नवेंच कांयच मेळना देखून हांवे वचून न्हिदपाचें थारायलें.

तिसरे दिसा हांवे अठतनाच सोपूत घेतलो कि आज हांव कसोय कथा बरोवन सोंपयतलों. आनी पोस्ट करतलो. सांजे घरा पावतनाच बरोवप सुरू करचें थारायलें.

ऑफीसांत अश्यो जायत्यो घडणुको जाल्यो कि सकाळीं पसून म्हाका राग येवंक लागलो. हांव सगळ्यांचेर तिडकत रावलो. चिचोंदरीचे तोंडाचे म्हजे धनयाचे अंतरांक लेगीत हांव माननास्तना प्रतिजाप दिल्यो आनी ताचो चड सवे आयकले. सांजे ऑफीस सुटतना म्हजो राग मात्शो निविल्लो. घरा पावतना ऑफीसांतलें मूड विसरचें अशें येवजीले.

घरा पावतनाच फुडले दाराकडेन बायल दिसली. ती कपडां परतून भायर बसपाक तयार जावन राविल्ली. म्हाका अजापाअत-लोच अकांतय भोगलो. आतां सिनेमाक वचूया म्हणून तक्रार करीत काय ? - हांवे तिका चुकोवन भितर वचूक यत्न केलो. तीणे तोंड अगडचें आदींच हांव कूडीत वचून म्हजो वेस बदलून घेतलो. तितल्यान तीणे काफी करून हाडली. आनी हांव अुलयनास्तना ती घोटली. बायल केन्ना तोंड अगडीत आनी सिनेमाची सुचोवणी करीत म्हणून हांव चितीत आसलो. आनी तीणे अुलयलें-

‘ हांव भायर वता ’

— म्हळ्यार ती अकलीच. म्हजो सांगाती नाका. बरें-

‘ खंय वता ? ’

‘ रेशना दुकानांत- राकेल सोंपले ’

‘ आं. वचून बेगीन परतून यो. ’

ती भायर सरली. म्हाका बरें दिसलें. चिके पुणेय मनांत बुडून बरपाक तयारी करुंयेत. कालचें बरप अर्दकुटेंच अुल्लां. तें रोखडेंच पुरतें करूंक जाय. पायलें पावल म्हणून हावे कालचें बरप टीकात्मक दिश्टीन वाचलें. काल भोगिल्ले ते प्रश्न परतून अुबे जाले-

चवथे पॅराग्राफा अुप्रांत फुलांबायचे दुखाचें कितें जाण्ट ? तिजे पुताचें परत येवन तिका खलाश करप सोबना. मागीर कितें दुखाचे नरकात तिका ओडून, लोळवप. बरें आसा. वाचप्यांचे संवेदनाक आवडटलें. आवडनाच जाल्यार तांका खोंचतलें. तांकाय वादतलें. कथेचो बरो परिणाम जातलो. बरें, बरें

हांवे कागदार बरोवंक सुरू केलें-

-सरूपया पन्नास पैसे सवाय किलो तांदळाक पुरो. तीन दिसांक जेवणाक पावलें. पुण जेवण म्हळ्यार फकत शीत न्हय. रांदय जाय. नुस्तें जाय. रांदयेक तरकारीचीं कांय तरा पोरसांत साकून मेळत. पुण नुस्तें ? ताका खंय वचप ? देखून फाल्या परत येवंक जाय, फुलांय येवन. दर दिसा सांजेचे हांगा येवन बसचें. मरूं मेरेन-

रोकडी बीज बंद पडली.

दळिद्र ह्याच दिसा, ह्याच वेळार जाय आसलें ? सरगावेलें देवानो, कित्याक असो म्हजो प्राण खातात्र- ? आनी आजच कित्याक

हांवे दांत किडीले, कपालांक, माल्लें. पेन सकयल अुडयलें म्हजे तकलेंत आयिल्या सगळ्या सव्यांचो अुच्चार केलो. पुण रागाक शमज जाल्लें ना. हांव अुठलो आनी भायर पासयो मारूंक लागलों.

बायल आयली स्त्रापून-

‘ सगळे गांवचें करंट गेलां, पाड पडिल्ले. करंट आमच्या अुदक ना, अुदक आयल्यार करंट ना. खंयचेय अेक आसू नज म्हणून नवो कायदो बी केला हाणी, पाड पडिल्ल्याचें ’

म्हजें तिका सहणत आशिल्लें, पुण हांव अुलयलो ना.

‘ तुमी कितें न्हिदवंक वच्चे सुण्यावरी घुंवतात ? ’

‘ आनी हांव कितें करूं गळफांस घेवूं ? ’

‘ तिळसांजें वेळार नाका आशिल्लें सांगू नाकात आं ? ’

‘ तूं नाका आशिल्लें विचारूं नाका ? ’

‘ जालें. चूक म्हजीच. तुमका अेक मेणवात पेटोवन ददरूक लेगीत शकना ? पळयात घरांत काळोख जायत आयला. ’

‘ तूं पावली न्हय ? तूंच कर तें आतां ’

‘ बरें हांवच करीन हांवच करपाचें न्हय ? करता, करता बायलांचो हो जन्म ! ’

हांव नुलयत रावलो. म्हजेर आयिल्ले संकश्टाची खबर तिका खंय कळटा ! लग्न जावन सोळा वरसां जाल्लीं तरी तिका म्हजेविशीं चड कांय कळूंक ना. म्हजे बरपाचे म्हत्वाविशींय तिका समजणूक ना. म्हजेंच न्हय, कोणाचेंय साहित्याचें तिका लक्ष्य ना. तेन्ना ती म्हजे बीस वसांचे साहित्यापासात कितें समजतली ? मूड आनी स्फूर्त म्हळ्यार कितें कशें कळटलें ? आसूं दी. म्हजें काम पळोवया. पुण काळोख. पळोवया मेणवाती. तिणे खंय तरी दवल्ल्या आसतली हांव रांदचे कूडींत गेलो.

ती जमनीर बसून कितें तरी करताली.

‘ व्हय गो, मेणवात खंय दवल्ल्या ? ’

तिजें लक्ष्य तिजे कामांत-

‘ आयकलें ना ? ’

‘ आयकलें. त्या आलमारींत आसा. ’

‘ तें रोखडेंच सांगूंक कितें तुका ? ’

ती नुलयत कामांत घुल्ल जाली. हांव आलमारीकडेन गेलो आनी तांतूत सोदूंक लागलों. मेणवात खंयच मेळनासली.

‘ हांगा मेळना. ’

- ती बोगी.

‘ आयकलें ना ? ’ म्हाका राग येतालो.

‘ थंय पळयात न ? हांव कितें करता पळयलें तुमी ? ’

- ती स्टोवाच्या वाती सारख्यो करताली -

‘ पळयलें. मेणावात खंय दवल्ल्या सांग. ’

‘ थंय आसतली. ’

- म्हाका तिडक माल्ली. ती म्हजो वेळ व्हगडायता.

‘ थंय म्हळ्यार खंय ? तुजे बोडार ? ’

‘ बोड म्हणू नाकात, आं ! बऱ्याक न्हय. ’



— म्हाका अगडास जालो — हांव मेल्यारच तिजें बोड जातलें.  
पुण रागाक अणाव जालो ना —

तूवे शाणेपणां सांगचीं नाका. मेणावात खंय आसा तें सांग.  
खंयचोय वस्त अेका जाग्यार दवरचें म्हण ना तुका. अेक दिसा  
हांगा, अेक दिसा थंय. वेळार जाय तेन्ना कांयच हातांत मेळचें ना.  
अुठ खंय व्गल्या म्हणून काडून दी अुठ—'

— हांवें तिचे हाताक धरून ओडलें. तिजो हात आसलो  
स्टोवाचेर आनीं स्टोव लकलें. राकेल स्टोव लकलें. राकेल स्टोवां-  
तल्यान तिजे हातारय साडयेरूय ओतलें, तिकाय तिडक माल्ली  
जायत. तिजे तोंडावेल्यान म्हाका तिजो राग कळून आयलो. ती सट  
करून अुठली, आलमारीकडेन गेली—

'भुरगीं मेणवात काडून खेळटात म्हणून काडून दवरिल्लें  
घेयात.'

— रागान, मेणवातीचो करंडो तिणे काडलो आनी सकयल  
शेंवटीलो. करंडो सामको येवन पडलो म्हजें पायां बोटार आनी  
दुखान सात सरगय पळले. पाया बोट विडविडटासतना हांव म्हाकाच  
विसरलो. म्हजो बुद्ध विसरलो, म्हजें मनीसपण विसरलो म्हजें  
अस्तित्व सगळेंच राग आनी हात हांचे पुरतेंच रावलें. म्हजो हात  
तिजे पोल्यार बसलो. परत परत लागलो. आनी निमाणे म्हजें  
हातान तिका गळो धरून धुकल्ली. ती अुमथी पडली.

म्हाका कोणतरी आडायतालें, कोणतरी फाटींतल्यान ओडतालें.  
कोणतरी नाका माका म्हण आडुतालें. कोण? कोण? कितें जालें?  
कितें केलें केलें हांवें?

मुखार ती अुमथी पडिल्ली निश्चेष्ट. म्हजें पायांक पूत धरून  
ओडताले. फाटींशेजारी लोक जमिल्ले आनी अेकल्यान म्हाका घट  
धरिल्लो कित्याक? कित्याक? तत्क्षण म्हाका शाबुदी जाली म्हजें  
करण्याचो बोध जालो— हांवे बायलेक थापटायलां. अितलें  
थापटायलां, वाजयलां की निश्चेष्ट पडल्या. ती मेली काय? हांवे  
तिका धुकल्ली— ती तकलीं चेंचून मेली? हां—हांवे हें कितें केलें?  
क—कितें केलें हांवें—

म्हाका भय जालें. मोठो आकांत जालो. म्हजें सगळे  
कूडींतल्यान भयाचीं ल्हारां वचून हांव स्तब्ध जालो. कांयच अुलोवंक,  
करूंक हांव शकलो ना. जें दोळे अुक्ते आसले. पुण कांय दिसलें  
ना. कानांत व्हडलो अेक हुंकाराचो आवाज मात आयकलों.

हळूच म्हजी आवतिकाय मात्सी थंडेली. लोक म्हजें बायलेक  
अुबी करतात तें हांवे पळलें. तिका अुदक दितना तिजें आंठांचे कोन-  
शांतल्यान रगत व्हांवचें दिसलें. म्हाका आतां कांयच, कितें पळोवंक  
जग आसलें. हांव धुवलो, ताकतीकेन चल्लो, म्हजे कुडीक गेलो.  
जायत लोक आयिल्ले. म्हजे बायलेची बोंब आयकून जायत. ते  
आसां फुतफुतताले. हांवे म्हजे कूडीचें दार बंद केलें, दांडो घाली.  
हात मेजार दवरून कदेलार बसलो, हातांत तकली दवरून, दोळे  
धांपून. म्हजे कथालावयल्यो शिरो तटतट्टाल्यो.

हांवे चितले— हांवे हे कितें केलें? बायलेक कित्याक थापटिलें?

कित्याक धुकलून घालें? कित्याक रक्तबंबाळ केली? म्हजे बायलेक  
हांव केन्नाय अशें वाजोवंक ना. म्हाका राग येता. ना अशें न्हय,  
येता. पुण केन्नाच अशें थापटूंक ना. आज म्हाका कितें जालें? सकाळीं  
साकून तिडकत आसलो आनी आतां अशें जालां. हें कशें जालें?  
कित्याक लागून?

सवकासायेन म्हजे चितपात पश्चाताप भल्लो. बायलेचें तोंड  
धांपिल्ले दोळ्यांतय दिसले आनी म्हाका लज भोगली. हांव, अेक  
संस्कृत मनीस अशी समजून घेवपी, म्हजे मनाक आपटून गेल्ले  
शेंकड्यानी लोकांचे पात्रांचेर अभ्यास करपी, हांव कसो अितलो  
हीण जालो? म्हाका लजा भोगलो. अितली लजा जाली की बाय-  
लेचे रगत व्हांवोवपी तोंडाचो अुगडाम जातनाच आपले भितर  
ओडलो. बशिल्ले कडेनच मात्सो हाल्लो. आतांच ती हे कूडीत  
येवन म्हजे मुखार रावली जाल्यार तिजें तोंड पळोवंक जमनासलें.  
आतांच न्हय, मागीरय जांवचे ना. आनी तिजें तोंड पळोवन अुलोवंक  
जमना. फाल्या भुरग्यांचे तोंडाक पळोवन अधिकारान कांयच सांगूंक  
जमना पुण, कितें जालें म्हाका? हें सगळेंच कशें जालें?

हांवे अुगडास केलो — तीणे मेणवातीचो कण्डो काडिल्लो.  
तीणे तो म्हजे पायार घाल्लो ताचे आदी? हांवे तिजे हाताक  
धरून आयिल्ले. तिजे हातार आनी साडयेर राकेल पडिल्लें. तजे  
आदीं? हांवे रागान मेणवातीची सोद घेतिल्ली. बीज नासली.  
म्हजो मूड? कसलो मूड?— आं! हांव बरोवपाखातीर तयारी  
करतालो. सगळेंच ताकाच लागून जालें दळिद्राचें मूड. तें कित्याक  
अिबाडून गेल्लें. हांव कितले फावट बरयलां. अशें केन्नाय जाला?  
आनी बरोवपाचे तुजे मूड अिबाडलें म्हणून बायलेक मारचें? तूं कसो  
मनीस रे, पाड पडिल्ल्या? तूं सुसंस्कृत, शिकिल्या मनशाचे सवंग  
करता. मनीसपणाचो अभ्यास करपी साहित्यिकाचें सवंग करता.  
फटींग, आपसुवार्थी तूं. बोकडी चाम पांगारल्लो वाग तूं. फटींगा,  
तुजें पांगरूक आतां अुमळून गेलां. अजून तूं सवंग करशीं? तुका  
लज भोगना?

म्हाका लज भोगली. हांव लोकांमुखार नागडो जाल्यावरी  
लज भोगली. म्हजे संस्कृतीचें सवंग फकत फटींगपण. साप फटींग-  
पणां. म्हाका दुख भोगलें. हांवे अितलें फटींगपण करूं नज आसलें.  
आतां पुणय सगळ्यांक सांखलें रूप दाखोवंक जाय. व्हय, तें दाखय  
ताचे पासात बरय. बरय.

आनी म्हाका स्फूर्त आयली. हांवे आदींच बरोवचें दवरिल्लें  
सगळेंच पिदून अुडयलें आनी खतखतून आयिल्लीं अुतरां कागदार  
घालीं.

'संपादकाची चीट आयिल्ली— म्हजी कथा जाय खंय. आनी  
बरप अमकेच अेक दिसान पावोवंक जाय आसलें. चीट पावन खुब  
दिसांनी म्हजें हातांत पडिल्ली. देखून मुखार थोडेच दीस अुरिल्ले...

# सपनांतर

काळखाच्या गर्भाशयांत

अंक बीज

णव मासांची प्रतिक्षा पळयत.

हांव अंक रातकिडो. किरं S S रं S S

म्हज्याच पुर्ती म्हजो संवसार.

काशेदार वणकल्या वणकल्या

हांव सून्य घुंवडायता

डी. यम. सी. च्या सूता भोंवतणीं

—आयज म्हजेकडे

मळबाच्या कोराचे, चान्न्याच्या देगेचे

जरीचे वस्त्र आगिल्ले जाल्यार,

भांगराच्या बुट्यांनी मढयल्ले

कोपयाळ्या कोपयाळ्यांनी अंक अंक उडपी पांखो

निळ्या, गाढ-निळ्यो मदांत वाऱ्यार,

मिरया-मिरयांनी हुंबणी,

तिळसांजच्या आमोरे कोराचे

आंथुरतलो आशिल्लो

तुज्या येवपाच्या राजपथार

पुण हांव कितलो दळदीरो,

म्हजेकडे फक्त म्हजी दळदीरपणां

आनी आशेले लाळेंत विरघळपी सपनां.

हांवें म्हजी सपनां तुज्या वाटेर आंथुरल्यांत

यो, आनी संवका चल.

तू म्हज्या सपनांवेल्यान चलतलो—

—हांव सून्य घुंवडायता

डी. यम. सी. च्या सूताभोंवतणीं

‘प्रत्येक उजवाडाक काळखाच्याच पोटांतल्यान

येवचे पडटा’

ह्या सत्याचे पाठांतर करतना

हांवूच अंक फाल्स जाता.

आयज लेगीत णव मास हे णवूच मास आसात.

म्हजीं सपनां रोलड गोल्डची !

—निलबा अ. खांडेकार

# आरे, कोणयतरी

मूळ गुजराथी कवी : जगदीश दोशी

अणकार : शंकर रामाणी

हांव वाचपांत गुल्ल जालां,

म्हज्या सामकार आशिल्ल्या

जनेलांतलो रेडियो एकसारको कानांत आड्डत आसा.

वण्टीवयलें घड्याळ

वर्तमानाक खोंटायन फुडें फुडेंच चलता.

ट्यूब लायटीचो स्टार्टर

दोळे मोडीत कोणाचेर गुरगुरता कोण जाणा.

दारावयली बेल मदींमदीं

थामून वाजिल्ल्याचो आवाज येता.

घरांतल्या सेव्हेटीची

दूदकाराकडेन गांवांतल्या उश्टेवाऱ्यावयल्या

खबरांसंबंदान चर्चा चल्ल्या.

बकच्छायेचें डायल फिरयत राविल्लें

शेजात्रीचें हय-हयशें खुमणें दिसता.

चावडेर चलील्लीं नाका आशिल्लीं झगडीं-केस्तांवां

जनेलांतल्यान अचळय घरांत घुसूंक लागल्यांत.

अकस्मात पयूज वता :

किट्टू गुपाट काळोख :

तो अख्ख्या घराक आपल्या वेंगेंत घेता

सकयल्या मजल्यावयल्यान

व्यास मोठ्यामोठ्यान उलो मारीत सुटला—

‘आरे, कालिदास ! तुकाराम ! आरे, नरसिंह !

पापयानो, कोणयतरी इलेक्ट्रीशयनाक आपयात रे !’

शेजराची भयण मीरा थंडसाणेन म्हण्टा—

‘आयकलां न्ही रे, गिरीधर !

पयलीं मेणवात तरी मेळटा जाल्यार पळे !’

म्हज्या चाळींत

म्हज्या घरांत

म्हज्या देशांत

मेणवातीचो सोद अजूनय चल्ला !



# **Grow More Sugarcane and Reap a Bumper Profit**

A profit of Rs. 11,000/- per hectare can be yours, by growing Sugarcane.

## **AGRICULTURE DEPARTMENT PROVIDES :**

1. Sugarcane setts for half hectare free of cost worth Rs. 50/- for new farmers growing sugarcane.
2. Green manuring demonstrations 600 number in Sugarcane fields, for one fifth hectare ( 2000 square metres ) plot 15 Kg. Dhaincha seeds given free of cost.
3. Soil Conditioner Demonstrations 1500 number in Sugarcane fields for one acre ( 4000 Square metres ) Plot 200 Kg. Mussorie Rock Phosphate which contain Calcium & Phosphorus, given free of Cost.
4. Inter Cropping in Sugarcane, Pulses Seeds given free of Cost for 1600 demonstrations plot each of 2000 Square metres.

Nationalised and Cooperative banks and Societies provide Crop loan for Sugarcane Rs 7000/- per hectare for planting cane and Rs. 5250/- per hectare for ratoon.

For technical guidance contact your nearest Zonal Agricultural Officer.

Issued by

**Directorate of Agriculture**

**Government of Goa**

**Panaji-Goa**

# गोंयकाराच्या सुशेगाद वृत्तीचे परिणाम

— आरमांद यल. फर्नांडीस (बोरी)

**का**ळखे राती जशीं पयस पयस नखेत्रां जळकतात तसो गोंयकार सपना पळयता. तो गोंयकार आपल्या जाण्टेल्याच्या आस्पतीचेर जगूक सोदपी. आमच्या म्हान फुडाऱ्यानी फुडाकार घेवन सगळो देश अखंड भारत जालो आनी ब्रिटीशाक १५ ऑगस्ट १९४७ सालांत नाकाक आनी शेंपडेक उजो लांवचो पडलो ! पुर्तुगेजीतल्या राजवटींतले गोंय १९ डिसेंबर १९६१ सालांत स्वतंत्र जालें. म्हणजेच सुशेगाद गोंयकाराक आनीक चौदा वर्सा लागलीं. गोंयकाराच्या हातांत सत्ता आयली तरी सुशेगादपणाचो बावटो सकळ उडयलो ना... आमचो स्व. पंतप्रधान जवाहरलाल नेहरूनी सुद्धा आमकां म्हळें, कितले अजीब हे गोंयचे लोक !

आमी रावतल्या 'भुयेची' खुप स्वप्ना आसतात. आयचो तरनाटो ह्या देशाचो फाल्यांचो नागरिक. फाल्यां ताका मळब उस्तीपाचें आसता. गोंयकाराक 'गोंयचें' नांव वयर काडपाक जाय पुण जेन्ना हें पोट मदीं येता तेन्ना हे हात मळबापासून पयस पयस उरतात पुण जीणेच्या हुंटयेंत इतल्याच खातीर पांय दवरप, फकत पोटाखातीरच जियेवप आनी गोंयकार तरनाटो ह्या पोटाखातीर पयशांची झाडा हालोवपाक थंय सुशेगादपणाचो आंवडो गिळून गोंय सोडून भायर गेलो. खोपटेक नळे घाले 'आनीक' नव्यो कुडी तयार जाल्यो. त्या विराडानी गोंयांभायले भाड्यांनी रावपाक लागले. वता थंय रुम भरून वोटपाक लागले. आनी आयज अेक नदर मारून पळयत तर हो सुशेगाद गोंयकार भायल्याचें बावलें कशें नाचूक लागला, केन्ना केन्ना अेक प्रस्न पडटा होच गोंयकारच मूं ? आतां गोंयचे दार शिवसेनेक उगडे केलां. ही संघटना गोंयात खंयच्या हेतुन आयल्या आनी तांचो वावर कितें हें लागी लागी सगळेंच जाणात. पुण गोंयकार आपल्या सुशेगाद न्हिदेंतूय आनिक न्हिदेची गुळी घेता. हाचो परिणाम गोंयचेर जावचो आसा. आमच्या सुशेगादपणाच्या वृत्तीन आमचेर जाल्ले कांय परिणाम आमी पळोवया :

**१. परक्याचें राज्य जायत चल्लां :** आमकां भारतीयांक, भारताच्या खंयच्याय राज्यांत मेकळेपणान वचून पोट भरपाक मेकळेपण आसा. ताचो अर्थूच असो न्हंय कि थळाव्या लोकांक वगळावन दुसऱ्याक मोयी दिवंच्यो. पुण गोंयांत हें वेगळेंच कशें दिसता. आमी पांयार पांय घालून बसून भाटां-खणीनी भायल्याक

कामाक हाडले आनी आमच्या गोंयच्या तरनाट्याक आमी भायल्या देसानी, आखाती देसांनी धाडले आमी घराक तिजुले घालें रुम भायल्याक भाड्याक दिले. आयचो दिस संजोवक, मौजेन सारूंक घरा घरांनी सोऱ्याची दुकानां घाली, काल तो कारकून आशिल्लो आयज व्हडलो ऑफिसर जालो, ताणी आपल्या गांवभावाक आपोवणे धाडलें तांका कारकुनाची नोकरी दिली आनी अेक दिसा तोवुय 'सायब' जालो, आमच्या घरदारांचो वाईट प्रचार जाल्यो आमची चेडवां-बायत्यो ह्या सायबाच्यो वावराड्यो जाल्यो आनी गोंयकार 'गुलाम.' भायर सावन पयशे येत रावले आनी हांगा शेजारी कोंबो साद घालपाक लागलो हें सुशेगाद मनाक दिसलेंच ना... आनी मागीर अेक दिस सगळ्या संवसाराचो विद्वाट जावपाक लागलो. आमी गोंयकार जातनाच ऑफिसर... कदेलार बसून धोलपाय जाय पुण हें धोंपरबुद्धीक खबर ना, धोलतलो जाल्यार पयलीं कदेल्याचे पांय सारके करपाक शिकूंक जाय म्हाका दिसता फाल्यां ते राजवटीच्या कदेलार बसतले आनी आमचे राज्य चलयतले. आनी आमी भेंडार हात धरून पळोवंकूच उरतले ! आमी सगळे अेक मुठीत येवन सरकाराकडेन मागूक जाय ह्या राज्यांत उद्योग धंदे येतले आनी तांतूत गोंयकाराक पयल्यो नोकऱ्यो मेळटल्यो आमी सरकाराक बोट दाखोवंक शकलेच ना. तोच सुर्या तोच चंद्रीम पळोवपाची संवय जाल्या आमकां.

**२. आवयभाशेचेर जाल्लो अन्याय :** आमच्या रगतांतूच सुशेगादपणाचें गुंगेवखद व्हांवता, आमी देवळांनी भजना गायली, किर्तना सांगली परकी भाशेंतल्यान. इगर्जीची घांट वाजोवन लोकांक पुंजायले. पुण सेमांव, सांगलो फिरगी भाशेन. कानाव्हालाक जशीं रूपडी घालून भोंवतात तशीं आडेचीं रूपडी आमी आमच्या अस्तित्वाक गुटलायलीं. शणै गोंयबाबान जरीय कोंकणीचो बावटो हुबयलो. त्या बावट्याच चितारील्ले 'आमची आवय' भास कोंकणी भास ! पुण धोंपरात बुद्ध आशिल्ले आमी हे दोळे वयर काडून अणभवूक शकलेना ते आवयक आमी सदाच सुशेगादुच दवल्ले. कोंबो तांतयांक येता तेन्ना ती बसपाक जागो सांस्पीता तशी कोंकणी आमची आवय हक्काच्या जाग्याखातीर आड्डली पुण तिका भशी कोणेच आसनार बसयली ना. पयली पुर्तुगीजानी 'तिका' धावडावंक केली. कोंकणीक उत्तेजन दिल्यार फाल्या सगळे गोंयकार अेक जातले हें तांका खबर आसलें. आनी मदीं ती रोवाण्यात पडिल्लेबरी सगळे



सोडून दिवपाक लागली... आनी गोंय स्वतंत्र जालें कोंकणी परतून मेकळ्या वाऱ्यान भोंवपाक सोदपाक लागली. पुण आमच्यो आळशी शिरो आनी देवाकडेन पळोवपाची सकयली वृत्ती बदल्ली ना. देवाकडेन मागतना अमकीच भाशा ती सोडपाक आमी तयार नात. कोंकणी ही भारतीय भाशा न्हय जाल्यार ती आनी खंयच्याय देशांत आसपाची. ती फकत केरळांत, कर्नाटकांत, महाराष्ट्रांत म्हणजे भारतांतूच वेंग मारून आसा हें दाखोवपाक पंचवीस वर्सांनी स्वतंत्र गोंयचे जीणेंत अंक मोठे सुरींग फुटेल. हक्काखातिर झगडपाक गोंयकार रस्त्यार आयले पुण भायले चोर आनी भितल्ले भेदी म्हणिल्ल्यावरीं आमी शेजाऱ्याक आमची ताणी सुपायेदीं पोलीं पळेली आनी हाचो मोठो परिणाम म्हळ्यार हिंदू आनी क्रिस्तांव हाताक हात घालून चलपी हाताक चिमटे काडूक लागले. खंयच्या राज्यांतल्या खंयच्या देशांतल्या लोकांनी म्हण कितल्योय भासो उलयले जाल्यार आत्म्याची म्हण अंक भास आसता. जी पाळण्याच्या दोरयेवेल्यान आमच्या भोंवतणी हालता धोलता घुवंत आसता-जीबेक बंदखणीत घालीनास्तना मेकळेपणान उतरांचो गुलाब कर-पाक, आत्म्याक आत्म्यामेरेन पावोवपाक, प्रगतीच्या तेंगशेर वचपाक फकत आवयभासूच जाय आसता. हें पळोवपाक आमी शेजाऱ्याक पळोवंचे, पलतडी पळोवंचे, पयसुल्ल्या दोंगराक पळोवंचे. तो जपान पळय. जपानी भास वापरत चलता तो, इंग्लंड पळय इंग्लेज सांगाताक घेवन वता तो. आनी आमी गोंयकार पाळण्याची दोरी तुटून पडिल्ल्यावरीं-कित्याक वागतात ?

**संस्कृती इबाडत चल्ल्या :** आयचे गोंयचे तरणाटे जशे चलतात ते पळोवक गेल्यार म्हाका त्या मांडवी पुलाचो उगडास येता, चलत चलत वचचें आनी मागीर... .. आयचो गोंयचो तरनाटो मादक द्रव्यां घेवपाक शिकलो, पाश्यात्य संगीताच्या धुंदर हातांत सोऱ्याच्यो बाटल्यो घेवन नाचपाक शिकलो आनी गोंयची जी संस्कृती म्हण्टात ती मातयेभरवण जावपाक लागल्या. सुर्या देवून वतगीर जशे मांड मळवाचेर चित्रायतात. आनी ती कुपां, ती चित्रां पुसपाक सोदनात आनी अचकीत हळूहळू काळखाची नदर वाडत वतना गोंयकाराल्या काळजाची कुडको 'चंद्रीम' उदेता पुण हें आतां पाश्चात्य आशिल्ल्याक दनपारच्या वारांच्या सुमाराक सुर्याच्या दगदगान, घामेवचें, वळवळचें आयज लेगीत आमी सुशेगाद वृत्तीचे परिणाम शिकल्यात, पुण सुम जशें लासचें आनी वळ तसोच उरचो तशें मन आमचे सुशेगादूच आसा. भायलें बरें ते जेरूर आपणवचे पुण अशे न्हय आपले सगळे विमळून, दोळ्यार हात धरून काळोखूच घेवन २१ व्या शेंकड्यांत वचचे.

**बेकारी वाडल्या :** आमच्या गांवात अंक माडाचे वाशें काडपी आसा. दिसाक पन्नास-माठ रुपया जोडपी ताका तीन पूत. बापायक सदांच दिसताले आपल्या फाटल्यान आपल्या पूतांनी हो धंदो चालूच दवरचो. ताणी अंक आपल्या निमण्या पूताक आपल्या काळजाचो हांवेस उक्तायलो 'पुता पळय ह्या गांवांत आनीक वाशें काडपी कोणुच ना. माका पळय खंय-खंय सावन सोदपाक येतात ते. देखून तुकां हांव वाशें कशे काडटात तें शिकयतां... ..' बाबा हांव

Govt. servant जातलों, बाबा हो धंदो वेजार येवपाचो, माका आनीक ह्या कुराडेक आफूडचें ना. बापायच्या दोळ्यातल्यान दुकां गळली. आतां बापूय म्हातारो जाला. पूत वेजार भोवतात! अशीय अंक नदर भंवडायल्यार अशें दिसता हे सगळे बेकाऱ्याचेंच राज्य जालां. कदेलार वसूकं स्वप्ना रंगवपी आनी निमाणे कदेलूच सुशेगाद आसता हालपाक मेळटा धोलपाक मेळटा अशें कितें तरी आमचीं चेरान न्हावपी स्वप्ना. ना तर पंजाबी पळै, जपानी पळै घामान बुचकळयो खातात. गोंयचे इतलेंय साकव गाडे, बारां सकाळ ते मध्ययान भरून आमतात ताणे मिलीटरीत कित्याक वचचे न्हय ? देशाच्या फायद्याची तरी कामां करतले आशिल्ले पुण आमी सुशेगाद गोंयकार मिलीटरीत वचपाक आमचें काळीजूच सुशेगाद ? गोंयात पुलिस उणे पडटा म्हण सरकार भायले हाडटा आनी हें फाटल्या आंदोलनांनी आमी पळेलां आनी इतली वर्सां गोंयच्या पुलिसेच्या सुशेगाद हाताची करामतूय पळयल्या. ते फकत दांडे हालयतात. गोंयांत 'सोवराज' येवन रावलो आनी भायले पुलिस येवन ताका धरलो. गोंयकार पुलिस थंय सुशेगाद पावली.

**गोंयचो सुशेगाद सरकार :** १९८३ वर्सा जेन्ना गोंयकारांनी संतोष टूँफी जिखून गोंयांत हाडली तेन्ना जिखपी प्रत्येक खेळ-गड्याक जमनीचो अंक अंक 'प्लॉट' दिवंचो म्हण सरकारान जाहीर केलें. पुण आयज अंक हजार दिस वचून दोन हजार येवंचे आयले तरी गोंयच्या सरकाराचे सुशेगाद हात वयर सरलेच ना. ही आयज नाका फाल्यां म्हणपी जीभ आमी कातरून कित्याक उडोवंची न्हंय ? आमी पासपोर्ट करून तयार आसात फाल्यां अंकटो आखाती देशांत वता, दुसरोय वता टी. व्ही लावन 'अशियाड' पळेयात अंकटोय गोंयकार ना. राष्ट्रीय स्पर्धा पळेयात, तर अशें हें सुशेगादूच कित्याक आसा ? आमी सुशेगाद आनी अगमवी सरकारूय सुशेगाद चलता देखून.

निमणें पुण मुखेल अशें खत आयच्या गोंयच्या जीणेचेर जळकता तें व्हडल्या व्हडल्या हुद्द्यार भायले मनीस आसात ते. प्रत्येक मळ पळैयात कशें गोंयकाराविण गोंयानूच जगता तें. गोंयच्या रेडिओचेर केंद्राधिकारी भायलो येवन बसला. आमी रेडिओ आयकतात, कान आमचे सुस न्हिदले. नवी उद्योगवसाहत जाली थंय सगळे भायले येवन भरले आनी फकत जालेंच जाल्यार पेपराचेर चार उतरां शेवटीली. आयज रोजगार खात्यांत आंकडो लाखांक तेकपाक आयला. आनी ह्या येदेश्या गोंयांत इतलो व्हडलो बेकारी आंकडो पळैतगीर दिसता हें वजें कितलें जड ? फाल्याचे ते महान नागरिक कशें चिडुतात पळै. हें आयज सुरींग फुटूंक जाय. आपलो पारंपारिक धंदो आधुनिक पद्धतीचेर चलोवन मुखार वचपाक जाय, सरकारी खात्यांनी आवाज उठपाक जाय. अंक खर चाबूक पडपाक जाय. तो पळय सुर्या त्या घामान भिजिल्या कुडीचेर पडून कुडीची मोतयां करता. आनी त्या आळशाची सुशेगाद दुकां सकल पडून हुंवार जावन व्हांवून वयतात. आमी तांबडे मांतयेत पांचवी जीण उगवपाक सुरूवात करुया.

# संस्कृतीक मळार भारताक गोंयचे देणें

— प्रकाश वि, तळवणेकार  
( देवस्, कोरगांव )

दर एका राज्यातले वेवार, अधिक येणावळ, सैम, थंयची लोकजीण आनी थंयची संस्कृताय हाचेर त्या त्या राज्याची गिरेस्त-काय थारता. भारत देसांतल्या वेगवेगळ्या प्रांतांतलो सैम, धर्म, भाशा अशा विविधतायेत नटिल्लो भारत देश. भारताच्या अस्तेन दिकेक वशिल्ले गोंय हे अक सैमाचो उदार वरदहस्त मेळील्ले सुपुल्ले राज्य.

## भुगोल, इतिहासाचे संस्कार

हांगाच्या वाऱ्यार धोलपी माड, रातदिम प्राये-खडपा वांगडा खेळपी दर्याची ल्हारा. ल्हान व्हड पांचवेचार दोंगर-दोंगुल्यो. सबंद प्रदेशान पावला-पावलार धांवपी न्हयो आनी विशाल दर्या. हांगच्या सैमात भर घालपी सोबित चर्च आनी देवळां. असो गोंयचो भूगोलिक वाठार. न्हयच्या काय तोंडार ल्हान व्हड बंदरा तांतुतल्यान व्हडा प्रमाणांत आयात-निर्यात जाता. न्हय-दर्यांतले नुस्ते धरून ताचेर कांय लोकांचे वेवार चलतात. शेतांमळ्यानी शेतकामती शेतां पिकयता मांडांक फावा ते वातावरण आनी किनारपट्ट्यो. हांगच्या निसर्गचे व्हड उपकार म्हण्टल्यार निसर्ग ह्या सोबित राज्याचे केन्नाच कोपाना. उंटगाराच्या पावसान हांगच्यो न्हयो उपाट भरोन व्हांवतात. गिमाच्या दिसांनी रखरखीत वोन पडता. पुण ताचो कसलोच त्रास कोणाक जायना. हांगा दोन ऋतु. पावसाच्या व्हडा प्रमाणात पावस आनी उपरान्त रखरखीत वोन. हांगाची माती, पांचवीचार झाडापेडां, दोंगर, नितळ उदक जण एका वाठारांतल्या निसर्गाचे पडविब थंयच्या लोकजिणेचेर पडोन मनश्यांचो स्वभाव, चालिरिती आनी संस्कार घडयता. निसर्गीक संकश्टाक केन्नाच तोंड दिवंचे ना पडिल्यांन हांगचे लोक माळो सुशेगाद आनी थंड स्वभावाचे, दुसऱ्यांच्या उपकाराक धांवून वचपी. गोंयच्या निसर्गान गोंयकाराचेर सौंदर्य रसिक आनी कलारसीकतेचे संस्कार केले. ताच्या दोळ्यांक भडक रंग आनी कर्कश आवाज आयकल्यार तांका तें आवडना. हांगाच्या मनश्याक हि कलारसिकता दिली ती हांगाच्या निसर्गान. देखूनच हाचे पयली संगीत, चित्रकला जांव हेर खंयच्याच कलेचे शास्त्रशुद्ध शिक्षण दिवपी एकय संस्था शाळा नासताना लेगीत संसारभर नामना जोडपी कलाकार ह्या भूंयेन दिले. गोंयच्या निसर्गान गोंयकाराचेर संस्कार केले ते तांच्या दिसपट्ट्या जिवितातल्यान

दिसता. शेताचो कुणगो रोयतात ते कशाकशेंय दिसू उपकारना हाची जतनाय घेता. बैलाखातीर सादो गोठो उबारताना लेगीत तो त्या गोठ्याकडे कलात्मक दिस्तीन पळयता.

इतिहासात खूब पूर्विल्या काळामावन गोंयचेर कितल्याश्याच परकी राजवटीनी आपलो शेक चलयलो. कांय राजवटी छळपी, धर्मीक अत्याचार करपी तर कांय सुसंस्कृत आशिल्यो. देसाच्या उत्तरेवटेन मुस्लीम राजवटीत जशें थंयच्या प्रजेर अत्याचार केले तशें गोंयांत मुस्लीम राजवटी येवन लेगीत ताणी हांगा बाटावाटी जाव धर्मीक अत्याचार केले ना. देखून हांगच्या लोकजिणेचेर मुस्लीम संस्कृतायेचो व्हडलोसो परिणाम जावंक पावलो ना. पुण पोर्तुगीज राजवटीत मात धर्मीक अत्याचार आनी लोकजिणेचेर नाक घालून धवळाधवळ जाली. पोर्तुगीज वेपारा निमतान आयले तरिय वेपारा वांगडा तांका ह्या भुंयेर सत्ता गाजोवपाक आपलो धर्म हाडचो आशिल्लो. गोंयांतले क्रिस्तांव हे मूळचे हिंदूच. पोर्तुगीजांनी अत्याचाराच्या नेटार तांका क्रिस्तांव धर्मांत हाडले. पुण हिंदू धर्माचो, परंपरेचो, रूढीचो आनी पयलीच्या आपल्या मूळ धर्माचो प्रभाव तांचेर दिस्ती पडता. हिंदू-क्रिस्तांव अश्या दोन धर्मांमदे अशे लोक वाटोन गेले तरिय दोनय धर्मांमदे अकचारपण, अकमेकाक समजोन घेवप चलता. ह्या दोनय धर्मांमदे धर्मीक प्रश्नावेल्यांन केस्तावां, दंगली अशें घडणुको घडानात, पोर्तुगीज राजवटीनय हिंदू-क्रिस्तांव एकमेकाच्या आदारान रावले. आयजय रावतात. हेर राज्यांतल्या धर्मीक दंगली-आंदोलना पळयल्या लोकांक हे एन अजाप दिसता. जी संस्कृताय वेळ-काळ धर्मीक संकश्टा, अत्याचार आनी परिस्थिती हाचे प्रमाण बदलत रावता. ताचेर आयल्या व्हडल्या-व्हडल्या संकश्टाक तोंड दिवन लेगीत ताचेर कांयच परिणाम जायना ती अग्नीपरिक्षा दिल्ली खरी संस्कृताय. आनी हिच गोंयकाराची संस्कृताय. मागीर त्या गोंयकाराचो खंयचोय एक धर्म आसू. संस्कृताय हि एका व्हांवपी झऱ्याच्या उदकाप्रमाण. एका पिळगे कडल्यान दुसरे पिळगेकडेनचलत वचपी. तशीच गोंयांत ती एका पिळगेकडल्यान दुसऱ्या पिळगेकडल्यान चलत आमा आनी चलत रावतली.

## गोंयची लोककला

गोंयच्या संस्कृतायेत लोककला हि ताचे म्हत्वाचे आंग. दिसभर आपल्या शेतां, भाटां, खोल दर्यांत नुस्ते मारपाक व्हडे



घेवन वचपी कश्टकरी रात दिसाचे आपले कश्ट आनी जिवितातली दुख्खां विसरोन मनाच्या करमणुखातीर ताची खोशी ह्यो लोक कलेतल्यान सादर करता. ह्या लोककलेत ताच्या भोवतणचो सैम आनी दिसपट्टे जिवित हांचो सत्रंद आसता. लोककलेतलो मांड हो एक मत्वाचो प्रकार. मांड म्हण्टल्यार लोककला सादर करपाखातीर राखून दवरिल्लो जागो. गांवांतल्या दर एका वाड्यार अशें मांड असतात. तांचेतलो धाल्याचो मांड. धालो-फुगडी हे एक खासा पद्दतीन नाचत गायत बायलां सादर करतात. फक्त बायलांचीच ताचेर पुराय सत्ता.

धाल्याक उबी रावली म्हणतकच रातच्या णव वरासावन फातोडेमेरेन ह्या धालांक सामको नेट येता. धालां मांडनर गोंयच्या संस्कृतायेची मूस.

‘जागर’ ह्या लोककलेचे दोन प्रकार गोंयात पळोवक मेळतात. तातूंतलो एक प्रकार हो हिंदू समाजातल्या ‘पेरणी’ ह्या खासा जागर करपी आदल्या संस्कृत ग्रंथांत गावप्यांच्या यादीत नांव मेळता अशी परंपरा सांगपी लोकांकडल्यान जातालो. हातूंत गोंय-कारांच्यो धर्मीक भावना आसताल्यो. गांवांत दरवर्सा थाराविक दिसा तो जातलो. हातूंतले ढोलकिचे वादन हे सामके आकर्षक आनी तोखणाय करपासारके. दुसरो जागराचो प्रकार हो क्रिस्तांव समाजाचो. हो आयजय चारू आसा. हातूंत म्हादळे आनी घुमटा ह्या वादयांचो भुपेग जाता. हिंदू आनी क्रिस्तांव समाजाक एकठांय

हाडपी शिवोलेचो जागर आजूनय फामाद आसा. ‘देखणी’ ही एक लोककला प्रकारातलो लोकप्रिय लोकगीत प्रकार. ‘हांव सायबा पलतडी वता. दामूल्या लग्नाक वयना.’ हे देखणीतलेच एक लोकगीत देसातेच न्हय तर देसाभायर लेगीत लोकप्रिय जाले. देखून सर्गेस्त राजकपूरा सारक्या नामनेच्या सिनेनिर्मात्यानय ते आपल्या सिनेमांत घेवपाचो मोह जालो. आपलो खासा पारंपारिक भेस आनी हेर वस्ती आंगार घालुन बायलांचो पंगड देखणी सादर करता. संगीत आनी नाटक हांचो आस्पाव जाल्ले. ‘रणमाले’ ह्या लोक कला प्रकारातल्यान रामायणातल्या सीतेची पवित्रताये वांगडा ह्या भूयेवेल्या बायलांची परंपरा आनी राम पुरुसावांगडा दादल्यांचो स्वभाव हातुतल्यान घडता. लोक कलांचो खरो हेतू मनाक खोशी करप हो आसलो तरिय देव देवचारा वांगडा हांगाच्या सैमाक, जनावारा-प्राण्याकय तितलीच मुवात दिल्ली शिगम्या वेळार जोती म्हणताना दिसोन येता.

गोंयांत मुखेलपणान हिंदू, क्रिस्तांव, मुस्लीम धर्मांचे लोक आसात. प्रत्येक धर्मांत जाती आनी पोट जाती आसात. त्या प्रमाण लोककलेतय फरक जाणावता. अशें आमले तरी हांगच्या वातावरणाचे, सैमाचे ताचेर संस्कार जाल्ले जाणावता लोकाकलाचेर त्या त्या काळांच्या घडणुकांचो, सत्ता चलोवपी राजकर्त्यांचो वाटो म्हत्वाचो. गोंयचेर आक्रमणा करून सातवाहन, चालुक्य, यादव, भोज, मराठे, पोर्तुगीज, हाणी कितलीशीच वर्सां राज्य केलें. पोर्तुगीजांनी धर्माच्या नांवान बऱ्यांच हिंदूंक बाटोवन क्रिस्तांव केले. मूळ हिंदू

## K L I C K G O A ' 88

### All India photo Contest.

Join the 4th All India Photo Contest to be organised by  
Directorate of Tourism, Government of Goa.

#### I - THEMES OF CONTESTS.

- (1) Customs and Costumes of Goa.
- (2) Architectural Heritage of Goa.
- (3) Crafts and carvings of Goa.

#### II - PRIZES ( For each Them )

1st Prize	... ..	Rs. 2,000/-
2nd Prize	... ..	Rs. 1,000/-
3rd Prize	... ..	Rs. 500/-
20 consolation prize of Rs. 100/- each.		

For details contact / write to :-

**Directorate of Tourism**  
Government of Goa,  
Tourist Home, Patto,  
Panaji-Goa. 403 001.

सिवावन ते पैमावले तरी आपणाली अस्मीताय आनी मूळ  
कृताय ताणी बरे तरेन तिगोवन दवरली.  
डो घुळपदां हाचेर तांच्यां मूळ संस्कृतायेची पडिल्ली छाप दिसता.  
गुंजी राजवटीत गोंयचे मुळावे लोककला चिड्डून उडयली आनी  
पली संस्कृताय हांगा फुलोवपाचो ताणी यत्न केलो. हांगचो सैम  
आनी मातये वांगडा सबंद सांगपी फुलांनी नटोवन-थटोवन तयार  
ल्या सांगडांचेर पारंपारिक लोकगीतां म्हणत न्हंयेत आनी  
वखलात मजा करपी 'सांजांव' हो आनिंक एक लोककला प्रकार.  
या शिवाय धनगरांचो चपयखेळ, घोडेमोडणी, पेरणी, गावडा जागर  
आनी अशा कितल्यांशाच लोककला प्रकारांचो हातून आसपाव  
आसा.

लोककलांत तालगडी, गोफ तोणया मेळ, घोडेमोडणी अशे  
तायते लोकनाचाचेय प्रकार लोककलेत आसपावतात. हातून धोल,  
गासो, सनय ह्या वाद्यांचो गरज आसता. धोल ताश्यांच्या ठेक्यांर  
या नाचाचे हालचाली आसतात.

गोंयच्या लोकनाट्यांक शेकड्यांची परंपरा आसा. आयचो  
तियात्र सामान्य क्रिस्तांव लोकांमदे बरोच लोकप्रिय आसा. ह्या  
तियात्रांनी प्रांसगीक आनी रोखडी-रोखडी गीतां (कातरां)  
आसतात. सादें सरळ स्थानक. समाजांतल्यो बऱ्यो-वायट घडणुको  
तियात्रांनी आसतात. ह्या तियात्रांनी कितल्याश्यांच लोकांची  
संस्कृतीक भूक भागयल्या.

## लोककला आनी साहित्य

लोककले प्रमाण लोककथेचीय गोंयाक खासा परंपरा आसा.  
चड करून नेणत्याक भुरग्यांत काणयाच्या रुपान ह्यो लोक काणयो  
सांगतात. ताका लागून एका पिळगेकडल्यान दुसऱ्या पिळगेकडेन ही  
लोककाणयांची परंपरा चलत उरल्या. लोकवेदा वांगडा अर्विल्या  
साहित्याची निर्मणी घडटा आनी हें साहित्य भारतीय साहित्यांत  
भर घालता.

## पारंपारिक कला

दिसपट्ट्या जिविताक लागपी तोवळ्यो मालत्यो, रेंदरा खातीर  
सूर काडपाक लागपी जामणे आनी मातयेच्यो हेर वस्ती करप  
कुंभार समाजान आपलो वेवसाय सांमाळताना ही कला तिगोवन  
धरल्या.

मातयेची चित्रां-गणपती करप. पाशाणी फातराचेर चित्रां  
कोरप, नक्षीकाम असले फाकिवंत कलाकार ह्या भुयेन दिल्यांत.  
देवळां, चर्च हातुंतल्यान ही कला आयज दिस्ती पडटा.

## प्रादेशिक संगीत

संगीत हे खंयच्याय संस्कृतायेचो म्हत्वाचो घटक. गोंयकारांची  
धार्मीक आनी उत्सवप्रिय वृत्ती, देवस्थाना, कितलेशेच सण-उत्सव  
संगीताक फावा अश्या वातावरणात गोंयांत संगीत वाडलें. आनी

## GOA MARCHES AHEAD PROGRAMME UNDER THE NEW EDUCATION POLICY

- 1) Universalisation of Elementary Education.
- 2) "Operation Blackboard" movement.
- 3) Revitalising Adult Education Programme.
- 4) Emphasis on vocational and Technical Education.
- 5) Establishment of a Cell for Text Book Production.
- 6) Emphasis on Teacher Training Programmes at different levels.
- 7) Upgradation of State Institute of Education into State Council of Education Research and Training.

## Directorate of Education

PANAJI - GOA.



भारतात संगीताचे चड गुणधर्म आशिल्ल्या मनश्यांच्या प्रदेशांत गोंयचो आमपाव जालो. गोंयच्या संगीताविशीं विचार करताना दोन प्रकार सांपडटात. तांतुतलो एक भारतीय शास्त्रीय संगीत. दुसरे खासा गोंयकार विद्वान कलाकारांनी रचयल्ले प्रादेशिक संगीत. ह्या संगीतान ह्या प्रदेशा वांगडाचे नाते मांगोन वयना. गोंयच्या ह्या प्रादेशिक संगीताचे खाशेलपण म्हण्टल्यार गोंय सोडून हे संगीत आणखीन खंयच दिस्ती पडना. ह्या प्रादेशिक संगीतातले कासोळे, मृदंग, घुमटा, हि खासा गोंयची लोकवाद्या. घुमाट हे मातयेचे. ताचेंर गाराचे चामडे चडोवन केल्ले एक वेगळे लोकवाद्य. गोंयकार संगीत विद्वानांनी शास्त्राच्या आदारान लयताल हाचो सांगड घालून ताची घडी बसयली. ल्हवल्हव घुमटावाद्यार धार्मीक भावना आयलो आनी हिंदु-क्रिस्तांव धर्मांमदे हे घुमाट म्हत्वाचे वाद्य थारले.

हिंदूच्या धर्मीक कार्यांत आनी लग्नाखातीर दर एका गांवांत पंचवाद्यांचे मेळ आसतात. तासो, धोल, कासाळे आनी सनय हे त्या खातीर पांच वाद्या लागतात. पंचवाद्याचे अशे पंगड देवळांत नौबत आनी हेर कांय खासा सुवाळांखातीर वाजयतात.

सवाई-पदे, दस्तक, चंद्रावळ त्या शिवाय पालखेफुडले पेणे हो एक संगीतातलो खासा प्रकार, वाजयत, नाचयत गायत देवाची सेवा करपी हो संगीत प्रकार.

### नामनेचे संगीत कलाकार

भारतीय संगीतमळावेल्या नामनेच्या कलाकाराचेर नदर भोवडायताना तांतूत गोंयचे कितलेशेच कलाकार दिस्ती पडटले. त्या खातीर आमका इतिहासावेल्यान नदर मारची पडतली. १७७२ त श्रीमती मोहमा पालकार (दिवचल-अडवलपाल) ह्यो त्यावेळच्यो नामनेच्यो गावपी श्रीमंत पेशव्यांच्या दरबारात गायिका आशिल्यो. १८०० त श्रीमती कृष्णा झुलपी हि प्रसिद्ध गायिका जावन गेली. ह्यांच वेळार पेडणे म्हालातले मुरारबा पेडणेकर हाणी

सतार, घुमार, मृदंग वाजवपात आनी गावपात नामना जोडली. ताणी 'सुरबहार' नांवाचे खासा वाद्य तयार केल्ले. त्या शिवाय संगीतांतले म्हत्वाचे नोटेशन काडून सबंद भारतीय संगीत मळार आपलो हात लायलो. दामोदर मालपेकार, मालपे-पेडणे होय नामनेचो गावपी. ह्यांच काळात संगीत मळार आपले नांव गाजोवंक लागलो. अंजनीबाय मालपेकार ह्यो तर मामक्यो प्रसिद्ध गायिका. नामनेच्या गावप्यांक तिचे बरेंच मार्गदर्शन जालें. श्रीमती दुर्गाबाई अपुरांतच्यो जोस्ना भोळे, श्रीमती अंजनीबाई लोलयेंकार हाणीय भारतीय संगीत मळार नामना जोडली. ताराबाय शिरोडकर गायन आनी नाच हातूंत नामना जोडली. सर्गेस्त राजाराम मादेंकार हाणी तबला, गायन आनी नाच हाची सेवा करून विद्यादानाचे पवित्र काम करून गोंयाक आनी देमाक अशे कितलेशेच कलाकार तयार करून दिले. आयज तांची बायल शुभलक्ष्मी मादेंकार कथ्यक नाच शिकोवन विद्यादानाचे काम करता. श्रीमती मोगूबाई कुर्डीकार, सर्गेस्त मास्टर दिनानाथ मंगेशकार, सर्गेस्त मनोहर शिंगांवकर, सारके गायक, मिनेमा संगीत सुष्टीक सर्गेस्त येन. दत्ता हाचो सारको संगीतकार दिलो गोंयानच. हिच परंपरा पंडित जितेंद्र अभिषेकि, प्रभाकर कारेकार हे बरे तरेन चलयतात. सत्रंद संसाराक आपल्या आवाजान पिशें लावन विंगड-विंगड भाशांनी गीता-अभंग गावन एक वेगळोच रेकॉर्ड तयार केल्यो लता मंगेशकर ह्यो गोंयकार तांचेविशीं किते सांगपाचे. किशोरी आमोनकार हांच्याय वावराची तशी म्हायती सांगपाची गरज ना. संगीत हो संस्कृतायेचो म्हत्वाचो घटक. संगीत क्षेत्रात गोंयांत ह्या देमाक किते दिलां ताका मोल ना.

सुपुल्यां ह्या गोंयान जाची तुळाच करूक जायना इतले सांस्कृतीक दायज भारत देसाक भेटोवन भारत देमाची शान आनी मान सबंद संसारान उंचायला, ताकाच लागीन भारताचे पयले पंतप्रधान सर्गेस्त पंडित जवाहरलाल नेहरू हाणी Goa is the mole on the face of India अशें म्हणिल्ले.

-●-

## READ PURABHILEKH-PURATATVA ( Archives-Archaeology )

A six monthly research journal which deals with the history of Goa, its relations with British and the neighbouring kingdoms and covering descriptive account of ancient temples, forts, churches, etc. and which is acclaimed by the scholars of the world for its newer and newer reference dat.

Available at Government Printing Press, and also at our Office  
PANAJI-GOA.

A publication from :-

**The Directorate of Archives, Archæology and Museum,**  
Govt. of Goa,  
Rua de Ourem, Panaji-Goa.

Phone No. 3232

## म्हाका आवडलेले कोंकणी पुस्तक-

# ‘अच्छेव’

: अक जीवी प्रादेशिक कादंबरी

- रवींद्र रमाकांत म्हाडुळकार  
( म्हाडुळ )

**भौ.** पुंडलिक नायकाली ‘अच्छेव’ ही नवलकथा म्हळ्यार म्हजे कोंकणीतले आवडते पुस्तक. तशी पुंडलिकबाबाली दर साहित्यकृती म्हाका भुलयत आयल्या, पुण ‘अच्छेव’न म्हज्या काळजांत घर केलां. पयलेच खेपो हांवेन जेन्ना ही कादंबरी वाचली ( तेन्ना ती ‘मीन पिकलां खाण्यांनी’ ह्या काव्यात्मक नांवान ‘जागा’तल्यान खिस्तीनी उजवाडाक आयिल्ली ) तेन्ना म्हाका ती मराठीतले प्रादेशिक आनी नवकथेचे जाळवणदार म्हण नामनेक पाविल्ले भौ. व्यंकटेश माडगूळकाराल्या ‘बनगरवाडी’ ह्या प्रादेशिक कादंबरेसारखी दिसली. पूण फुडे ‘अच्छेव’चे वेगळेपण व्होलमले. ‘अच्छेव’क गोंयच्या मातयेचो वास आसा. गोंयच्या मातयेतल्यानच ‘अच्छेव’ पोसवल्या. ती वाचतना कोणूयतरी काळजार नांगर भोंवडायल्याभशेन जाता, छातयेवेल्यान शेवाळे गेल्ल्यासारके जाता. ‘अच्छेवांत’ त्या पात्रांचे आचार विचार, माये मनोव्यापार, नीती-अनितीच्यो कल्पना, तांची दुःखां, वेदना मन विछिन्न-विदिर्ण करून उडयतात, एका दोळ्यांत दुःखातर दुसऱ्या दोळ्यांत तिडकीचे आगटे पेटयता, म्हणूनच जांवये ‘अच्छेव’न म्हज्या काळजांत घर केलां.

‘अच्छेव’ ही खऱ्यानीच गांवगीरे जीणेची एक वास्तव काणी आसा. गांवगीऱ्या जीणेतली सुखदुःखा, निशेण्यो-खशेण्यो, हावेस, उत्फरके, ताणतणाव ह्या कादंबरीन भेस बऱ्या रीतीन पुंडलिकबाबान उक्तायल्या. पन्नास वर्साफाटी मीन धंद्याचें गोंयात जेन्ना आगमन जालें, त्या उपरांत हांगाच्या सैमाचो, मनीसजीणेचो, संस्कृतायेचो, अर्थकारणाचो आनी नितीमत्तेचो कसो हुलपून गोबोर जालो, ताचे चित्रण कसलीय भीडमुर्वत न धरता बरोवप्यान हांगा केलां. हांगचे हे नागडेउगडे सत ताच्या धोंगापोंगासयत कसलोय ताचेर पडो न घालतां बरोवप्यान चितारलां आनी हातून बरोवपी जैतीवंत जाला अशें म्हळ्यार अतिताय जावची न्हय.

‘खण खण माती’ ह्या नाटकान आनी ‘मुठय’ ह्या कथा-संग्रहातल्या कांय कथांनीय ह्या कादंबरीचे बीज दिसून येता. ‘ह्या मीनान धुलोरे म्हाका, धुलो म्हजो संसार’ अशें खणखण मातयेतल्या ‘बुशाली प्रमाण’ जांका शेतांतल्या नांगराच्या मुठीपरस मिनांवयल्या खोऱ्याचे मोल चड दिसता’ अश्याच कोळंब गावांतल्या पंडरी,

रुक्मिणी, केसर, नानू ह्या घराब्याची कथा म्हळ्यार ‘अच्छेव’ पुण ‘अच्छेव’ फक्त ह्या एकाच घराण्याचे चित्रण ना, तर आख्या कोळंबाचे चित्रण आसा. हांगा आबू नांवाच्या, गांव सुदारपाची सपना पळोवपी म्हाताच्या कारभाऱ्याची कथा आसा, सावळ्या मास्तराची काणी आसा. देवकी नांवाच्या पिडेस्त बायलेची व्यथा आसा. कोळंबाक मीनाची गोडी लावान, गांवाक किड लावपी बाबुश्याचे चित्रण आसा. मान्युएल डायव्हराचे प्रतिनिधीक अशें चित्र आसा, त्याच प्रमाणे ह्या जीणेन हुलपावन घेतलेल्या शंकराचेय रेखाटन आसा. आनी हांच्या सगळ्यांच्या जोडयेक सैम आसा. सैम हें हांगा एक जीवे पात्रच जांवून येता. ऋतूचक्राचे सैमिक वर्णन वाचतना बरोवप्याची काव्यात्मक, निरिक्षण वृत्ती आनी नदर दिसून येता ताचे आनी सैमाचे नाते दिमता जे तोखेव अशे दिमता. नकळटना हांगा मराठीतली विदुषी श्रीमती दुर्गा भागवतांच्या ‘ऋतूचक्राची’ याद जाता. सैम आनि हेर सगळी पात्रां तांच्या सभावांतल्यान तांच्या उलोवपातल्यान कांय वेळार प्रसंगातल्यान, बरोवप्यान उक्तायल्यात, प्रगट केल्यात. ह्या पात्राच्या आलाशिऱ्यान समाजाची अवतिकाय बेस बरी चित्रायल्या. दर एका पात्राक फावो तो न्याय दिला. चडटे कथानक, मतीगुंग करून उडोवपी प्रसंग, त्या प्रसंगाक फावो अशी काव्यात्मक पुण सादी, सहज भाशा, आनि बारीक सारीक गोष्टींचे बारीकसाणेन केल्ले वर्णन हाकालागून ‘अच्छेव’ एकदा हातान घेतली काय सकयल दवरीनशी दिसना. मनश्याक ती झपाटता हाका लागून टॉलस्टॉय, चेकोव्ह, प्रेमचंद ह्या जोडयेन पुंडलिकबाबाचे नाव घेयनशे दिसता. कित्याक तर ह्या बरोवप्यांनी चिड्डिल्या माड्डिल्या समाजाचे प्रतिनिधीत्व केले. तांचे विशय साहित्यातल्यान केळयले. पुंडलिकबाबानय ‘अच्छेवात’ल्यान ( न्हंय तर तांच्या हेर साहित्यातल्यान लेगीत ) चिड्डिल्या माड्डिल्या समाजाचेय मुणयारीपण केलां. कारण तेय मुळान भौसातले, ही जीण तांणी पळयल्या, एकाद्र्या वेळार अणभवल्यालेगीत. ताका लागून तांचे उमाळे, उर्बा, तांका नव्यो न्हंय ? म्हण तांका हो विशय भावलो, ताणी तो पचयलो आनि समर्थपणान झेलून तितक्याच ताकदीन मांडलो, आनी म्हणूनच ‘अच्छेव’ मनाक झोमता (हाच्या उलट मराठी बरोवपी, गोमंतकीय साहित्यिक, भौ. प्रो. सुभाष भेंडे हांचो ह्याच कादंबरीची केल्ली. भ्रष्ट नवकल ‘उध्वस्त’ कोणार्च तितली मानवली ना.) प्रो.



लक्ष्मणराव सरदेसायांनी भौ. पुंडलिकाची तुस्त करतना एकीकडे बरयलां कि - 'पुंडलिकाले साहित्य हे चौख भांगर, जे गुण आयल्यान नाशिल्ले ते मोलादिक गूण तागेव्या लेखनान आसा, म्हण तो भारतीय साहित्यिकाचो खरो प्रतिनिधी. कोंकणीकथेंतल्या भीष्मान काडिल्ली हीं उतरां खोटी कशी थरत ?

'अच्छेवान' किते ना ? प्रादेशिक कादंबरीचे सगळे गुण हांगा एकठांयले दिसता. ही कादंबरी आसून लेगीन ती कादंबरीच्या तंत्रामंत्राच्या जंजाळान घुस्पना, तंत्रामंत्राच्या मृगजळाफाटल्यान ती धांवना. आपल्या मुळाव्या संस्कारी, नदरेन (पवित्र बुद्धीन) बरोवपी जीणेच्या खरायेक हात घालता, खोलायेक हात घालता, आनी एकाद्रो दुबळो प्रसंग लेगीन लिखणेच्या ताकदीन सबळ करता. तांची लिखणो तरसाद कशी धारदार, ती कोळंबाचो वाठार चिरीत वता. भौ. पुंडलिकांची नदर खापी, ती वयल्यावयर केन्नाच आसना विश्वांतले सौंदर्य सोदपी ही नदर, ह्या कलाकाराक फावो जाल्या म्हणून ह्या नदरेतल्यान नेणीवेच्या पलतडी तो वचूंक पावता. तशीच ही नदर पोन्न्यांत नवे तर सोदताच, पुण त्याच बराबर नव्याक एक नवो अर्थ, आशय दितना दिसता. म्हूण 'मीनाची संस्कृताय भौ. पुंडलिकाले काळीज कोंचयता, आनी मागीर ते विशयाखातीर भायर कित्याक हेडटले ? ह्याच मातयेतल्या विशयाचेर ते बरयता पूण बरयतना ते केन्नाच मुद्दाम जावन Melodramatic जायना, तसेच Tragic लेगीत जायना. ते कोळंबातल्या बारीक बारीक गजालीचो तपशिल दिता पुण वाचप्याक ते boaring जायना. वेल्यान वाचप्यांचे मन ते कोळंब, वळवय, चिंचेदेवणे, ओडून व्हरतना दिसता. ह्या कादंबरीक घटमूट कथानक आसा. घटना आसात Climax, Anticlimax आसात हातून अदीमदी जीविताचेर भाष्यय आसा, तत्वगिन्यानी नदरेन वाचप्याकडेन सादलेलो सुखसंवादय आसा पुण तोय बी पात्रांवरवी. पुण हांगा दिसना ती चौकट, कादंबरीची चौकट. पूण हातूनच यशस्वी कादंबरेची मूल्यां आसात हे नितकेच खरे. हांगा मनोविश्लेषणयेता. आसा ती उजू भाशा भौ. पुंडलिकाची भाशा. ही तांची एक कळाशी. ती अणभवतलो जाल्यार ही कादंबरी मूळातल्यान वाचूंक जाय. भौ. पुंडलिकाली खासा 'पुंडलिकी शैलीचो' साक्षात्कार ही कादंबरी वाचतना वाचप्याक जातलो, देखीक कांय वाक्यां पळोवया १) सांजवेळचो वारो रेंदरासारको आयलो, दर माडाचेर झोपय घालून चुट्ट्यो मेंजूक लागलो. २) हांडोर भरिल्लो कळसो, तसो मांडवी न्हंयचे बगलेक कोळंब गांब. ३) तेला थेंबो नाशिल्ली माथीं कळकिची झोपां कशी दिसताली ४) पिंपळ सळसळलेवरी सगळे हांसले ५) तळचावयली आमुल्ली वयार आयली ६) दोंगरावेले धवे करड आबूच्या खाडाच्या पिकिल्या केंसासारकें दिसूंक लागले ७) सावरीची बोणां, कशे चान्ने फुटलें. ८) ल्हारां कश्यो फुगड्यार फुगड्यो उसळूंक लागल्यो, घोम्यासारक्यो एका तालार ताळ्यो पडूंक लागल्यो, बांदार वाग्यान धोलिल्या केळीमारळ्यो बायलो कंबरान बांगूंक लागल्यो ९) मेल्ल्या घोटाळे सारकी ताणें गुठली केली १०) तळचांकडली धुवरी च्यावेंतली साकर कशी ल्हवू ल्हवू विरगळटाली. भौ. पुंडलिकान कोंकणी भाशेंतल्या ओपारीचो,

लोकवेदांचोय हांगा बेसबरो उपेग करून घेतलेलो दिसता. तशेच पुंडलिकबाब हांगा सैमाक कुशीक काडूच शकनात. इतको तो हांगा भरसल्लो दिसता. हातूंतली पात्रांय प्रादेशिक, खऱ्यानी प्रादेशिक म्हणू येता असली. आतां ही पात्रां 'खण खण माती,' 'पाज्ज,' 'माड,' 'मोगाली धुव' साराकिल्ल्या कथांनी पयली वाचप्यांक मेळल्या. हांगाय ही पात्रां आपले गुण दुर्गुण प्रगटायतात आनी वाचप्यांच्या सहानुभूतेक पात्र थारतात. 'खणखण मातयेतल्या' 'खुशालीन' आनी 'पंडरीन' किते वेगळेपण आसा ? केसर रुक्मिण आनी कस्तुर हांचे नाते कोण ना म्हणू शकतलो ? देवकी, साळू आनी विठाबाय ही नातें दाखयना ? ही पात्रां लेखकान पळयल्यात अणभवल्यात म्हण ती हांगा जीवी करपाक बरोवपी येसवंत जाला. पुंडलिकबाब हो मानसशास्त्री कसो. कांय कडेन दिसता, भुरग्यांचे मानसशास्त्र भुरग्यांच्या खेळांतल्यान, करणेतल्यान तो उक्तायता. ह्या कादंबरीतले कांय प्रसंग- जशे चवथीच्या आदल्या सांजेचो बाबुसो रुक्मिणीचो प्रसंग, तांचे ते उलोवणे, मांडाचेर बायलांचे उलोवणे वो. दुसऱ्या भागातले मीनाच्या प्वांटावेले प्रसंग, ड्रायव्हर; कामेच्यांचे उलोवणे, हातून दोट्टी अर्थ प्रनित जाता. कांय प्रसंगांनी sex दिसता, पुण हो sex, हे पोजडे उलोवणे जरी पळोवपाक भडक दिसले, तरी वाचप्याक चळोवपाखातीर, अकृत्रिमपणान ते येना, तर ती वर्णना त्या प्रसंगाची खोलाय वाडोवपाक, सहजतायेन येतात. तरी बरेचकडेन बरोवप्यान संयम पाळलेलो दिसता, खूपकडेन सूचकयतायेन वाचप्याचे लक्ष तो वोडटा. तरी ह्या कादंबरीतलो हो sexi भाग हो गरज म्हूण आयला हे मुद्दाम सांगनशे दिसता. गोंय प्रदेशातले देव देवस्की, सण परबो, उत्सव सगळ्याचे वर्णन हांगा ज्युस्ताक ज्युस्त येता, पन्नास वर्सांफाटल्या गोंयाचे प्रादेशिकत्व तांतूल्यान वाचप्यामुखार उवे राबता. हेच प्रादेशिक कादंबरीचे गमक न्हंय ?

'खाज्याचे गोडयेक फोद्री घाली धाडीक' ह्या प्रमाण पैश्याच्या आशेक लागून पंडरीमारखो शेतकामती बाबुश्याच्या सांगणेवेल्यान दुसरे दिसाची रोवणी फुडे धुकलून आपली गाडी मीनाचे फातर ओडपाक लायता. हांगच्यान कादंबरीचे कथानक सुरू जाता. पंडरी कोणाचेच आयकना आनी मागीर ताच्या दुर्दशेक सुरुवात जाता. ताची गांवांत शीथू जाता पुण तो कोणाकूच जुमानी नासतना बायलेक रुक्मिणीक आनी चऱ्याक नानूक लेगीत मीनाच्या कामात ओडटा. फुडाराक पलतडच्या वळवयचो बाबुसो कोळंबाक संवकता, आनी हळूहळू करून तो रुक्मिणीच्या कांसाट्याक हात घालता. रुक्मिण सुर्वेक ताका टाळता, पुण फुडाराक तीय ताका लागी धरता. तो वेल्याचाराक रुक्मिणीक 'आका आका' म्हण्टा, तो म्हण्टा लेगीत- 'उजवाडान आका काळखांत रुक्मिण' मीनाचो वावर पंडरीची जीणच बदलून वडयता, इतकेच न्हंय तर सावळ्या मास्तराच्या शाळेंत येवपी भुरगी लेगीत मीनाच्या हिशोबान गणिता सोडयतात. इनले जाता म्हणसर गांवचो म्हाळम्हातारो कारभारी आबू जो कोळंबाक सुदारूंक सोदता, ताची पोटतिडक, ताची सपनां हावेस मीनाच्या कोंडानी पुरावतात. ताचो गांव सुदारपाची शेवट च्या खीणामेरेनची तळमळ पळोवपासारकी आनी चुरचुरे करपा-

सारकीच. एक दिस तो मास्तराक म्हण्टा-पळय मास्तर, दर एकल्या गांवच्या भुरग्याक हरिविजेय, रामविजेय वाचपाक येवंक जाय, सारको तुमी वाचून मांगता तमी. चौखेंभितर बसलेल्या लोकांक धळधळ्या रडपाक येता, अशेतरेन मांगप जावपाक जाय 'पुण तो गाळीविना केन्नाय उलयता, हे बदलूंक जाय म्हण तो सांगता. 'मास्तर, हे नये पिळगेचे जिवेवयले गाळीचें चारकण निवळ करात' मीनान केल्ली पंडरीली आनी सगळ्या कोळंबाची दैना ताज्यान पळोवं न्हजो जाता, तो पंडरीक 'बाबा गावमाली' काणी सांगून शादूर करता, पुण पंडरी पैश्याफाटल्यान लागलेलो भासता 'तुका भास कळटा ती फकत पयशाची-मनशाची न्हं' अशे तो शेवटाक म्हण्टा. गांवांत जावपी 'कृष्णकृत्यां' तांका खबर आसतात पूण तो कांय करूं शकना वेल्यान सावळ्या मास्तराक आनी आबूक गांव दूशणा दिता आनी जेन्ना एक दिस तो मरता तेन्ना ताका खांदो दिवपाक लेगीत कोण येता शेवटाक बाबुश्याक सोरो घालून, मास्तर आनि शंकर ताचो विलो लायता, तेन्ना आबूच्या कमरातल्या रुप्याच्या सरपळेचेर बाबुसो नदर दवरता. भरलेल्या कोळंबातलो निमाणो मनीस गेलो, नवे पिळगेतल्यान मनीन उबो करपाचो ताचो हावेस आसता तो तसोच उरलो. ह्या उतरांनी मास्तर गांव सोडटा, आनी हांगा कादंबरेचो पयलो भाग सोंपता. दुसऱ्या भागान मीनान गांवचो केल्लो विध्वंस येता. पंडरी, रुक्मिण, बाबुसो, ही म्हातारी जातात, रुक्मिण बरी नासता, पंडरी चिंचेदेवण्यार ज्याचे दुकान चलयता, नानू डायव्हर जावन आवय बापायक पैस जाता. डायव्हराची व्यसनां ताका लागतात. केसर मीनाच्या कामाक वता, थंय ते मिनाच्या 'रंगयाळ्या धुल्लान' घुस्पता. पुण बाबुश्याच्यो किडी आजून मेल्यो नासता. एक दिस रातचो तो केसराच्या कुशीक पावता तेन्ना रुक्मिण म्हण्टा- 'आवयझवण्या, आका म्हटले आनि आकाच्या फुड्यान न्हिदलो, मामा म्हणोन आता भाचगेच्या फुड्यान न्हिदो क सोदता?' फुडे केसर मानुयेल नांवाच्या डायव्हराच्या पागेरान सापडटा. तर नानू बाबुश्याक सोडून गेल्ल्या 'देवके'क सांबाळटा. पंडरीक लोक पुताच्या कर्तुपानी शेडायता. जेन्ना एक दिस तो देवकेक 'चेडी' म्हण्टा, तेन्ना पंडरीचेर नानू हात उबारता. मिनाची जोड म्हळ्यार रेवेंवयले उदक कशे, कितलेय ओतलें तर खिणाभरान नाच्च जाता. हे सगळ्यांक व्होलमता पुण तेन्ना खूब कळाव जाल्लो आसता. तेन्नाच मीनाच्या खाणीचेर माकना येतात. लोकांक काम मेळना. हेवटेन मीनाच्या उदकाचे लोट येवन शेता पिकनात. 'हो मीन काबार जायत्या उपांत कोळंबकार खातलें कोणाक?' हो प्रश्न सगळ्यामुखार उबो रावता. दुसऱ्यावटेन रुक्मिणीक केसराची चलयूक बरी दिसना, ती ताका सांगता, '-दिवपी खुप आसात बाय, पुण ते कसल्या मोगान दितात जाणा, फायच्या न्हं. माल पळोवन दूडू दितात तशेच दितात कोणाचे लगाडीक पळोवन-' 'हो काळोख घातकी' असोय शिटकावणेचो सूरुय ती काडटा आनि जेन्ना तीचो दुबाव वाडून ती केसराक खोदून खोदून विचारूंक लागता तेन्ना केसर एकाच प्रश्नान तिची जाप बंद करता. केसर म्हण्टा, 'कित्याक तुजे चुकलेले पावल केन्ना? आंकवारपणान? लग्नीन जावन? फुडे केसराक दीस वतात. तेन्ना आवय धूव नावेलें गर्भ ना करपाचे वखद

हाडूंक वतात. तांका मान्युअल पळयता तो ही गजाल नानूक सांगता, भयणीचेर आळ घाल्लो ताका सहन जायना, तांचे पेड्डा, पुण जेन्ना 'ते' खरे अशे कळटा, तेन्ना तो मामको बदलता. 'देवके' तो घरा वचपाक सांगता, तो घरा परतता. केसराचे लग्नाचे जुळोवंक सोदता, ह्यावेळार पुण तांचो शिकलेलो भाचो नरेशिव लग्नाक तयार जायना. तेन्ना केसर डायव्हरगांवगड! पळून वता. सावळो मास्तर मेल्याची खबर आयकल्याउपांत एका तेपार ताका जुमानी नाशिल्लो पंडरी आपले च्याचे दुकान बंद दवरता. फुडे पंडरीक वारीक जोराचें जाता. हेवटेन शारान गेल्लो शंकर चित्रकार जावन गांवाक परतता- आनी आबूच्या कप्पनेतली अर्दकुटी उरलेली चित्रां पितांक बसता. तो म्हण्टा, 'सावळ्या मास्तराक, आनी आबूक आमीं केन्नाच वळखले ना रे!' तांच्या ह्या उतरानी कितले मन आमता ते वाचप्याक कळटा, आनी ह्याचवेळार न्हावंक गेल्लो थंय नानू बुडटा, तो मेल्ल्या उपांत तागे दवरिल्ली देवकी घोवा बायलेमारकी कूकूभ काडटा. (घोवाची 'बाबुश्याची' पर्वा न करता) आनि शेवटाक चित्रकार शंकर हो 'अच्छेव' पंचावन कोळंबाच्यो शिमो हुपून वता, तेन्ना ह्या शोकांतिकेचो शेवट जाता. अशे हे उडटे कथानक मनाक सुन्न करून उडोवपी, विचार करूंक लावपी. मनशाचो प्रेरणा सौंदर्य-शास्त्र आणि भाषाशास्त्राच्या नेमानुसार वावर करना तेन्ना दर कलाकाराची कलाकृती उत्कृष्ट कलाकृती जांवक पावता. पुंडलिक बाबाल्या 'अच्छेव'च्या बाबतीन अशेच जाला म्हण तो श्रेष्ठ कलाकृती जावन आसा. ह्या कलाकृतीचे भारतातल्याच न्हंय तर हेर परकी भासांनी लेगीत अणकार जांवक जाय आनी हे बावलाकशी भांगर सगळ्यांच्या हातानी पडूंक जाय, तेन्नाच 'अच्छेव' सार्य थरतली. भौ. पुंडलिकबाब हो भौडंगी प्रतिभावंत, ताणी सगळे साहित्य प्रकार हातासल्यात 'बांगर बैला'चो धेंक गाजोवपी आनी 'गा आमी राखणे म्हण' कुंकाच्यो घालपी कविता ताणी बरयल्या, 'मरण इतले सुंदर आसता' 'काणी एका मांजराची' सारक्यो रुपकात्मक काव्यात्मक आनी वळख 'भिकारी' 'अडचण' सारक्यो सामाजिक. जाणवीकेचेच्यो सुरवुस कथाय ताच्या लिखनेतल्यान प्रसवल्या. 'एक पोर नागडेच उरता' 'पावणी' सारक्यो दर्जेदार एकांकीय तांच्योच. इतकेच न्हंय तर 'मर्णकटो' वाऱ्यावेल्यान सगळो भारतभर पावला, 'श्री विचित्राची जात्रा' हे नभोनाट्य आमच्या देशाच्यो शिमो हुपून आंतरराष्ट्रीय थरार किर्तीक पावलां, 'चौरंगा'न साहित्य अकादमीच्या दरबारान आपले स्थान मांडला. 'शवय शबय भोजन समाजा'न गोंयकाराक राजकीय निसंतान म्हळ्यार किते तें दाखोवन दिलां, सद्या तांचे 'पांजण' बरे जमून येतना दिसता. अश्या ह्या म्हज्या आवडट्या लेखकाचे, म्हजे आवडटे पुस्तक 'अच्छेव' हाका भारतीय साहित्याचो मानदंड असो 'ज्ञानपीठ' पुरस्कार केन्ना मेळटा त्या दिसाची हांव उमळशी-केन वाट पळयत आसा... खात्री आसा तो दिस चड पयस ना...!



# कविता

## शिवरता अभिषेक

तुजो अभिषेक

म्हाका भिजौन गेलो

तुज्या ओटांच्या

ओलसाणी परस

चिप्प करून गेलो.

पुण....

मेल्ल्याकच मारपाची तुजी रीत

काळीज मनाक

दुखोवन गेल्या.

तुका हक्क आसाच रे

पुण तुजीच उतरां

तू म्हणटालो

काळजां एकवठावळ्यार

पुरो आस्तात

मागीर.....

आता काळजा पैसावळ्यात

म्हाका सांग

फटींगपणा म्हणटना

तुवें चितपाचे

हांव मेल्लें जाल्यार

तुजो अभिषेक

तू करतलोच आसलो न्ही ?

मागीर आतांय.....

(२)

म्हाका फटींग थारावन

तुवें म्हजे रीण पावयलें

आनी-हांव म्हजें म्हाकाच वळखलें

(३)

तुवें पोसो भरून दिलो

पुण हांवेच घेतलो ना-

वेंगय तुजी न्हयकाल्ली.

घडये जायत म्हजीच पिशेपणां.

(४)

तुका मेळपाचो यत्न

करूनय तू मेळळो ना.

घरच्यानी केल्लो मोनेळ

म्हज्यान तोडपाक जालोना-

तुज्या काळजाचो सोपूत

घेवन सांगता.

‘उतरां फटींग नास्तात

उतरां फाटल्यो भावना

तर नाच ना

पुण उतरां

फकत घसरतात

शिम-मेर नास्तना

खंयच्या खंय व्हांवतात

(५)

आता रडपाची म्हाका संवयंच जाल्या

कारण-म्हजीच सया

म्हाका पैसावळ्या.

(६)

म्हजी यादी धोल

ती सांजवेळ पातळावन बसल्या

आनी- तू तें आमंत्रण

घेवन बसला

ते आमंत्रण

न्हय तुज्या भंगील्ल्या सपनाचे

न्हय म्हज्या फटींगपणाचे

तुजी सपनां, सपनाच उल्ली

पुण म्हजीं ? ?

म्हाकाय सपना

नाका

आतां आनी त्राण उरूंक ना

हें आमंत्रण

तुका ‘थंय’ आपयता

हांव थंय रावतलें

तुज्या येवकाराक

हांव पयली वतां

उपाय नासून

पुण हेंच आमंत्रण

थंयचे समज

आनी जाता जाल्यार

एकलोच

सांजवेळा इस्टांक चुकौन

म्हाका मेळूंक येतालो

तस्सो यो

तुकां रावता

येता मरे ?

हेंय आमंत्रण-

- शांती प्रभू तेंडूलकार

## म्हाका आवडलेलें कोंकणी पुस्तक

### वज्रलिखणी

— अल्हास यशवंत नायक  
(म्हाडोळ)

**आ**मच्या जिणेंतल्या सुखःदुखांचो अणभव घेवन निर्माण जाल्ली आनी शेणलेल्या पावलांक परथून अजु मार्गार हाडपी 'वज्रलिखणी' आनी ती निर्मीतल्या गोंयची अस्मिताय आनी पुरुषार्थ राखून दवरपापासत रातदीस तळमळीन वावुरलेले गोंयचे सुपुत्र, शणै गोंयबाब हांका नमळायेन म्हजे वंदन ..

'म्हज्या आनी तुमच्या मनाची फटवण करूंक हांवें तुमकां नाका जाल्ल्यो फटासी सांगूक नात. म्हजी दर अंकली म्हणणी तुमी तुमचे बुद्धिचे साणीर घासून पळयात आनी कसाक लागल्यार घेयात.' अशी वज्रलिखणी हातांत घेतकच सुर्वेकच शिटकावणी दिवपी भौ. शणै गोंयबाबांनी आपले मांयभाशेर, भुंयेचेर, भुंयेवेल्या मनशांचेर, तणाचेर आनी कणाचेर लेगीत काळजासावन मोग केलो, ताची जतनाय घेवन राखण केली. कोंकणी भाशेची सासाय चारूय दिकांनी पसळतावपाखातीर ताणी तब्बल चार तपां कश्ट काडले. आपल्याच लोकांची अुणीदुणी सोंसली आनी कोंकणीक व्हडविकाय मेळोवन दिवपाची म्हान क्रांती ताणी जल्मांक घाली. देखुनूच असल्या ह्या म्हान क्रांतिविराक म्हापुरुषाक म्हजें परथून परथून नमळायेन वंदन करून म्हज्यांत नवें चैतन्य निर्माण करपी, नवी प्रेरणा जागोवपी तशेंच हेरांक आदर्श थारपी वज्रलिखणीचेर थोडें बरोवपाचो यत्न करतां.

#### शणै गोंयबाब : जीण आनी बरप

शणै गोंयबाबांच्या जीण आनी बरपांचो अणभव घेतकय मन प्रसन्न जाता. म्होवाळ, रसाळ भास चोखताना गिन्यानाचो खण भरत रावता. नवी नवी भाम शिकूक मेळटा. तरणे रगत आंगांत सळसळ लागता.

स्वतंत्रतायेच्या लढ्यातेंपार बरयल्लो क्रांतिवीर वि. दा. सावरकार हांचे बरप वाचतकच स्वतंत्रतायेच्या होमखणात स्वतंत्रताय राखूंक जशी अुडकी घेंव अशी भावना जाता तेचपरी शणै गोंयबाबांची बरपावळ वाचतकच मनाची गत जाता.

वज्रलिखणेंतल्यान शणै गोंयबाबांच्या मानी सभावाची नाट आमकां मेळटा. आपले खाशेले भुंयेर तरेकवार वावर करून पडींग पिकाळ करपाचे पांचवेचार हांवेस हड्ड्यांत जागोवपी तशेंच

वाचप्याच्या आनी हेर गोंयकार भावांत निर्माण करपी हे भुरग्यांलें तशेंच नागरिकांचे इश्ट म्हण दिश्टी पडटात तर अुद्येगी मळार सगळ्यांक गिरेस्त करपाची तांची वान्साय वज्रलिखणी नदरेत पसवयता.

अंकवटेत तंत्रीक आनी शास्त्रीक मळाचेर अुदरगत जोडून सगळ्यांक सुखी करपाची तांचे हावेम, हुटहुटी तर दुसरेवटेन सामाजीक भेदभावांचेर खंत परगटायताना अंकचाराची ओड लागिल्ली आनी त्यापासत वावुरपाची तांची जिद्ध तळमळ पळोवन पुराय गोंयच्या अुदरगतीचो हुस्को, तळमळो तांका कितलो आशिल्लो हे मनाक पट्टा. हाकाय लागून घडये तांका 'गोंयबाब' हें नांव फावो जालां आसूंये अशें म्हज्या भुरग्यामनाक दिसता.

आपणाल्या हावेसांतल्यान, ते आमकां वेगवेगळी रुपां दाखयतात देखून तांका सत्पुरुष म्हणचें कांय म्हापुरुष थारावचो हेंच कळना पुणून हेबूय मनाक दिसता की ह्यो दोनूय नामना तांका जोडल्यार तांतूत लटकेंय जांवचे ना. ते मुदलचेच तशें म्हणल्यार अतिनकाय जावची ना.

काळखांतसून अुजवाडाकडेन व्हावपाची ह्या वज्रलिखणेंची ताक आसा. जी ती वारंवार आमकां तांतूतल्यान दिश्टी पडटा. अनाथावरी जरी अर्ध्या वाटेर लेखकान आमकां सांडले तरी ताज्या पुर्णतेची अुमेद वज्रलिखणी दिता. अशा वेळार दुसऱ्यां खातीर जगपाची तशीच दुसऱ्यांकय अुजु मार्गान जगोवपाची प्रेरणा वज्रलिखणी दिता. जिणेच्या अुंच पांवड्यार पावली मारतानाच 'वज्रलिखणी घडोवपी आयज आमच्यांत ना जाले, हें पळोवन मात मनांतलो अंक कोनसो रितोच अुस्ता. आयज आमच्या सारकिल्ल्या तरणाट्याक तांचीच चड गरज आशिल्ली.

'हांव झगडटलों, आनी झुंजतलों, हांव तरवार वावुटलों. हांव तुवकां आनी नाळी पेटयतलों, हांव ठो-धुडूम करतलों. हांव विमानानी अुटटलों, हांव दारु-गुळ्याचो पावस घालून दुसऱ्यांच्या हड्ड्यार बसून तांका चेंचतलों, गुड्डायतलों आनी माड्डयतलों. जे गरीब दुबळ्याक आपल्या बळगाचो हावको दाखयतात त्या मस्त्यांची मस्ती हांव जिरयतलों. गरीब-दुबळ्याची दुस्मान तोय संवसारचो दुस्मान. ताका ना करून हांव संवसाराक हुस्क्यामेकळो करतलों '



अशें बोंबलेल्या देठासावन आड्डत ते अन्यायाचे दुस्मान जावन समाजाक हुस्व्यामेकळे करूंक वावुवताना दिश्टी पडटात.

जिणेंतल्या ह्या खेळांत खेळपाचो सगळ्या मनशांक समान हक्क आसतात. हातूंत ल्हान व्हड कोण नासता देखून विद्यमान संस्कृतायेचो गुलाम जायनास्तना खाशेल्या खोंपटातूनच वंडाक वो लढ्याक अुवो राव अशी शिकवण वज्रलिखणी दिता.

### ‘गोंयची आवयभास’

नव्या क्षितीजाची अुदेंत पळोवपाची जिध्द आशिल्ल्या ह्या गोंयबाबाक दाभिकतेची भोव तीड आसा स्थितंतर जाले असे म्हण अशे भासोवपी, दीन दुबळ्यांक नाडपी, पिळपी तशेंच कदेल्याची सत्ता गाजोवपी, फुडाऱ्यांची तांका भोव तिडक येता. खऱ्या स्थितंतराचे ते मोगी.

गोंयांत आयज तरेकवार परक्या भासांनी कितलीय जरी धुमशेणां घाली तरी शेवटाक निजाची येजमान कोंकणी भासूच तग धरून रावताली आनी अुंच माथ्यान मिरयतली अशें शणै गोंयबाब थोमणे मारतल्यांक जाप दितात. तांचे सपन आयज खरें जालां.

जी कोंकणी आमी आमचे आवयच्या दुदाभरशीं पियेंल्यात आनी जी आमच्या मेंदूत घट्ट बसका मारून वसल्या तीच कोंकणी आमची आवयभास.

कोंकणी, मराठी भासांचे नातें आनी तांतूंतले अंतर हांची वेगवेगळ्या पुराव्यासयत देखी दिवन थोमणे मारतल्यांक कोंकणीच आमची आवयभास हें दाखोवन दिलां. ते म्हण्टात, ‘आमी व्हडल्या कुळांतले आनी आमची भास वेदांच्या घराण्यांतली, आमची भास व्हडली खरी पुण आमचे लोक तिचो अुलोवपांत आनी बरपांत चडसो वापर करीनात, आमगेल्या चार पांच वर्सांच्या सुपूल्या भुरग्यांक आमी कोंकणी शिकयनास्तना मराठी, कानडी, पुर्तुगेज आनी इंग्रजी शाळांनी घालतात. हे तरेन आमी तांका बरप शिकयनात तर तांगेली तरणो मेंदू फातरावरी घट करतात. तांगेली मत भंगयतात, तांगेले आयुष्य अुणे करयात. शाळेंत केन्नाच शिकानासतना जाण्ट्याक तशेंच नेण्ट्याक जी भास भोंवरी समजता अुलोवंक येता, लिखणी हातांत धरल्यार बरोवंकय येता, तीच तांगेली निजाची आनी खरेली आवयभास. देखून सुपूल्या भुरग्याले मुळावें शिक्षण आवयभास कोंकणीतल्यानूच जावंक जाय हांतून निखालय वाद ना.’

भुरग्यांले आयुष्याचे मुस्तायकेंत तांगेली आवयभास म्हळ्यार संवसारातल्यो तांगेल्यो जिखो जोडपाचें सगळ्यांत अुंच शस्त्र आसा. तांचे आत्मपण घडूंक, पुराय करूंक तीच अेकटी अेकसुरी पालोव दिता. देखून शणै गोंयबाब अेके नदरेन गोंयच्या समाजाचो, भासाचो, विचार करून तांच्यातली म्हापुरुषांची रुपां दाखयत फुडले हावेस उगतायतात,

मनाच्या पड्ड्याचें कायमची कोरून दवरपासारकी म्हान म्होवाळ, तत्वगिन्यानी अुतरां वज्रलिखणें अुतरायताना वाचप्याच्या काळजांत तळमळ, तांक निर्मीता. आपलो हावेस अुगतायतात,

आनीक आमच्या नागरीकत्वाची कर्तुबां याद करून समजयतात की ‘कोंकणी भास आमी अशें तरेन फुलोव्या कि सकयल्या पांवड्या साकून वयल्या पांवड्यामेरेन अुलोवपांत तशी बरोवपात ती सगळ्यांक सारकी समजूक जाय. वेली भास आनी सकयल्ली भास पंडीती भास आनी गावडी भास अशे तिजे वांटे जावंक जायनात आमी गावड्यांक पंडीत करूया आनी सगळेच पंडीत जावया. आम सगळे जाण कोंकणी भाशेचे पुराय स्वराज्य भोगूंया.’ नाजाल्यार मराठीक, कानडीक आनी हेर भासांक आवयभाम लेखून आम आमगेल्या खाशेल्या हुकामोलाच्या घरांत परकी जातले. आम आमगेल्या कोंकणांत आयतेकार मानाय जातले. आमी घरचे खांदनी उरचे नात. परक्याच्या मेंदून येवजूचे आनी तागेल्या पोशांत अुदक पियेवचे अशी आमगेली बंडाची आवतिकाय जातली.

‘गोंयची आवय-भास’ हांतूंतले शणै गोंयबाबाचे विचार आमच्या बुद्धीदारार पर्थून येवन आदळतात आनी फुडाराचो जो अुलो तांका मेळ्ळा तो ते आमकां नवे पिळगेक कळयतात. फुडारांतल्यो जायत्यो शक्यता आनी पुर्ती तांच्या वज्रलिखणेंत आसपावळ्यो आसात ज्यो आपकां नेमान आमच्या बऱ्या फुडाराखातीर विनयतात कडू पुणून सत्य रुपांत समजावन पर्थून पर्थून दोळ्यासामकार नाचूंक लागता. नव्या पिळगेच्या जिणेचो अुजुमार्ग शणै गोंयबाबाच्या विचारांनी दिश्टी पडटात.

### अैनवेळार

ज्या गोंयकाराक बंदेपणाची रुच लागिल्ली आसा आनी जे राजकारणांत, भासकारणांत आनी धर्मकारणांत फांपरमुठके बंदेच रावूंक सोदता आनी जांचे हावेस हिंदुस्तानाक स्वतंत्रताय मेळटकच ‘गोंय’ हें म्हाराष्ट्रांत विरगळोवन म्हाराष्ट्राचे (मराठणाचे) आनी ‘मराठी’ भाशेचे चेपण आपल्या माथ्यार घेवन अडेचे ‘मराठ’ म्हण सासणाची सासणां बंदेपणात काडूंक सोदतल्यांच्या हद्दी तशेंच शिक्षित पुणून अशिक्षितांच्या देख दाखोवपी वंडाक वज्रलिखणी लजेक म्हारग करून तांका आपली भूंय आपणाल्या हातांत घेवन गोंयच्या मुखेल सत्तेतळा ताजो कारभार, वेव्हार, कोंकणी भाशेंत खासा चलवचो आनी आपणाल्या घरां-दारांत आपणे धनीपणान नंदचे हें तांगेल्या मतीत सोडून सपनांत लेगीत येना हे दाखोवन दिता.

गोंयांत वेगवेगळ्या धर्मांचे आनी जातींचे लोक आसात. त्या सगळ्यालो अेकामेकां मजगतचो अेकचार घडोवपी अेकूच वस्त म्हळ्यार कोंकणी भास. तिजें साहित्य फुलयलें ना आनी सरकारी म्हालांत तिका सुवात दिली ना जाल्यार गोंयच्या प्रजेचें अेकचाराचें हे तत्व नाशे जावन तांचे मजगतीं वेगळोचार माततलो आनी तांची वाट लागतली.

मुंबैतल्या साहित्य संमेलनाचे अध्यक्ष भौ. काकासायब कालेलकराच्या येजमानी अुलोवपांत शणै गोंयबाबाची वज्रलिखणी घोणीच्या नदरेरुपांन भोवतना अणभवता. तांच्या अुलोवपांतले कांय वांटे आपणाल्या बुद्धीच्या साणीर घासून तांतूतले सत्य अजमावन कांय

विचाराक वेगळें रूप दिवन काकासायबांचे विचार वेगळे दिकेक घुंवडायल्यात.

पुर्विल्ली कोंकणी आनी अविल्ली मराठी ' हांचे संबंद आनी इतिहास घडोवन 'मराठी' पुर्विल्ली म्हणप्यांक कोंकणीय पुर्विल्ली आनी कोंकणी संस्कृताय मराठी संस्कृतायेपरस अंच अशें म्हणपाक दुबाव विरयत करता.

तांच्याच अुतरांनी सांगचे म्हळ्यार ' असले आमगेले कळवंत आनी गिरेस्त आवय-भाशेक मराठीच्या अडेच्या, किंवजेल्या, शेळ्या, पाराथ्या आनी चायां-बोयांच्या दुदाची निखालुस गरज ना. मराठी बेनुल्लेक लागून आमची कोंकणी भास भंगल्या आनी भंगतली.'

' अँन वेळांत ' ते कोंकणी-मराठी भाशेचो वेव्हार, अतिहास, संबंद तशेंच गोंयातल्या तशेंच हेर राष्ट्रांतल्या शिंदळकी बायलांची जिण, आमचो समाज, साहित्य, दैवत आदी विशय वज्र-लिखणेन हाताळता.

## ‘आबे फारीय’

भुलविद्येच्या मळार शास्त्रीक सोद करून तिका शास्त्रांच्या पांवड्यार चडोवन संवसारातल्या गिन्यानांत भर घालपी ह्या विद्येचो पयलोवेलो म्हालगडो शास्त्रीक गोंयचो अजवर, पूत आबे फारीय हांका आमी विसरत न्हयल्यात.

तशें पळोवंक गेल्यार आमच्या शिक्षणांत अतिहास शिकतना आमी फकत झुजामळार रगता गळयल्ल्या मनशांच्यो जिणो घोत्रेतात. पुणून रगतां थांबयतल्या आनी कसल्याय पिडेची चवनां पेखयतल्या आमी विसरतात हें ' वज्रलिखणी ' आमच्या दोळ्यांमुखार परथून परथून नाचोवन आमच्याय अतिहासाची फरकताय दाखयतात.

अद्रियांक जें गिन्यान जागेपणांत अणभवना ते गिन्यान तांका आबे फारीय हाणी आपणाल्या भुलविद्येच्या न्हिदेंत ( वणवणीत अजवाडाची न्हिद ) जाता म्हणपाचे ताणीं आपल्या प्रयोगांनी मिद्ध करून दाखयलां.

आबे फारीयान हाताशिल्ली भुलविद्या आनी फारीयाच्या नामनेची वळख, तशेंच जिणेदर्शन वज्रलिखणी घडयता. आबे फारीयाचो जो अतिहास वज्रलिखणी घडयता तो गोंयच्या हेर खंयच्याय पुस्तकांत चड वाचूंक मेळचेलो ना कारण तशें वज्र-लिखणेवरी पेजाद पुस्तकय निर्मूक ना.

मनशाचो मेंदू म्हळ्यार रन्नाची खाण ती जर बरीच सांसपिली जाल्यार जायतीं रत्नां मेळून आपले गिन्यानान संव-साराच्या गिन्यानात जायती भर घालूंक मेळटली देखून आबे फारीयाचो आदर्श दोळ्यांसामकार दवरून आमच्या पिळगेक शणै गोंयबाब अतिहासाचो वांगड दिवन सुचयता की आमच्या गोंयकारांनी जरी परक्यो भासो लागी केल्यो तरी ताणी परक्यांचे निखटें अुडें खावन सुण्याभाशेन वांचचे न्हय. ताणी फारीयाभशेन आपणाल्या खासा मेंदून येवजून कसलें तरी नवें गिन्यान अजवाडाक हाडचें.

जो वांचपी हे शणै गोंयबाबाचे आबे फारीय विशीं आनी हेर

विचार वाचता ताका त्याच अुमळशिकेन नवे नवे सोद करपाचो फुरफुरो येता हांतूत अिल्लोय दुबाव अुरता.

## ‘संवसार बुट्टी’

जनजागृतीचें भान शणै-गोंयबाबांत निर्माण जालां देखून ते वज्रलिखणेन वाचप्याच्या काळजांत विद्रोहाचे अिबळे पेटयता आनी जनजागृतकायेचें मोठें पवं वाचप्याचेर अुभारता, आनी वाचतल्याक आपूण अेक गोंयचो घटक कितलो फाटीं आसा, कितलो काळखांत जळपेता हाची जाणवीकाय दिता. देखूनच वज्रलिखणी ही काळखांतसून अजवाडावटेन व्हरपी आसा. हांगासल्या मातयेक मुठमाती आनीक दिवन नवें निर्मीती करपाची तांक, जिद्ध वज्र-लिखणेंत आसा हे दिसून येता.

संवसार बुट्टेंतल्यान आमच्या जिवितांचें व्हड तत्वगिन्यान वज्रलिखणी केळयता. देवान संवसार कित्याक घडयलो? आमकां जल्मांक कित्याक घाले? आनी अुपरांत संवसार बुट्टी कित्याक धाडली? हांच्यो रसाळ जापो म्हज्यासारकील्या वाचप्याच्या काळजाक हात घालून गिन्यानात भर घालता आनी वज्रलिखणीक अुंचेल्या पांवड्याचो भौमान दिता.

जशे तान वेळार झन्याच्या अुदकाची गोडी कितली म्होवाळ आसता त्याचपरीं वाचनात ह्यो जापो वाचीन शो दिभता. रसाळ म्होवाळ भाशेंतले ह्यो जापो फटींच्या रानांतल्यान खरेपणाच्या मागीर हाडटा आनी जे काळखांत जळपेतात तांका लखलखीत अजवाडांत हाडटात.

अेक बरयन दिसता की लहानपणांत आवय भाशेच्या मांडयेर बसून काणयो आयकूंक मेळटाल्यो पुणून हालीं त्यो काणयो म्हज्याच न्हय तर काय सगळ्यांच्या जिवितांत कमी आयकूंक मेळटा. आतां ल्हानपणातूच भुरग्यांक त्यो पौराणिक, धार्मिक गिन्यानी काणयो आयकूंक मेळनाशिल्ल्यान जें मुदलचें गिन्यान मेळूंक जाय आशिल्लें ते मेळना देखून समस्त वाचप्यांक जाका पौराणिक वो धार्मिक गिन्यानी काणयो आयकुवपाची संद येंवंक ना तांका म्हज्यापरीन अेकूच विनवणी की ताणी शणैगोंयाबाची वज्रलिखणी हातांत घेवंचीच घेवंची आनी मुजरत संवसार बुट्टी अणभवची.

## आमची भूंय विद्येत फाटी आसा ?

आमची भूंय विद्येत फाटी आसा ? अशें म्हण्टल्यांचे गोंयबाबान वज्रलिखणेन तोंडा बंद केल्यात आनी आमच्या आमकांय विद्येंत फाटी लेखतल्या पंडीताक तशेंच विव्दानाक ते किकोत करता.

फाटल्या अतिहासाचो नियाळ दिवन भाऊ दाजी लाड, फिलिप नेरी शांवीयर, फ्रांसिक लुईश गोमोश, जुजे फोंसेक, जर्सन द कुन्य, रोदोल्फ दाल्गाद, पावलीन दीयश, फोंडु शास्त्री धर्मानंद कोसंबी, अिल्मायल ग्रासीय, जे आमच्या भुंयेतल्या पिकाळ कुस-व्यांतल्या भातांचे शीत खावन विद्येत नामना जोडून वयर सरल्यात, तांचो अुगडास करून आमकां हारोवंक सोदतल्यांची बेयमानपणा वज्रलिखणेंत दाखयता. आनी आमच्या आवयचेर विद्येचो संस्कार



भौच पुर्विल्या काळासावन जायत आयल्या आनी ताचींच फळा आनी आयज आसात हें दोळे धांपून वावुरतल्यांक दोळे अगडून दाखयतात. वेगवेगळ्या परिक्षांत वो कलेंत नामना आनी जैतिवंत जाल्ल्या भुरग्यांची गोंयच्या मातयेचे खाशेलपण दाखोवपी देखी आमकां वज्रलिखणेंत मेळटा. तांचे आदर्श वाचून गिन्यानात भर पडटाच त्याचवांगडा विद्येंत फाटी पडूंक नाशिल्ल्या आमचे भुंयेक दिस दीसान मुखार व्हरपाची नवी जिद्द वाचप्यांच्या काळजांत जन्मता, निर्मणेच्या व्हडल्या पुस्तकांत (सैम आनी मळब हांचे दोनूच पानां आशिल्ले पुस्तक) नवें पळोवचेली आनी नवें सोदून काडचेलें जायते गिन्यान भल्लां तें गोंयकारभाव सोदून काडून संवसारातल्या लोकांक अगुतें करून दाखवपाचें यत्न करतात आनी तांतूत जायते जाणांक यश मेळ्ळां आनी हातूंत ल्हान गोंयच्या विद्येचे आंगण बरेंच पसवलां हें दाखोवन निशेंणीचेर खोशी पातळायटा.

### श्री भगवंताले गीत

मनशाचे मन हुळहुळें. तें थीर नासता देखून ताका कुडी-वांगडा आळाबंदाक हाडूंक खूप कठीण आसता. पुणून संवयेन आनी भोगचेल्या जिनसांची ओडीन जर वावुरलो जाल्यार ते आळा-बंदाक हाडूंक जड जायना. आमचें मन आनी कुड चंचल आशिल्ल्यान आमी सारकेपणाच्या नदरेन सगळो संवसार पळोवंक पावना. देखून तो पळोवपापासत शणै गोंयबाबान आमची जीण अतू मार्गार पावोवंक श्री भगवंताले गीताचो सवो अध्याय वज्रलिखणेंत अत-

रायला. तांतूतल्यानूच अकेले अकसुरे सुवातेर अकलो रावन मन आनी कुड आळाबंदाक हाडून आस्तेमेकळो जावन, आस्पत सांडून आपणांक निवळावचेखातीर चित्त आनी प्रिद्रियां हांच्यो करण्यां आंवळून मन अके सुवातेर थारावन योगाची येसाय मार्गची अशें ते परथून परथून वेगवेगळ्या अुपायांतल्यान सुचयतात.

बरेतरेन आळाबंदाक हाडिल्ले मन जेन्ना आत्म्यचेरूच थिरावता आनी वात्साच्या सगळ्या भोगांची तान नाशी जाता तेन्नाच मनीस योग बुद्धीत थिरावतलो आनी सगळ्या संवसाराक सारकेपणान वळखतलो वो जाणून घेतलो. योगबुद्धीन जो सदींच भगवंताचेर पातयेवन रावता, ताका भजता तोच तांतूतल्या तांतूच योग-बुद्धीचो व्हड मनीस म्हणू येता.

### अमृताचो पावस

‘अमृताचो पावस’ पियेवन अमृतमय जाल्लें हें गोंय. ताचे हांवेंस खूप मोठे. अमृताच्या शिवरातन आपूण अुपाट सुखी जावन सगळो संवसार अुपाट सुखी करचेली तांची मोठी वात्सा.

किर्णाची निसण करून अके गिरावळीवेल्यान दुसरे गिरावळीर, अके दुदगंगेतसून दुसरेचेर, तशेंच अेका ब्रह्मांडातसून दुसऱ्या ब्रह्मांडात वचून संवसाराचो बोंबाडो बारकायेन सोदून पळोवपाचें तांचे मोठे हांवेंस अमृताच्या पावसांन किल्लतना वज्रलिखणेंत दिश्टी पडटा.

अमृताच्या पावसांत जे परक्यांच्या मुठींत बंदे रावनात जे

## Preserve Forests For Prosperity & Posterity

**Because they :**

Conserve soil and Water

Check floods, drought & environmental pollution.

Purify the air we breathe and add to the scenic beauty.

Supply fuel, fodder, fruits & timber for our daily needs.

**Forest Department**

**Goa,**

 DEEPAWALI GREETINGS !

**M/s. Bhate  
Brother**

Watch Dealer & Repairers  
Near Hotel Mondovi,  
PANAJI-GOA.

**M/s. Varsha  
Book Stall**

Opp. Azad Maidan,  
PANAJI-GOA,

**M/s. Star  
Time Centre**

Near Hotel Vistar,  
PANAJI-GOA.

आपलेपणाचे अभिमानाने लखलखता जे व्हडवीकायेच्या अंच हावेसान फुःफुःरतात, जे खाशेले कर्तृत्व दशेते वयर सरुंक सोदतात, जे सद्भाद्री पर्वतासारके थोर मनाच्या अशा जुवान गड्याची तोखणाय करीत तांका हातांत धरून आपणात्या आनी संवसाराच्या बऱ्याक वावुरपापासून मोठी अुमेद आनी बळगें दिता. अमृताचो पावस वज्रलिखणी वाचप्यांचेर शिवरून वाचप्यांच्या मनाक चंवर हाडटा.

## म्हजें गोंय

समाजांतल्या नाडणूक-पिळवणूक, अत्याचार-भ्रश्टाचार मान-अपमान हांचेर बडी ओडपी वज्रलिखणी अचकीत म्होव, म्होवाळ, जावन गोंयचे रसाळगीत गायतना नदरेंत मेळटा. तेन्ना रखरखीत वतांत करपून आयल्या अपुरांत खंयतरी सांवळेक बसून अदकाचें दोन घोंट ताळ्यांत घातील्ल्यावरीं दिमता.

## म्हजी बां खंय गेली ?

कथेच्या आंगणात मोठीच नामना जोडून कोंकणी समाजाचो स्वाभिमान जागयताना वाचप्यांचे हड्डें आपल्या कथांच्या अभिमानात भरता.

वज्रलिखणेत शणै गोंयबाब 'म्हजीं बां खंय गेली ?' असो काळजाक पीळ घालपी प्रस्न घालून आपुणूच 'बां' च्या सोदांत गेलो.

## बाबुमामालो पणस

वज्रलिखणेंत आसपावळ्लो बाबुमामालो पणस तोंडाक रूच हाडलेबगर रावना. त्याचपरीं मनशाच्या जिणेंतली तत्वगिन्यान आनी जाणवायो पणस आपले तोंडान सांगतना वाचप्यांचे मन छिन्न-विलिन्न करता. पणसाच्या संवसाराची मोनी व्यथा वाचतां मनीस कुळयेची तिडक येता आनी मनीस कुळी त्या त्या पापांची ख्यास्त भोगता हाची जाणवीकाय जाता.

शणै गोंयबाबाले हात बरपाचे नमुने तर वज्रलिखणेक अन्जवर करतात जे विचार आनी जें बरप कोणाकूंच जमना जालें ते ताणी निर्मील्लें आसा. केदे व्हड वान्सेचे, तांचे ते विचार... अमल्या हावेसाचे म्हापुरुष आमच्या गोंयभुंयेर जल्मांक आयले हेंच आमचें नशीब. आमी तांच्या पुण्यायेन भाग्यवंत जाल्यात.

## गोंयकाराची गोंयाभायली वसणूक

ह्या निबंदात गोंयकाराचे भायले वसणूकेचो अतिहाम सांगचे आदी गोंयचो विस्तार आनी आवांठ केदो आनी ताची योग्यताय आनी म्हन्व केदें हे दाखोवन दिवन आनीक गोंयांत आर्य लोक थोर जावन गोंयकार हें नांव जोडूंक पर्थून पर्थून ते भोवतणच्या हिंदुस्तानाचे आनी त्या भायल्या संवसाराचे भोंवडेक केन्नाच्यान लागले, कित्याक लागले आनी वचत थंय व्हडविकेक कशे पावले म्हणपाचो अतिहास 'गोंयकाराची गोंयाभायली वसणूक' ह्या निबंदात शणै गोंयबाबान सांगलां.

आमच्या सुनापरांतातल्या लोकांच्या सभावाची पारख घेवन ते आमची जीण अजु मार्गार चलोवंक नेटान वावुरताले.

समाजाचे वास्तव्य काळजांत कालोवन शणै गोंयबाब समाजीक आशय वज्रलिखणेंतल्यान हाताळता आनी वाचपी तें वाचून विच्छिन्न जाता. आपल्या हातांत जें कितें आसा तें आपूण योग्यतरेन

पाळटां कांय ना वो ज्यो जापसालदारक्यो म्हजेर आसात तांका हांव पुरक आसा कांय ना हे वाचप्यांच्या मतींत गोंदळ घालता.

वज्रलिखणी ह्या अडें रुपड्यांची अडी-अडचणींची किड लागिल्ल्या ह्या समाजाच्या मांडणेक वो वेव्हाराक मुठमाती भेटोवन सुधारणेचे नवें पर्व जांतूत सगळ्याक बरें जगपाक मेळचेपासत नव्या पर्वाखातीर नव्या विचारांचे जे जणू काय रक्तातसूनूच बरयलां कांय अशें भासता. तांचे बीं वाचप्यांचे काळजांत रोयतात. जे खऱ्यानीच जण अेकल्दान आपणायल्यार गोंयची फाट कोण धरुंक पावचोना हें सत्य वज्रलिखणी दाखयता.

पारंपारीक दुबावांक झुगारपी आनी नवें निर्मितीचो ध्यास घेवन आशयसंग्र, विचारखणींत हे वज्रलिखणेची समृद्ध जाण आसा. नव्या वाचप्यांक आदर्श म्हण झगझगून अुबी रावता.

म्होवाळ, रसाळ, सोप्या भाशेंत जी 'सर्वगुण संपन्न' वज्रलिखणी निर्माण जाल्या तशो मराठींत अेकूय पुस्तक, निदान गोंय पावंड्यार तरी अुजवाड क येवंक ना अशें हावे म्हटल्यार तांतूत व्हडलीशी बडाय जांवची ना.

आंगातले रगत सळसळावपी तशेंच गिन्यानाची खण भरपी वज्रलिखणेची तुस्त करपाक कोंकणी, मराठींत पुस्तक ना अशें म्हाका दिसता.

गोंयचे दर्शन घडोवपी वज्रलिखणी खरेंच म्हान देखून गोंयच्या प्रत्येक तरणाट्यान वो साहित्यांची आवड आशिल्ल्यान मुजरत वांचची आनी आमच्या म्हापुरुषाचे, शणै गोंयबाबांचे अणभव अणभवचे.

-४-

समेस्तांक दिवाळेचीं हुनहुनीत परबीं !



कोंकणीतल्या सगळ्या तरांच्या पुस्तकांखातीर

बरयात वा मेळात

कोंकणी पुस्तक कोठी

नगर, प्रियोळ, पो. म्हाड्डोळ

गोंय ४०३ ४०४



## पोसोभर दुखां

मी माजी पोसोभर दुखां घेवन  
रात - दिस दारान् - दार-  
भंव - भंव भवलंय्... !  
पुण कोणच सभासी माका  
मेळांक ना ती घेवपी !  
उकत्यां दोळ्यांनी - मोन्यां तोडान्  
सगळ्यांक भंवलंय्-  
पुण माज्या पोशांतल्या  
हुनहुनीत दुखांक  
कांयच माल मेळाक ना !

- रोहिदास ह. कोरगांवकार

## उठ रे म्हज्या सोनुल्या

उठ रे म्हज्या सोनुल्या जाली पळय सकाळ  
सुकणी सुद्धां उठून आयलीं आंगणान गायत गायत ॥१॥  
काको आयलो चीवूं आयलें करीत चिचिचिवाट  
दारार उबी रावन पळय पळयता तुजी वाट ॥१॥  
सुयं बी आयलो पळय, उजवाडाची किरणां फाकैत  
उगड दोळे सोनुल्या ही सोपली काळखी रात ॥२॥  
गोठ्यात गाय हामेता पळोवन पाडूक धावलें हामेत हामेत  
पोटाभुकेन रडतालें तें धावलें दुधा तोखेत ॥३॥  
शेतकामती बी पळय जोत घेवन गेले शेतांत  
तूं आजून न्हीदला पळोवन इश्ट तुजे आयले तिडयत ॥४॥

- उदय गांवकार

## पेट्ट्या वातीन पळय म्हाका

पेट्ट्या वातीन पळय म्हाका  
हांव तुजो जेझू गो  
उतरफुलां ओप गो म्हाका  
हांव तुजो जेझू गो...

सात सूरान खेळय मोगा  
सतार म्हजी तानेल्या  
सात रंगान रंगय मोगा  
इन्द्रधनु गो भातेला  
सुरूप म्हजें अप्रुप तुजें  
सर्वस्वाचें आगर गो...

सैम किदयाक पळयता ?  
हांगा हांव चंवरलां  
सपन किदयाक रंगयता ?  
हांगा हांव उदेलां  
काळीज म्हजें सृश्ट तुजी  
अमृताचो कुंभ गो...

- आर. रामनाथ

## कविता

- अशे घडटलें !  
- कोणे येवजीलां ?  
- हांवेंच  
- तुवेन ?  
- हय.  
- कंप्यूटर आयला न्हयरे  
सगळेंच नवें पिकतलें !

X X X

जेन्ना हांवें तुकां पळयलें  
तूं अमुरपिकें हांसलें  
पाल्यार तुज्या,  
चात्रे लजलें  
तेन्ना दिसलें  
म्हजें अनंततायेचे  
सपन फुल्लें  
हांवें तें अचळय  
काळजांत पुंजले

- शाणू ये. गावडे

# गोंयांत मुळावें शिक्षण कोंकणीत जावपाक जाय

— निळकंठ हळर्णकार

दवर्ली-नावेली

सर्वसामान्य मनशाच्या मताप्रमाण शिक्षण म्हळ्यार शाळेंत वचप आनी शिकप. पुण बारीकसाणेन विचार करीत जाल्यार हो अर्थ समा न्हय, अशेंच कोणूय विचारी मनीस सांगतलो. मनीस शाळेंतच शिकपाक पावता अशें न्हय. ल्हान भुरगें तर शाळेंत वयच्या पयलींच कितल्योशोच गजाली शिकिल्ले आसता. शालेय शिक्षण सोपल्यानंतर लेगीत मनीस कितल्योशोच गजाली शिकत आसता. इतकेच न्हय तर शाळेंत शिकता आसतनाच शाळेबगर भायल्या वाठारांत तो कितल्योशोच बऱ्यो वायट गजाली शिकता.

‘शिक्षण म्हळ्यार ज्ञान’ अशें कितलेशेच जाण्टे मनीस अर्थ लायतात आनी बऱ्याच प्रमाणात तो खरेंय आसा. कारण शिक्षणात (ज्ञान) गिन्यान आसता हे खरे पुण पुण फकत गिन्यान म्हळ्यारच शिक्षण ही पुराय कल्पना जायना. शिक्षण शास्त्रज्ञाच्या मताप्रमाण शिक्षण म्हळ्यार विकास. व्यक्तिमत्वाच्या सर्वांगाचो विकास. बौद्धिक, भावनात्मक, सामाजिक आनी नैतिक आदी सगळ्या वाटांनी विकास.

शिक्षण ही विकासात्मक प्रक्रिया जावन आसा, आनी विद्यार्थ्यांच्या व्यक्तिमत्वाचो सर्वांगीण आनी पुराय विकास घडोवन हाडप हे शिक्षणाचे कार्य आसा.

गोंयच्या लोकांच्या शिक्षणाच्या संदर्भांत विचार करीत जाल्यार गोंयांत आयज इंग्लीश आनी मराठी माध्यमांतल्यान शिकप घेतिल्लें दिसून येता. पुण गोंयची अस्मिताय, वेगळेपण, खाशेलेपण दाखोवपी कोंकणी भाशेचो जाय तसो विचार मात आयजमेरेन जालो ना. तशें पळोवंक गेल्यार कोंकणी भास ही गोंयची मुळावी भास जावन आसा. डॉ. जुझे पेरेरांच्या मताप्रमाण कोंकणी ही आयच्या आर्य भासांतली सगळ्यांत पोन्नी भास जावन आसा.

कोंकणीची पाळां-मुळां पोन्ने पुरातन मुंडारी आसात हें हालींच्या सोदावयल्यान दिसून आयलां. ही भास शंबर म्हळ्यार प्रोटो-औस्ट्रेलॉयड आदिवासी लोकांची, जांचे पुर्वज कोंक जमात आदल्या काळार कोंकणांत जियेताले. हे जमातीतले लोक आयजय गोंयांत रुपांतरायल्या आंगान गावडी आनी कुणबी ह्या नांवांनी दिसतात.

हे भाशेचेर शेजारच्या द्राविडी संस्कृतायेचो प्रभाव पडलो. चड करून चालुक्य आनी यादवांच्या काळार त्या आदी आनी उप्रांत चड करून ख्रिस्ती युगाच्या सुरवातीच्या काळांत उत्तर भारतांतल्यान आर्य लोक जेन्ना कोंकणांत पावले, तांच्यानी येतना

वाटेक मेळिल्ली संगीतमय भास आपणायली आनी कोंक जमातीचे भाशेंत भरशिली. ह्या मेळगरांतल्यानच कोंकणी भाशेक पुराय अशें रूप आयले. तेन्ना ही भास संस्कृताचे व्याकरणीक बांदावळीचेर आदारून आनी ती उतरावळ आपणावन आर्य कुटूंबात बसली.

हे कोंकणी भाशेचेर मुंडारी आनी द्राविडी भासांचो प्रभाव पडलो तशेच प्राकृत आनी पाली, अपभ्रंशाची लक्षणांय दिसतात. त्याभायर पोर्तुगीज आनी इंग्लीश उतरावळ लेगीत आपल्यो गरजो आनी कालेतीप्रमाण स्वताच्या सभावाक धरून पचोवन घेतल्या आनी आपली तांक वाडयत रावल्या. आयज तर आमी पळयतात कि, आधुनिक संवसाराक फुडो करपाक तिच्यात फावो ते बळगें तयार जालां. परकी राजवटीचे, परकी लोकांचे इतके आघात सोसून लेगीत ही भास आपली अस्मिताय कायम राखून उरली. अशे हे भाशेचो आमी गोंयकारांनी केन्ना बारीकसाणेन फावो तसो विचार केलो ना हे खरे.

खंयचीय भास जेन्ना आवयभास आसता तेन्ना त्या वाठारांतल्या लोकांक ते भाशेची चड व्हडविकाय, आपुलकी, मोग आसता. पुण तशें गोंयांत कोंकणीच्या संदर्भात आदल्या काळांत खुब थोड्या लोकांच्या बाबतीत दिसता. हाचे कारण म्हळ्यार त्या त्या काळांत हे भाशेचेर हेर भासांचो दबाव पडिल्ल्यान आनी लोकांकय ताची जाणविकाय जाली ना. पुण आयची परिस्थिती खुब वेगळी जावन आसा. आयज हे भाशेचें मोल व्हडविकाय चडांत चड लोकांक कळपाक लागलां. आनी जेन्ना खंयचीय भास चडांत चड लोकांक समजता त्याचप्रमाण ती आवयभास आसता. तेन्ना तर थंयच्या भुरग्यांक ते आवयभाशेंतल्यानच शिक्षण दिवप हें चड फायद्याचें आसता. कारण शिक्षण म्हळ्यार सर्वांगीण विकास. हो विकास साध्य करून घेवपाचो आसत जाल्यार भुरग्यांक जी भास जल्मासावन कळटा, ओळख आसता त्याच भाशेंतल्यान तांचे मुळावें शिक्षण जालें जाल्यार भुरग्यांक शिक्षण दितना जी उदिष्टां साध्य जावपाची आसतात ती बरे तरेन साध्य जावपाक पावतात.

मुळावें शिक्षण घेवपी भुरगीं खुब जिज्ञासू आसतात. अशा वेळार घरांत एक भास आनी शाळेंत दूसरी भास अशें जाल्यार तांचे विचारशक्तीत आडखळे (भाशेखातीर) निर्माण जातात. स्वताची मतां, विचार परगटावपाची शक्त जितकी ह्या भुरग्यांक आपल्या मायभाशेंतल्यान आयिल्ली आसता तशी हेर भाशेचे माध्यम आसल्यार येना. विचार, बुध्दी, कल्पना, जिज्ञासा उपयोजन ह्या तांच्या शक्तीक चडांत चड वाव (संद) दिवन तांच्या मानसिक क्रिये शिल्लेक प्रेरणा दिवपाची आसत जाल्यार त्या वाठारांतल्या



लोकांची मायभासच हें कार्य चड बऱ्या रीतीन साध्य करपाक पावता.

आयज आमी बारीकसाणेन पळयल्यार कांय भुरग्यांची आमकां अशी परिस्थिती दिसून येता कि. घरांत एक भास आनी शाळेंत दूसरी भास आशिल्यान तांकां ते भाशेंतलीं उतरावळ खबर नाशिल्यान सामकी धांदळ जाता आनी मागीर थोडी आपली भाशेची उतरां आनी थोडी शाळेंतल्या भाशेंतली उतरां अशें करून तांच्या मनाचेर सामके ताण पडटा. पुण तेंच जर तांच्या आवयभाशेंतल्यान तांकां कितेय सांगले आसत जाल्यार तांचो असो गोदळ जावपाक पावना कारण हे पिरायेन तांच्यानी आवयभाशेंतलो कितलीशींच उतरां आपणायल्ली आसता आनी आपली तांक वाडयली आसता.

मुळाव्या शिक्षणाचो काळ, शिक्षण घेवपी विद्यार्थ्यांची पिराय आनी तांच्या मनाचो विकास लक्षांत घेवन साधारणता हीं उद्दिष्टां आमकां साध्य करची आसात.

- १) अभ्यासाच्या मुळाव्या साधनांचेर पुराय जैत मेळोवन घेवप.
- २) जिज्ञासा-प्रवृत्ती, निरीक्षणशक्त आनी शास्त्रीय नदर हांचो विकास करप.
- ३) गरजेच्या नैतिक आनी सामाजिक मूल्यांचो विकास करून तांच्या आदारान घर आनी समाज हांचे मजगती आशिल्ल्या वागणुकीक सुसंस्कृत जशें वळण लावप.
- ४) निरोगी जिविताक जाय त्यो सव्यो लावप.
- ५) सामाजिक आनी सांस्कृतिक कार्यावळींनी सक्रिय भाग घेवपाची वृत्ती आनी पात्रता निर्माण करप.

६) स्वावलंबी वृत्ती आनी परिश्रमाविशी आदरभावना हांचो विकास करप.

७) सामाजिक आनी नैतिक जापसालदारकी, भावनात्मक ए आनी राष्ट्रीय वृत्ती ह्या भावनांचो विकास करप.

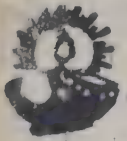
८) विविध कामांविशी आवड निर्माण करप.

९) शारीरिक क्षमतेचो विकास करप.

आनी ही उद्दिष्टां जर साध्य करपाची आसत जाल्यार गोंयांत कोंकणीची चड गरज आसा. कारण ही भास गोंयांत वावुरून सर्वसामान्य मनशाक सहज अशी समजता.

गोंयांत मुळावे शिकप जर कोंकणीतल्यान सुरू जालें जाल्यार ही वयर बरयल्ली उद्दिष्टां तर साध्य जातलीच पुण त्याप्रमाण गोंयच्या समाजाचीय पुरायने उर्दगत जावंक पावतली. आय आमी कोंकणी भाशेची जी उर्दगत करपाक पळेंता, शिकप भुरग्यांखातीर जे प्रयत्न करतात, म्हऱ्या मतान हे प्रयत्न जेप्रमाण झाडाच्या तेंगशावयल्यान झाडाची परीक्षा कऱ्ची त्याप्रमाण आमकां जातात. पुण हेच प्रयत्न मुळावें शिक्षण घेवपी विद्यार्थ्यांच्या कोंकणी भाशेच्या उर्दगतीखातीर जाले जाल्यार खऱ्या अर्थान समाजाचो उर्दगत (कांय वर्सांनी जांव) पुण जावंक पावतली.

म्हणूनच गोंयांत गोंयची अस्मिताय, वेगळेपण, खाशेलेपण दाखोवन दिवपी हे कोंकणी भाशेतल्यानच मुळावे शिक्षण जावपाचो चडांत चड गरज आसा.



Wishing  
a happy Diwali  
and  
Prosperous New Year !

**Mondovi Traders  
and  
Mandovi Ice Plant**

**Panjim-Goa**

☎ Phone : 5171

Buying and Selling of Land in any  
Part of The Goa State is Regulated and  
the People Are Requested to Have a  
Look into the Plans so That Their  
Investment in Land Does not go Waste.

Issued by :

**Town & Country  
Planning Department,**  
Government of Goa,  
Panaji, Goa.



# गोंयचे बेकारीचो प्रश्न आनी उपाय

— गिताली नायक कुराडे  
( कुंकळ्ळी )

गेल्या धा-बारा वर्सांक आमच्या गोंयांत निशेंणी आनी दुख दिवपाची खबर म्हळ्यार गोंयच्या बेकारेचो प्रश्न. आनी हो प्रश्न सोडवप हें सरकाराची मोख जावन बसल्या. पुर्तुगेजांच्या तेंपार आपलो स्वतःचो अद्योगधंदे जांव वेपार करपाअितली उदरगत जांव नासली. आर्थिक विकास जांव नाशिल्लो. त्याखातीर गोंयांतल्या लोकांचे शेती हेच अेक पोट भरपाचे साधन जाल्लें. ही शेती करतास्तना खूब त्रास पडताले अदकांची पुरवण सगळ्याकडेन नाशिल्ल्यान आनी आधुनीक शेती करप परवडनाशिल्ल्यान, शेती सुधारणे बरोबरच पोट भरपाची खोशेली साधना सोदपाची गरज गांवगिऱ्या भागांतल्या लोकांक लागली. याच काळांत सगळ्याकडेक शिकपाची भूक वाडली. सगळ्याक शाळा-विद्यालयां सुरू जाली. आपल्या भुरग्यांक शिकून शेतीवांट्याचो दुमरो कसलोय कामधंदो मेळचो ही अपेक्षा सगळ्या जनतेची आशिल्ली. शिकील्ल्यांचे प्रमाण खूब वाडले. पुण चड करून खेड्यागांवांनी सगळ्या शिकिल्ल्या लोकांक नोकरी मेळतली अशी आर्थिक परिस्थिती नाशिल्ली. परीणामी नोकऱ्यो कमी आनी शिकील्ले चड जाले. खेड्यांपाड्यांतले लोक नोकऱ्यांच्या सोदाक शारांनी वचूंक लागले. पुण शारांतय शिकील्ल्या बेकारांची संख्या पयलीच वाडत आशिल्ल्यान ग्रामीण शिकील्ल्यांच्या पदरांत निराशाच पडली. तांका आपल्या शेतीचेरच लक्ष दिवचे पडलें आनी तांच्या शिक्षणाचो जाय तसो उपेग तांका करूंक मेळलोना. शिक्षण बेकारीचो प्रश्न सोडोवंक शकलेना.

पदवी मेळयतासतना विद्यार्थ्यांनी म्हणजेच आजच्या तरणाट्यांनी असो अुद्देश धरलो की आपूण बरो शिकतलो आनी आपल्याक बेगीन नोकरी मेळतली. पुण तांची सपना तांच्या मनाकच उरली. तांका नोकरी सोदपाखातीर सगळ्याकडेन हेडचें पडलें. पुण निमाणे पदरांक पडले शुन्य.

बेकारीचे मुख्य कारण म्हळ्यार वाडती लोकसंख्या. आयची भारताची लोकसंख्येची वाड २.१ अशी आसा. जरी गोंय सरकारान खूब तरेचे कारखाने सुरू केले तरी सगळ्या बेकारांक नोकऱ्यो मेळच्योनात कारण म्हळ्यार कामगारवर्गार भर पडपाक लागली. ह्या कारणांलागून लोकसंख्येचेर नियंत्रण दवरपाची गरज भासपाक लागली. लग्नाचे वय वाडयले जाल्यार जनन दर कमी जावपाक मदत जाता. आता सरकारान अठरा वर्सां सकल्ले चली आनी एकवीस वर्सांसकल्ल्या चल्याचें लग्न जावप म्हळ्यार गुन्याव थारायला. आनी अेक उपाय सुचयला. तो म्हळ्यार कुटुंब नियोजन. ' भुरगीं ही देवाची देणगी, तशेच संततिनियोजन हे निसर्गाच्या विरुद्ध ' हें

तत्वज्ञान अज्ञानांचे आसा. मनशांच्या शरीराची थोडी-चड माहिती करून दिल्यार ताचे खंडन जावंक शकता. हाचो वापर करपाक जाय, कित्याक तर हें फुडाराचो प्रश्न सोडोवंक शकता.

अशिक्षीत खेड्यागांवांतल्या मनशांक व्हडले कुटुंब आसल्यार भय कमी अशे दिसता. जान्टो जानगीर आपलो सांभाळ करपाक दोन तरी चले आसचे अशे मत आयच्या सुशिक्षीत मनशांचे सुद्धा आसा. हाका लागून लोकसंख्या कमी जायना आनी बेकारांची संख्या वाडत वता.

सुशिक्षीत बेकार फकत नोकऱ्योच सोदतात. स्वतःचो उद्योग-धंदो सुरू करनात. खंच्याय ऑफीसांत कारकूनाची सुशेगाद नोकरी मेळची, पणजे, मडगांव सारख्या शारांत रावूंक मेळचे ही संवय सगळ्याक लागपाक लागल्या. काम करून, कश्ट करून स्वतःचो अद्योग काडपाची मानसिक तयारी नव्या पिळगेत तयार जावना. शिक्षण संस्थानीय असले स्वावलंबन शिकोवपी शिक्षण प्रत्यक्षात हाडूं ना. गांवगिऱ्या भागांत, ल्हानसो तरी धंदो शिकील्ल्यांनी सुरू करचो म्हणून गोंय सरकारान खूब कायदे केल्यात. कर्ज दिवपी मंडळां काडली. वेवसायिक शिक्षण दिवपी संस्था ग्रामीण भागांनी चड काडल्यो. पुण जाय त्या प्रमाणान हो बेकारीचो प्रश्न सोडोवंक कोण पावूं ना.

जसो तेरबंदलत वता तशें नव्योनव्यो उद्योगीक कारखाने स्थापन जाल्यात. मशीनांचो उपेग चड जावपाक लागला. कमी मशीनां चड मनशांचे काम करपाक शकता. ह्याखातीर जरी नव्योनव्यो फॅक्टरी, कारखाने स्थापीत जाले तरी त्या प्रमाणात बेकारी कमी जावूं ना.

महाविद्यालयीन पुस्तकी शिक्षणाबरोबर वेवसायिक शिक्षण तरणाट्यांनी शिकपाक जाय. हे शिक्षण वर्गांतल्या चार वर्णांक वा पाठ्यापुस्तकांतल्यान मेळचेना. त्याखातीर रिकाम्या वेळांत असले शिक्षण ताणी घेव जाय. आपल्या बुद्धीचो वापर करून आनी कश्ट करून, आत्मविश्वास वाळगून शिक्षणांचो अपयोग करूंक जाय. आपूण मालक जातलो ही हिंमत दाखोवंक जाय.

पणजे, म्हापसा, वास्को, मडगांव सारख्या शारांत दर वर्सा कितलेशे लोक नोकरेच्या आशेन स्थायिक जातात. हाचो परीणाम असो जातलो खेडीगांवां ओस पडतली. शेताक मनुष्यबळ कमी पडतले, जेवणखाण वाडत्या लोकसंख्येक पावपाना. त्याखातीर आमी अशें पळोवंक जाय कि तरनाटे शारांत नोकरी सोदनासतना गांवांतच अद्योग करतले. आपली खेडीगांवां सुधारतले आनी अशा तरेन बेकारीचो प्रश्न सोडोवपाक आयचे तरणाटे हातभार लायतले.

—■—



# दिवाळेची परबी

सुखशांती, समृद्धतायेचें दान समेस्ताक सदाकाळ मेळों  
काळखाचें मायाजाल सोपों आनी उजवाडाचें सत्य उरों

या वर्सा गोंयकारांचे नदरेन दिवाळेक अदीक अर्थ आसा. गांवगिरी  
कळाशी ते संगणक विज्ञानातली उदरगत, आनी तीय सैमाच्या  
सांगाताक, गोंयच्या मनभुलोवपी प्रवासाचें यशकवन  
ती गायत आसा.

## गोंय

संगणक युगांत पावल दवरपाक गरुड-झोप मारपाक अेका पांयार  
तयार आसा.

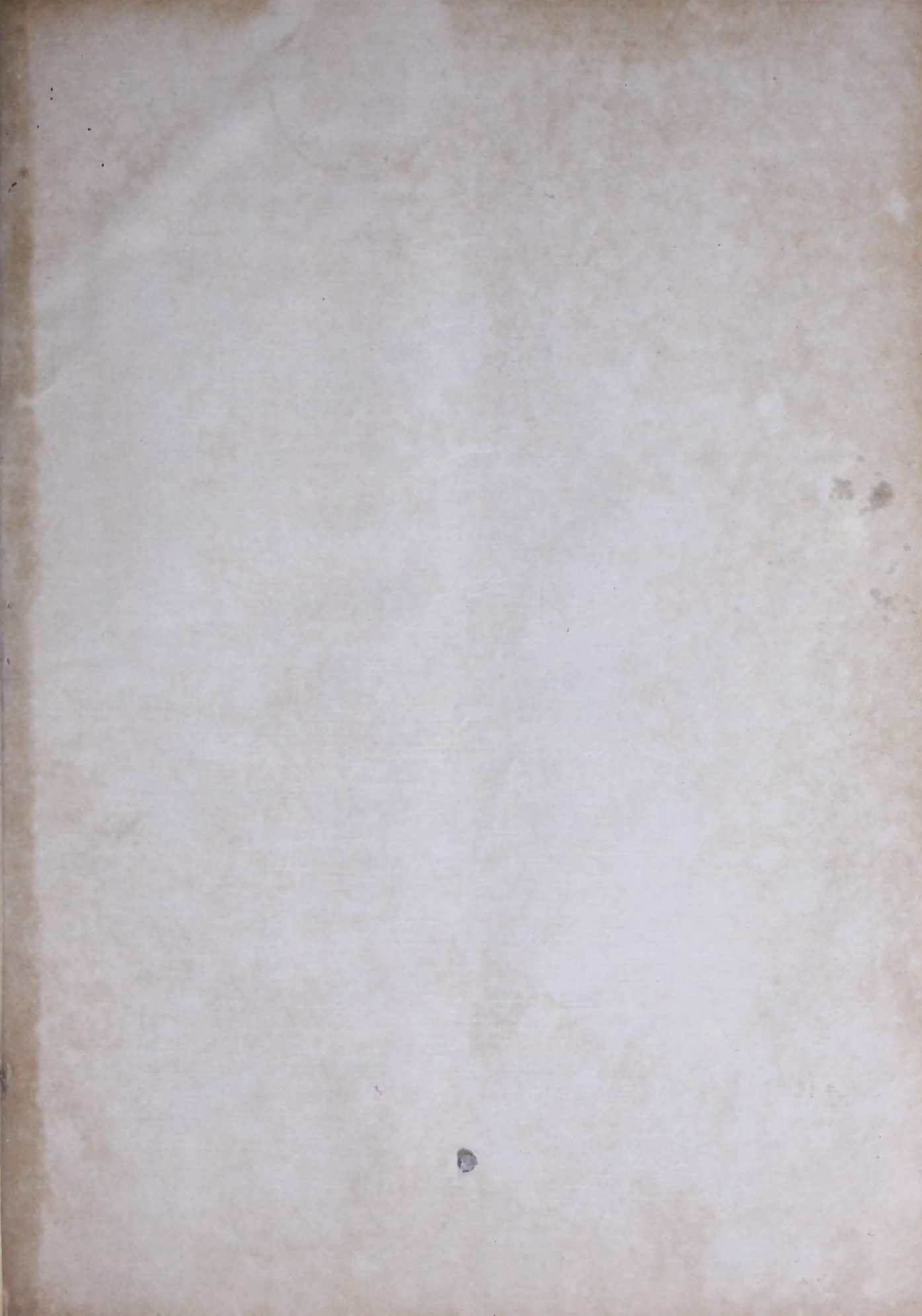
उद्देगिक प्रशिक्षण संस्था ते विद्यापिठातले वेवसाय अभ्यासक्रम  
आनी अभियंत्रिकी वेवसाय प्रशिक्षीत मनीसबळाचें फाटबळ  
उबें आसा.

वेर्णा इलेक्ट्रोनिक नगरांत आकाराक येवपी इलेक्ट्रोनिक प्रकल्पान  
लोकांचो फळादीक आनी घसघशीत फुडार.

या वर्सा दिवाळी चड खोसयेन मनयताना गोंय भूतकाळ फाटी  
उडोवन भविष्यकाळाकडे झोप घेवपाक उबें आसा.



गोंय सरकारच्या  
माहिती आनी प्रसिद्धी खात्यान  
उजवाडायलां, पणजी-गोंय.







तरणाटचानो सावधान  
कॅन्सर जाता सिगारान

नशेच्या वखदांपासून  
पैस रावात  
जिवीत सुखी करात

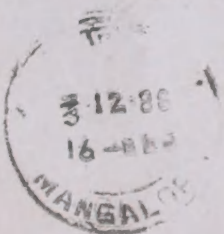
नितळसाण राखात  
दुयेंसां पैस करात

उजवाडावपी -

भलायकी शिक्षण विभाग

भलायकी खातें

कंपाल, पणजी, गोंय



24. Mangalore  
Mangalore \$75 001.